

emzin

:alternative

9 771318 549000

emzin

revija za kulturo
metelkova 6/II
1000 ljubljana
letnik XXIII, št. 3-4
december 2013
ISSN: 1318-5497
cena: 8,35 EUR

uvodnik: ALTERNATIVE

Primere uravnoteženega življenja ni lahko najti. Vsakdanjike, v katerih bi se dejavnost ob pravem času in na pravi način prelila v nedejavnost, ki pa bi ne bila zgolj prva pomoč na pol izgorelim niti ne smrtna obsodba tehnološkemu viškom, pač pa oddih in razpiranje bivanja. Zmernost, ki omogoča in kliče po občasni zazrtosti tja daleč, v daljave, ki jih slutimo ob prebiranju velike poezije; zazrtost, mehki postanek na trdih tleh resničnosti, oddih ob pomiritvi s temeljnimi koordinatami življenja, ki se danes zdi skorajda dejanje upora. Za hip pretrgati nevidne niti, ki so jih napeli na naše ude, da pomagamo ustvarjati duha maškarade, za trenutek zavreči etikete, vizitke, nazive, ceveje, ki iz nas delajo bolne otroke svojega časa, razredčiti impulze iz okolice, zmanjšati število "prijateljev", zapreti vrata vsemu, kar nas varuje pred kaosom subjektivitete, in se potopiti – kam le?.

Miljana Cunta, iz prispevka *Rojstvo alternative iz duha praznine*

ŽIVI SVO BOD NO

Prihodnost vidimo v družbi, v kateri lahko vsak posameznik piše svojo zgodbo, sanja svoje sanje in uživa svojo svobodo. Verjamemo, da lahko z najboljšimi storitvami, vsebinami in tehnologijami omogočamo nove oblike svobode in soustvarjamo okolje za razvoj napredne družbe.

www.telekom.si

TelekomSlovenije

PRI POSLOVANJU **SMO SKRBNI,** DA STE VI LAHKO **BREZSKRBNI.**

BANKA Z **NAJVIŠJO BONITETNO OCENO**
MED VSEMI SLOVENSKIMI BANKAMI.

BANKA KOPER

Z vami gledamo naprej.

Povsem pritegnjen.

LUD LITERATURA

revija · knjige · prireditve · delavnice

www.ludliteratura.si

- ✓ **STROJI, OPREMA IN MATERIALI ZA OKVIRJANJE SLIK, TISK, PROMOCIJO IN SEJME**
- ✓ **OKVIRJANJE SLIK, IZDELAVA PODOKVIRJEV IN NAPENJANJE PLATEN**
- ✓ **KAŠIRANJE, LAMINIRANJE IN PLASTIFICIRANJE**
- ✓ **FOTOTISK, TISK PLAKATOV IN NALEPK**
- ✓ **PRIPRAVA ZA TISK IN OBLIKOVANJE**
- ✓ **ART IN SLIKARSKI MATERIALI**
- ✓ **SISTEMI ZA OBEŠANJE SLIK**

Vidal d. o. o.
Pod jelšami 8
1290 Grosuplje
Slovenija
+386 (0)1 788 87 40/44
vidal@siol.net
www.vidal.si

Aquae Iasae

Arheološka razstava

Premierna predstavitev izjemnih odkritij ob zadnjem izkopavanju zagrebškega Arheološkega muzeja na območju Varaždinskih Toplic. Razstava bo po Ljubljani jeseni na ogled tudi v Zagrebu.

Od 1. do 4. stoletja je bilo v Varaždinskih Toplicah (severozahod Hrvaške) poleg termalnega izvira zdravilne vode umeščeno rimsko naselje Aquae Iasae. Že med sistematičnim raziskovanjem, ki ga na tem območju od leta 1953 izvaja Antični oddelek Arheološkega muzeja v Zagrebu, so odkrili kompleks rimske javne arhitekture s kopališkim delom z različnimi stavbami, bazeni in baziliko ter prostor okoli izvira s svetišči. Najnovejše arheološke raziskave iz let 2011–12 so odkrile zanimive gradbene rešitve, številne najdbe kamnitih spomenikov, reliefov, napisov in skulptur potrjujejo izjemen pomen, ki ga je v omenjenem obdobju naselje imelo kot zdraviliško središče.

 cankarjev dom

GALERIJA CD, 21. 5.–26. 10. 2014

V KOPRODUKCIJI Z ARHEOLOŠKIM MUZEJEM V ZAGREBU

VRHUNSKO VINO ZGP GORIŠKA BRDA

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja:
Evropa investira v podeželje

KRASNO

Dovolj je, da rečemo Krasno.

◆ Vasica Krasno v Brdih

www.klet-brda.si

“Minister za zdravje opozarja: Prekomerno pitje alkohola škoduje zdravju!”

Izrazi se barvno s papirji Magno™

Magno™

Izjemni barvni kontrasti
Intenzivnost barv
Izraziti detajli

Papir Magno™ je najboljši recept za učinkovit tisk. Njegov neprekosljiv izbor omogoča neomejene kreativne možnosti, pri tiskanju pa izjemne barvne kontraste, intenzivnost in izrazite detajle.

S papirji Magno™ imate vse prave sestavine, da si vedno znova zagotovite izjemen tisk. Stran za stranjo. Dan za dnem.

Več na
www.sappi.com/magno

Europapier Alpe d.o.o.
Leskoškova cesta 14
SI - 1000 Ljubljana
T (+386 1) 54 72 100
F (+386 1) 54 72 270

Trgovina
Leskoškova cesta 14
SI - 1000 Ljubljana
T (+386 1) 54 72 118
F (+386 1) 54 72 274

PE Maribor
Špelina ulica 1
SI - 2000 Maribor
T (+386 2) 42 61 116
F (+386 2) 42 61 117

www.europapier-alpe.si | office@europapier-alpe.si

LISTA POKROVITELJEV REVIJE EMZIN

**Javna agencija za knjigo Republike Slovenije
Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije**

**Tiskarna Formatisk
Camera
Europapier Alpe**

Hvala!

emzin Revija za kulturo / Arts Magazine
Letnik XXIII, št. 3–4, december 2013
Alternative

Založnik in izdajatelj / Publisher

emzin – Zavod za kreativno produkcijo / Institute of Creative Production
št. transakcijskega računa / Account no. 02010-0011235573
(Nova Ljubljanska banka, d. d.)

Naslov / Address

emzin
Metelkova ulica 6/II
1000 Ljubljana, Slovenija
Tel. / faks / odzivnik: +386 1 430 35 40, 430 35 44
E-mail: emzin@guest.arnes.si
Mednarodna standardna serijska številka: ISSN 1318-5497
© Avtorske pravice / Copyright: emzin in avtorji

Uredništvo

Jasna Rackov (odgovorna urednica)
Mateja Seliškar Kenda (namestnica odgovorne urednice)
Metka Dariš (likovna urednica)
Andrej Koritnik (lektor)

V tej številki so sodelovali

Daisuke Akita, Karolina Babič, Izidor Barši, Urban Belina, Stefano Benni, Jan Boelen, Matjaž Brulc, Miljana Cunta, Jordan Cvetanović, Miha Erjavec, Boštjan Gorenc – Pižama, Peter Granser, Stanislav Habjan, Klasja Habjan, Martin Hablesreiter, Arja Hyytiäinen, Srečko Horvat, Alojz Ihan, Renata Karba, Milan Kleč, Ulrike Koebe, Suzana Koncut, Aljaž Košir – Fejzo, Ana Kovač, David Krančan, Izar Lunaček, Marcel Mariën, Dijana Matković, Zoran Milivojević, Maša Ogrin, Borut Osonkar, Janko Petrovec, Ajda Schmidt, Mateja Seliškar Kenda, Svetlana Slapšak, Evžen Sobek, Sarival Sosič, Jure Stojan, Sonja Stummerer, Maja Petrovič-Šteger, Mimi Podkrižnik, Fernanda Prado Verčič, Svetislav Bata Prelič, Stanislav Stratiev, Namita Subiotto, Andraž Teršek, Michel Tournier, Miha Turšič, Kristof Vrancken, Dunja Zupančič, Danijel Žeželj, Dragan Živadinov, Tadej Žnidarčič

Oblikovanje Metka Dariš, Tomaž Perme

Osvetljevanje filmov Camera

Tisk Tiskarna Formatisk, Ljubljana

Papir Europapier Alpe

Naklada 500 izvodov

Cena te edicije 8,35 EUR

Naročnina posamezne edicije v letu 2013 znaša:

– individualni naročniki 6,26 EUR

– pravne osebe 8,35 EUR

Tujina / Foreign countries:

– individualni naročniki (en izvod) / individual subscribers (one issue):

18 EUR (navadna dostava / standard mail)

24 EUR (letalska pošta / airmail)

– institucije (en izvod) / institutions (one issue):

20 EUR (navadna dostava / standard mail)

26 EUR (letalska pošta / airmail)

Na podlagi zakona o DDV (Ur. list RS, št. 46/2013) sodi revija med proizvode, za katere se obračunava DDV po stopnji 9,5 %. Izdajanje revije sofinancirata Javna agencija za knjigo Republike Slovenije in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Poština plačana pri pošti 1102 Ljubljana.

Fotografija na naslovnici

Evžen Sobek

uvodnik

1 Alternative

intervju

12 JAN BOELEN Maša Ogrin

18 MAJA PETROVIĆ-ŠTEGER Mimi Podkrižnik

22 MARTIN HABLESREITER, SONJA STUMMERER Jure Stojan

artefakti

SVETLANA SLAPŠAK

26 Svoboda vodi ljudi

28 Trocks

30 Lutka na postelji

zgodba

MILAN KLEČ

41 Menza

teorija

45 Družbeni procesi kot alternativa političnim programom Karolina Babič

49 Semiokapitalizem in alternativa: Milijon konjev ali tri? Ni pomembno!
Srečko Horvat

branje

53 Prave alternative ni, vztrajanje je samo alternativnost, a je nujno
Andraž Teršek

54 Iz prihodnosti nas kličejo, naj pustimo naši veličini zacveteti
Renata Karba

56 Gremo mi po svoje Izar Lunaček

57 Paradoks odločitve za "delo na sebi" Zoran Milivojević

59 Kmečki punt ali revolucija 1968? Ali: "Samo z vilami se ne da gnoj
kidat." Borut Osonkar

60 Zdravje kot alternativa Alojz Ihan

esej

BOŠTJAN GORENC – PIŽAMA

65 Hoja v cugrund v treh preprostih korakih

katalog

66 MATJAŽ BRULC

literatura

68 Dete v jaslih Michel Tournier

70 Brat bankomat Stefano Benni

72 Dobre novice z Balkana Stanislav Stratiev

74 Naravna telovadba Marcel Mariën

reflektor

76 Izidor Barši

77 Miljana Cunta

78 Dijana Matković

79 Svetislav Bata Prelić

80 Jordan Cvetanović

manifest

82 Dragan Živadinov, Dunja Zupančič, Miha Turšič

ilustracije

27, 29 in 31 Aljaž Košir – Fejzo

40, 44 in 48 David Krančan

portfolio

33 Petikat

razstava

84 Arja Hyytiäinen: Razdalja zdaj

fotografija leta 2014

88 poročilo: Fotografija leta 2014

90 1. nagrada: Tadej Žnidarčič

96 2. nagrada: Miha Erjavec

98 3. nagrada: Ajda Schmidt

102 nagrada za reportažno fotografijo:

Fernanda Prado Verčič

predavanje žirantov:

108 Evžen Sobek

110 Peter Granser

emzin: 1990–2014

114 POPIS

“VES ČAS SE MORAŠ SPRAŠEVATI”

Jan Boelen je diplomiral iz produktnega oblikovanja na Akademiji za medije in oblikovanje (KHLim) v belgijskem Genku. Je kritik in kustos, ustanovitelj in umetniški direktor galerije Z33 v Hasseltu (Belgija), vodja podiplomskega programa socialnega oblikovanja na Design Academy v Eindhovnu ter vodja flamskega odbora za arhitekturo in oblikovanje.

Galerija Z33, ki jo je Jan Boelen ustanovil leta 2002, ustvarja projekte in postavlja razstave, ki obiskovalca spodbudijo k drugačnemu pogledu na vsakdanje predmete.

Galerija je edinstven laboratorij in prostor za izvajanje eksperimentov in inovacij; obiskovalci si tam lahko ogledajo prelomne razstave s področja sodobne umetnosti in oblikovanja. Pripravil je že razstave z Rafom Simonsom, studiem Makkink Bey, Johnom Körmelingom, Thomasom Lomméejem, Dunne & Raby, Martijem Quixéjem, Aldom Bakkerjem

... Poleg razstav v lastnem razstavnem prostoru Z33 organizira tudi projekte v javnem prostoru. Na pobudo Jana Boelena in galerije Z33 je v Belgiji leta 2012 potekal bienale Manifesta 9.

Jan Boelen je tudi kustos letošnjega 24. Bienala oblikovanja.

tekst: Maša Ogrin
fotografiji: Ana Kovač in
Kristof Vrancken

Jan, vodite Z33, galerijo in laboratorij za nove prostorske koncepte v Hasseltu v Belgiji. Kaj razlikuje to galerijo od ostalih?

Z33 ni muzej, je galerija, prostor za sodobno umetnost in oblikovanje. Organiziramo začasne razstave in projekte znotraj galerijskega prostora in tudi drugje, povezujejo pa se tudi s fakulteto za umetnost in arhitekturo ter s šolo za oblikovanje. Ne želimo ustvarjati belih kock, temveč živ javni prostor. Dela, ki jih razstavljamo, so vedno premišljena, vsebujejo kritično misel, vprašanja ali refleksijo in so v odnosu z vsakdanjim življenjem.

Menite, da imajo projekti, ki jih izvajate v galeriji, dejanski učinek na ljudi in družbo?

Teme projektov so naravnane k vsakodnevemu življenju, vsakdo, ki spremlja dnevno časopisje in sledi dogajanju v svetu, lahko sledi razstavam. Ne predstavljamo "nedotakljivega" oblikovanja, tudi ni treba biti podkovan v umetnostni zgodovini, da bi razumel naše razstave. V Z33 smo prepričani, da lahko umetnosti in oblikovanje sprožajo debate in odkrivajo različne poglede in perspektive. Projekti in umetniki, ki jih izbiramo, se dotikajo določenih družbenih vprašanj, a od njih nikoli ne zahtevamo popolne preverljivosti, znanstvene natančnosti, ekonomske učinkovitosti ali politične korektnosti. Predvsem ne iščemo konsenzov, temveč raje vzpostavljamo konflikte. Alternativne rešitve, večglasje, nihajoča mnenja in interpretacije nas silijo, da ponovno premislimo nekatera vprašanja s svežim in z odprtim pristopom. Tisto odprtost, ki je spodbujena z imaginarnim in poetičnim delom umetnosti in oblikovanja. Kreativna svoboda še ne pomeni neangažiranosti kot tudi ne permisivnosti in pluralističnega pristopa brez vsakršnih omejitev, temveč je katalizator, ki ga potrebujemo, če želimo misliti zunaj obstoječih in znanih paradig znanstvenih in pragmatičnih racionalnosti. Le čutna in čustvena izkušnja razstave lahko obiskovalcu predstavi poetično izraženo misel in v njem povzroči, da začne gledati na tematiko z drugačne perspektive.

Ni dovolj, da razstavimo posamezne kose; ti postanejo pomenski šele, ko jih postavimo v dialog z širšim kontekstom in jim omogočimo stik z javnostjo, bodisi kolektivno bodisi s posameznikom.

Vodite podiplomski program Social Design na akademiji v Eindhovnu. Komu naj bi oblikovanje služilo oz. kaj za vas pomeni termin socialno oblikovanje.

Ne maram izraza *social design*, po mojem mnenju ne obstaja. Kot oblikovalec si dolžan delati z uvidom v družbo in njene potrebe, ves čas se moraš spraševati: "Zakaj oblikujem, kakšen vpliv imajo moji oblikovalski izdelki, koga naslavlajo in kaj lahko s svojim delovanjem dosežem?" Vsak študent mora najprej definirati sebe in šele ko se zares pozna, ko najde odgovor na vsa ta vprašanja, lahko dobro oblikuje. Seveda to ne pomeni, da se ne soočamo s tehnološkimi in z ekonomskimi vidiki oblikovanja. Raziskovalni program razvija nove modele in strategije, ki lahko igrajo odločilno vlogo v razvoju in transformiranju družbe. Ekonomski, vladni in demokratični sistemi so v krizi, polja moči se menjajo in zato moramo razvijati nova razmerja in vrednote med ljudmi, ljudmi potrošniki, proizvajalci in distributerji. Moramo se odzvati na te spremembe in formulirati scenarije, modele in produkte, ki bodo integrirani in preizkušeni v kontekstu, za katerega so bili narejeni.

Kakšne so torej vaše ideje za možne alternative v oblikovanju – v kakšno smer naj bi se oblikovanje razvijalo? Kje že zdaj vidimo drugačne pristope?

Spremembe povzročajo internet, ki vzpostavlja možnost povezovanja in odprtost sistemov. Tehnologija je sodelovanje in delo prenesla na drug nivo; v trenutku, ko se industrija sesuva sama vase, jo moramo ponovno izumiti. Prihodnost je v odprtih sistemih in mrežah, kjer delimo znanje. Tudi strukture podjetij bi morale biti bolj mrežne, namesto da temeljijo na

vertikalni hierarhiji. Le tako namreč lahko omogočamo izmenjavo in pretok znanj, ki omogoča ustvarjanje novih rešitev. Internet je omogočil razvoj tovrstnih sodelovanj.

Lahko navedete konkreten primer?

Eden od primerov je projekt WikiHouse; gre za odprt sistem, ki omogoča samostojno izgradnjo hiš komurkoli. Posameznik si lahko naloži hišo, ki jo je lahko oblikoval nekdo drug, in jo natisne oz. izreže s pomočjo CNC-tehnologije. Drugi zanimiv projekt, ki se ukvarja s prostim deljenjem znanja, je projekt Thomasa Lommeeja, imenovan OpenStructures. Gre za geometrični sistem posameznih strukturnih elementov. Na internetu je urejena baza, v katero lahko vsak prispeva svoj izoblikovani generični element, prav tako pa lahko vsak iz obstoječih elementov sestavi uporabni objekt.

Kakšna je torej vloga oblikovalca pri ustvarjanju odprtih sistemov in kakšna vloga potrošnika? Zdi se, da se odnos med njima spremeni.

Ne verjamem, da je oblikovalec najpomembnejši, da se postavlja v vlogo Boga. Oblikovalec je pobudnik, spodbujevalec, koordinator postopkov, vendar projekt vedno izvede skupina ljudi. Potrebna je raznolika skupina strokovnjakov; na koncu bo morda inženir naredil več oblikovalskega dela kot oblikovalec sam.

Kako pa po naravi stereotipno lenega potrošnika prepričati v pameten način potrošnje?

Približati je treba tehnologijo. Tudi digitalne tehnologije so potrebovale več deset let, da so se neizogibno vpletle v vsakdan in danes si življenja brez pametnih telefonov ne moremo več predstavljati.

Kako bi poimenovali spremembo v proizvodnih krogih?

Na neki način je nujnost spremembe povzročila finančna kriza, toda zaradi nje se pojavljajo

“Ne maram izraza *social design*, po mojem mnenju ne obstaja. Kot oblikovalec si dolžan delati z uvidom v družbo in njene potrebe, ves čas se moraš spraševati: ‘Zakaj oblikujem, kakšen vpliv imajo moji oblikovalski izdelki, koga naslavlajo in kaj lahko s svojim delovanjem dosežem?’”

“Problem je, da so vsi obstoječi sistemi preveč stavili na izkoristek. Za uspešno delovanje stvari pa potrebujemo raznolikost in povezanost, trajnostno prožnejšo kulturo, da bi ponovno vzpostavili ravnovesje.”

alternativne ekonomije in drugačni sistemi produkcije, drugačni sistemi transporta. Vse to ima zdaj možnost, da se razvije; kriza torej ustvarja nove priložnosti. Rekel bi, da gre za novo industrijsko revolucijo, za naslednji korak, nov način proizvodnje produktov in porazdeljevanja vlog. Oblikovalec postaja proizvajalec, proizvajalec postaja distributer, prevzemamo različne vloge, veliko več je mešanja. To je zanimivo in omogoča, da veriga postane precej krajša, pot do končnega kupca lahko postane zelo kratka. To precej spremeni odnose, tudi povzroči drugačen pretok kapitala: in to pomeni novo industrijsko revolucijo.

Kakšna je torej po vašem mnenju vloga lokalnega v tej internacionalni mreži?

V prihodnosti ne bomo toliko prevažali sem in tja, deli bodo proizvedeni tam, kjer bodo lahko direktno integrirani. Približno tako, kot si danes pošiljamo datoteke. Proces globalizacije sam po sebi ni slab, problematični so transporti in razlike. Zanimiv je koncept *glocal*, v katerem prihajajo v ospredje pojmi lokalnega. Finančna kriza je po eni strani problematična, po drugi pa omogoča možnost, da razvijemo alternativne načine produkcije. Kriza daje priložnosti in vzpostavlja ravnovesje, cilj je neke vrste prerazporeditev bogastva.

Toda ali ni ravno danes kapital najbolj koncentriran?

Tako mi vidimo stvari. Problem je, da so vsi obstoječi sistemi preveč stavili na izkoristek. Za uspešno delovanje stvari pa potrebujemo raznolikost in povezanost, trajnostno prožnejšo kulturo, da bi ponovno vzpostavili ravnovesje.

Lahko navedete praktičen primer uspešnega družbenega sistema?

Nekateri sistemi so zelo stari in izhajajo iz držav, kjer jih sploh ne bi pričakovali. Iz Švice, na primer. Švicarska ekonomija je elastična zato, ker ima zadruga. Kultura trgovskih verig Migrosa in Coopa izhaja iz zgodovine, ko so kmetje v majhnih vaseh morali organizirati življenje.

Pomolzti krave, hitro organizirati transport mleka, da se v toplih poletnih dneh ne bi skisalo. Vsa vas je sodelovala v procesu; tako je bil izoblikovan učinkovit in medsebojno povezan sistem, ki je ljudem zagotavljal dobrine. Zadruga trgujejo z vrednostjo in ne le z denarjem. Dober sistem lahko primerjamo z drevesi. Če imamo samo eno drevo, bo morda zadostilo potrebi po lesu, vendar ga lahko izruva že premočan veter, če pa imamo gozd, smo varni, gozd predstavlja raznolikost vrst v sobivanju.

Kaj se dogaja z institucijami, zakaj se na aktualne spremembe odzivajo tako počasi?

Institucije so zakoreninjene v svoj način delovanja in težko dohajajo spremembe, ki se dogajajo v družbi. Obstoječe sisteme moramo provocirati in izzivati, nikoli pa ne smemo čakati nanje. Ne smemo jih klicati na pomoč. Institucije morajo prepoznavati dobre prakse in iznajti načine, kako jih podpirati. One morajo slediti gibanju družbe in ga podpirati, kjer je rodovitno. Oblast in institucije nimajo več take vloge zato, ker so razočarale v preteklosti. Potrebno je biti aktiven, politiki sami od sebe ne bodo spremenili sveta, civilna gibanja jih morajo s pozitivnimi praksami stalno spodbujati in opominjati.

Po eni strani smo danes priča inflaciji denarja, po drugi pa intelektualne sposobnosti posameznikov rastejo. Kako naj bi se kot družba in mladi izobraženi posamezniki soočili s tem dejstvom?

Poznam majhno mesto v Braziliji, ki je imelo problem z onesnaženostjo. Župan se je odločil, da se bo čiščenja favel lotil na pameten način. Ljudem je predlagal, da zbirajo plastenke, za vsako pa bodo v zameno prejeli žeton za avtobus. Razvili naj bi najboljši transportni sistem, kjer bi vlaki prihajali vsaki dve minuti. Prebivalci favel so se lotili dela; ne samo da so očistili mesto, hkrati so začeli trgovati z žetoni, izmenjevali so jih za dobrine in storitve ter razvili povsem alternativni plačilni sistem. Vzgojeni smo v obstoječem družbenoekonomski sistem in zelo težko je pogledati zunaj teh okvirov.

Ampak saj gre še vedno za monetarni sistem?

Že, ampak ta temelji na vrednosti in vrednotah.

Kako bi torej kot potrošniki ali kot oblikovalci lahko dosegli alternativni sistem potrošnje?

Na to vprašanje najbolje odgovarja Andreas Jaques s projektom *Ikea disobedience* (Izogibanje Ikei). Ikea oglašuje popolno življenje, svetlolase ženske in moški s perfektnim nasmehom nas iz oglasov izzivajo: “Zgradite si svojo republiko!” Zelo dobra in premišljena marketinška kampanja, pa vendar se mi zdi ravno to problematično. Vsak bi si rad izoblikoval svojo republiko, zgradil zidove okoli nje. A v trenutku, ko začnemo razmišljati o drugačnih oblikah lastništva in lastnine, pridemo povsem drugam. Skušajte si predstavljati, da hiša, v kateri živite, ni vaša hiša. Je vaša za nekaj časa, vendar jo lahko tudi zamenjate, kot nekakšen *air b'n'b* sistem, namenjen bivanju za dlje časa. Po svetu že delujejo podobni *coworking* prostori, kjer se srečujejo in si delovne površine izmenjujejo ljudje iz različnih držav in delovnih področji – tudi v Sloveniji ste s projektom *Pop-up dom* na dobri poti, da vzpostavite takšno platformo. Tudi stanovanja bi lahko delovala na podoben način; seveda vsak potrebuje svoj intimni prostor, tudi jaz ga potrebujem. Morda lahko rečete, da sem starokopiten, ampak ne, nisem, res ga potrebujem, toda ali potrebujem tudi vso kramo, ki si jo zgradim okoli sebe? Namesto da postavljamo stene, bi se morali povezovati. V projektu *Ikea disobedience* je predstavljen primer stare gospe, ki zelo dobro kuha in vsak petek uporablja svoje privatno stanovanje kot restavracijo. Cel teden se veseli petkovega večera, premišljuje, kaj bo skuhala, se posvetuje s sostanovalci, jim pusti, da dajejo predloge, cel teden preizkuša recepte, samo zato, da bo v petek kosilo na mizi. Ljudje pridejo k njej, kot da bi prišli v restavracijo, se družijo in ob koncu obeda skupaj pomijejo posodo. Vsa infrastruktura je na voljo, potrebna je le vsebina. Taki modeli družbene prenove so res zanimivi.

“Ljubljana – kot tudi mnogo evropskih mest – se spreminja v past za turiste. To ni dobro, ker uničuje raznolikost in dela iz mesta fotografijo za turiste; to se je s pojavom nizkocenovnih letalskih prevoznikov še razmahnilo, mnoga mesta cvetijo in hkrati postajajo povsem odvisna od turistov.”

Kakšna je torej po vaše prihodnost javnega prostora, če vsebine javnega življenja – proizvodnjo, prehranjevanje itd. – prenesemo v domove?

Javni prostor bo prostor izmenjav, tržni prostor, prostor mešanih funkcij. Danes so območja preveč razparcelirana, imamo, na primer, industrijsko cono, nakupovalna središča in bivanjska območja. V Belgiji so industrijska območja po šesti uri zvečer prazna, tam ni več nikogar in morajo najemati posebno službo za varovanje teh objektov. Tudi mesta z velikimi nakupovalnimi ulicami so vprašljiva. Trgovine v pritličju z velikimi vitrinami zasedajo veliko prostora, zato so vhodi v stanovanjske objekte omejeni, poleg tega so stanovanja draga, ne morejo konkurirati cenam poslovnih prostorov, zato se ljudje odseljujejo, s tem pa se izgublja raznolikost in življenje v njih. Velika trgovska središča še dodatno pripomorejo k izsrkavanju življenja v starih mestnih jedrih. Spet se lahko vrnemo k zgodbi o drevesu: če imamo samo eno, ga lahko hitro umorimo, in kadar ni raznolikosti, smo mrtvi.

Morda pa v mestih potrebujemo več storitev kot produktov? Včasih je mesto ponujalo vrsto storitev, danes pa gre večinoma za trgovino.

Mesto mora ostati prostor trgovanja, vendar je odvisno s kakšno vsebino. Ljubljana – kot tudi mnogo evropskih mest – se spreminja v past za turiste. To ni dobro, ker uničuje raznolikost in dela iz mesta fotografijo za turiste; to se je s pojavom nizkocenovnih letalskih prevoznikov še razmahnilo, mnoga mesta cvetijo in hkrati postajajo povsem odvisna od turistov.

Problem starih mestnih središč je tudi v tem, da je po eni strani toliko praznega prostora, po drugi pa so najemnine v mestnih središčih še vedno nenormalno visoke, mladi in perspektivni ljudje si jih ne morejo privoščiti.

S sistemom *anti squatting* (*antikraak*), ki se upira nelegalni naselitvi v prazne stavbe, so prostori za

nizke najemnine oddani ljudem, ki nato tudi skrbijo za objekte. Ta politika je ustvarila alternativno ekologijo kreativnih ljudi v Eindhovenu. Sklep razprave o politiki za oblikovanje, izvedene v Berlinu, je bil, da ni treba narediti nič, samo dajte jim prostore!

Kaj pa hrana? Če je nekoč прибор govoril o kulturi hranjenja, je danes pomembneje, kako je pridelana hrana, ki je na krožniku? Morda kak primer projekta, ki se ukvarja s hrano?

Tu so pomembni predvsem kuharji. Noma, na primer, je restavracija, ki jo vodi Rene Redzepi v Københavnu na Danskem. Ime je premetanka dveh danskih besed *nordisk* (nordijsko) in *mad* (hrana), restavracija pa slovi po reinterpetaciji nordijske kulinarike. Seveda se vse vrtilo okoli počasnega hranjenja (op. p.: *slow food*).

Toda tudi proizvodnja hrane je vedno bolj vprašljiva. Zemlja je nemalokrat onesnažena, kako se bomo spopadli s temi problemi? Obstaja kakšen zanimiv primer umetniškega projekta, ki se ukvarja z varstvom okolja?

Seveda obstajajo, mnogi. Zanimiv je, na primer, projekt Giacomina Piovana: *Farming the pollution* (Žetev onesnaženja). Projekt materializira mobilno enoto, ki uporablja specifično rastlinje, da bi dekontaminirala zemljo v onesnaženih območjih. Na Nizozemskem je vsako leto onesnaženo več kot 80 ton zemlje. V sodelovanju z znanstveniki in s civilnimi službami je avtor s procesom fitoremediacije poskusil iz zemlje potegniti težke kovine. Posejal je specifično rastlinje, ki lahko absorbira velike količine težkih kovin, nato pa po nekaj mesecih to rastlinje požel, da bi preprečil vračanje kovin v zemljo. Avtor je razvil tudi sistem, ki skladišči kontaminirane delce in jih spremeni v potencialni vir. Tak proces čiščenja zemlje sicer traja več let, odvisno od podnebja in različnih stopenj onesnaženja, vendar je mnogo cenejši in bolj trajnosten kot metode, ki jih uporabljamo danes.

Bi na koncu še kaj dodali?

Za spremembe je potrebno biti stalno aktiven, stalno izumljati in preizkušati nove koncepte. Ne bi smeli le čakati, da nam nekdo ponudi spremembe od zgoraj, ker te gotovo ne bodo ugodne za nas. Ustvarjati moramo družbene sisteme, ki temeljijo na znanju in vrednotah, ter v katerih bomo lahko delovali skupaj z že obstoječimi in delujočimi družbenimi strukturami. .

intervju: MAJA PETROVIĆ-ŠTEGER

Socialna antropologinja Maja Petrović-Šteger poskuša gledati na življenje drugače: zunaj ustaljenih vzorcev, kajti drugačnost odpira, medtem ko že znani pogledi neredko še dodatno zapirajo. Zato se v svojih raziskavah bolj kot v preteklost osredotoča na pričakovanja, ki jih imajo ljudje o prihodnosti. V grobem je mogoče povzeti, da se ukvarja z antropologijo telesa, prava in medicine, v zadnjem času sta predmet njenega raziskovanja predvsem Srbija in Tasmanija. Do 17. leta je živela v Beogradu, od koder izhaja del njene družine; odtlej je tesneje povezana s Slovenijo. Po svoje je tudi sama "drugačna", kajti deluje v mednarodnem prostoru od Slovenije in širšega Balkana do Anglije, Švice in Tasmanije. Deset let je živela v Angliji in delala na Univerzi v Cambridgeu, kjer je tudi doktorirala, pred dobrima dvema letoma se je z družino vrnila v Ljubljano. S cambridško univerzo je še vedno profesionalno povezana, tudi zato, ker pri nas ne dobi službe. Njena poklicna pot je impresivna.

tekst: Mimi Podkrižnik
fotografija: osebni arhiv

“Zlagana samokritika in kvaziavtoetnografije, ki poudarjajo nemoč, skorumpiranost in nevoščljivost Slovencev, samo zastrupljajo prostor.”

Ukvarjate se s postkonfliktnimi družbami. Verjetno so različne, Srbija je drugačna od Tasmanije.

Zanima me, kaj tvori in kaj določa časovno dimenzijo tega, kar imenujemo postkonfliktna družba. Kako to, da nekatere družbe relativno hitro opravijo s posledicami in spomini na konfliktno preteklost, druge pa ždijo v t. i. tranzicijskih fazah cela desetletja, stoletja. Ker se je vprašanje spomina na konflikt v mojih preliminarnih raziskavah skorajda vedno povezovalo z vprašanjem žalovanja za umrlimi in pogrešanimi, sem začela natančneje raziskovati odnose, ki jih ljudje gojijo do konfliktnih žrtev, njihovih telesnih ostankov. Simbolika mrtvega telesa je izjemno močna tako v Srbiji kot na Tasmaniji. Tasmanija je geografsko in kulturno oddaljena, zato se marsikomu zdi primerjava nenavadna. A vzporednice med njima so žive in zgovorne. Po načinih razumevanja krivic, sprave, javnega kazanja bolečine in po zahtevah po repatriaciji, vrnitvi telesnih ostankov družinam umrlih, sta si s Srbijo podobni.

Kako razmišljajo na Tasmaniji?

Aboriginska skupnost na Tasmaniji je ena najbolj uveljavljenih in uspešnih indigenih skupin v boju za povrnitev ostankov prednikov. Od 60. let 20. stoletja zahtevajo repatriacijo aboriginskih telesnih ostankov, ki so v britanskih muzejskih, arheoloških in medicinskih zbirkah. V 18. in 19. stoletju je namreč veliko osteoloških zbirk začelo v svoj korpus vključevati telesne ostanke tasmanskih aboriginov. Kolonialni znanstveniki tistega časa so verjeli, da so predstavniki tasmanskih aboriginov najzlahnejši primer najnižje stopnje na lestvici Darwinovega evolucionizma. Dokaz najbolj “primitivnih” ljudi na svetu. Nekateri so jih morili tudi v imenu znanosti, da bi prišli do njihovega telesnega materiala in okostij. A aborigini verjamejo, da telesni ostanki čuvajo duše prednikov. Tvorijo organsko vez z zgodovino in s tradicijo. Nazaj jih hočejo tudi zato, ker jih znanstveniki še vedno izkoriščajo: opravljajo DNK, izotopične in druge analize. Sodobni aborigini zato dojemajo vsakršen poseg v telesne dele prednikov kot napad na njihovo kulturno in duševno integriteto. Dolgo časa jih ni nihče podpiral, nobeno pravo ni privolilo v argument, ki bi omogočal repatriacijo telesnih ostankov na osnovi zgodovinske krivice in krivic, ki da se godijo dušam umrlih. A zaradi škandalov, ki so se pred leti vrstili v angleških bolnicah (po nekontroliranih znanstvenih posegih in manipulaciji s telesnim materialom), in zaradi uspešnega lobiranja aboriginskih skupin so se stvari spremenile. Leta 2004 je v veljavo stopil *Human Tissue Act*, t. i. Zakon o ravnanju s

človeškimi tkivi, ki je na novo določil status trupla in telesnih delov. Vrsta muzejev v Veliki Britaniji, Avstraliji, ZDA in drugje se je zato odrekla zbirkam telesnega materiala prednikov. Zaradi želje po spravi je prepovedala njihovo razstavljanje v javnosti. Ti primeri so zanimivi, ker kažejo na drugačen odnos do telesa in duha, kot so tisti, ki jih najdemo v izključno medicinskih in higieničnih kontekstih. Skrb za dušo postaja argument, ki šteje tudi na sodišču.

Različne kulture verjetno različno dojamejo posamezne dele telesa?

Zanimalo me je predvsem, kako razumejo spravo. Zanimivo je bilo ugotoviti, da veliko ljudi povsem enači idejo sprave s prakso ekshumiranja in identificiranja DNK-ja telesnih ostankov žrtev konflikta. Lokalni in mednarodni poskusi ustvarjanja pravnih in institucionalnih pogojev za priznanje odgovornosti danes skorajda v celoti slonijo na procesih iskanja pogrešanih. Tako razumljena sprava deluje na treh ravneh: identificiranje poprej zapuščenih, oskrujenih in razdejanih trupel naj bi v prvi vrsti omogočilo sorodnikom, da telesne ostanke svojcev dostojno pokopljejo in smrt komemorirajo. Drugič, lociranje skritih množičnih grobišč je možno le z medvladnim sodelovanjem. Forenzični eksperti drugače ne bi vedeli, kje naj iščejo. Znano je namreč, da so se storilci zločinov pogosto vračali na mesta množičnih pobojev, kjer so z bagerji odkopavali trupla in jih premeščali na nove lokacije. Tako so hoteli zakriti sledi. Nasilno odkopavanje trupel in njihova selitev pomeni, da ostanke mrtvih ne moremo najti v primarnih množičnih grobiščih. Forenzični antropologi in arheologi delajo predvsem na sekundarnih in terciarnih grobiščih, kjer namesto trupel odkrivajo razmesarjene in povsem pomešane dele različnih oseb. Te poskušajo nato s fizično reasociacijo sestaviti in identificirati z analizami DNK-ja. Tako se tudi proizvajajo dokazi o žrtvah konfliktov, na osnovi katerih delujejo različna lokalna sodišča in Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo. Kot antropologinja me zanima, kako si danes predstavljamo mrtvo osebo, v kakšni obliki mora biti vrnjeno truplo, da ga svojci sprejmejo za pokojnikovega? Ali identifikacija in posledično imenovanje žrtev dejansko omogoča spravo? Kako omenjeni procesi sooblikujejo lokalna razumevanje krivice in koreografirajo javno kazanje bolečine? Na kakšen način ljudje razumejo DNK in druge znanstvene intervencije v ostanke umrlih? Predvsem pa na kakšen način ti izrazito higienični tranzicijski mehanizmi vplivajo na dinamiko in časovnost postkonfliktnega časa – ali ga pospešijo ali upočasnijo?

Zanima vas neokortikalno vojskovanje. Kako deluje?

V začetku 90. let so v Srbiji začele krožiti govornice, da z Bosno, Hrvaško in s Kosovom sploh niso v vojni zaradi težnj po spremenjenih teritorialnih mejah, ampak ker so sami subjekt posebnega vojskovanja, ki ga nad njimi izvajajo mednarodne sile. Začelo se je govoriti in pisati o tem, da določene skupine v Pentagonu in Vatikanu z neokortikalnim vplivanjem, ki ga izvajajo na kolektivne možgane in psiho ljudstva, postavljajo Srbe v položaj, v katerem se ti kot narod ne le branijo, ampak tudi napadajo druge. Srbija je torej nastopala kot agresor le zato, ker je bila domnevno žrtev vrste ekonomskih, kulturnih, tehnoloških, psiholoških, informacijskih, okoljskih in geofizičnih napadov. Ljudstvo je bilo zato pozvano, da ubrani svojo “nacionalno zavest” in t. i. psihično dediščino. Argument je propagiral manjša, a vplivna skupina intelektualcev sumljivega izvora, ki so sestavljali različni inženirji, vojaški strategji, vedeževalci, parapsihologi, zdravniki, slikarji in drugi, bojda precej močno povezani s tedanjo politično nomenklaturo. O tematiki mentalne varnosti in psihične dediščine – ki se mi je v tem kontekstu vedno zdela absurdna in sila nacionalistična – sem začela pozorno razmišljati komaj pred nekaj leti. Takrat, ko sem opazila, da so se aluzije na mentalno, psihološko in nevrovarnost spet začele pojavljati v medijih in intervjujih, ki sem jih opravljala. Zanimivo se mi je zdelo, da sem zgodbe, ki po strukturi spominjajo na paranoične, začela poslušati tudi s strani zelo razgledanih in družbenopolitično kritičnih ljudi. Kljub temu da se večina odkrito roga in javno smeši lokalno nagnjenost k teorijam zarote, je paranoidne interpretacije svetovnih ekonomskih in političnih razmerij mogoče slišati čedalje pogosteje. V svojem pisanju poskušam osvetliti odnos med pretiranim, humorim, paranoidnim in mitološkim.

Zakaj je v zadnjih letih spet v obtoku toliko mitologije?

Najbrž zaradi splošnega nelagodja, ki ga občutijo. Trenutna kriza v Srbiji ni samo ekonomska, ampak je tudi ideološka, politična, moralna, osebna, telesna. Veliko je bolnih. Tranzicijski čas se večini mojih sogovornikov zdi nemogoče dolg. Marsikdo trdi, da družba kot taka ne le, da ne napreduje, marveč nazaduje. Veliko je govora o ciklikah in začaranem krogu, v katerem naj bi se znašla Srbija. A tako kot povsod drugje tudi v Srbiji cveti t. i. kultura samopomoči. Ljudje se ves čas spogledujejo s popularno psihologijo, iščejo mehanizme in poti do znosnejših načinov bivanja. Marsikdo prisega na meditacijske

tehnik, ki izhajajo iz pravoslavja. Na nenavadnih mestih je mogoče slišati o pomenu nevro-, mentalne in celo duševne varnosti za vsakdanje življenje. Ideologiji lokalnega, tradicionalnega, samozadostnega, alternativnega, poduhovljenega, pozitivnega, ki jo spremljamo po vsem svetu, je mogoče slediti tudi v Srbiji.

Francoski mislec novih časov Paul Ariès pravi, da je treba v politiko in življenje vrniti humor. Zahodne družbe so presresne, povsem so zanemarile dimenzijo praznovanja, veselja, petja, plesa ..., ki jih še poznajo v Latinski Ameriki, Afriki. To je zagotovo zanimiva alternativa: narediti nevidne stvari spet vidne.

To je resna možnost. Ko pa v Sloveniji nekatere povprašam po alternativah, dobiš odgovor, da je treba ukiniti humanistiko in poslati mladino v zidarske šole, saj da potrebujemo kader, ki bo delal nekaj konkretnega. Takšne misli so sila zavajajoče in manipulativne. Mišljenje je praktična stvar, ima konkretne učinke, spreminja okolje.

Negativno razmišljanje pri nas ves čas spodbujamo. Zato nas blokira.

Res je. A zdi se, da marsikoga spodbujanje negativnosti ne blokira, marveč hrani. Pri mnogih ne opažam utrujenosti, ampak neko čudno živost. Podcenjevanje in ustvarjanje pošastne samopodobe za nekatere očitno deluje. Ohranja določene lege in udobja. Ustvarja pogoje za moralno superiornost, ki jo lahko občutijo tisti, ki se razumejo kot žrtve. Mene osebno bega vidna in otipljiva podhranjenost vizij.

Pomanjkanje vizije je eden glavnih očitkov politiki.

Očitek je utemeljen. Slovenija je bila videti še pred nekaj leti precej drugačna, kot je danes, ljudje so o sebi govorili in mislili drugače. Na

Slovenijo so bili ponosni. V obtoku je bilo nenavadno veliko pozitivnih in konstruktivnih konotacij.

Smo jo videli prav?

Ko se je Slovenijo ves čas primerjalo s Švico, je gotovo šlo za napihnjeno samozavajanje. A sama nimam nič proti kreativnim in pozitivnim primerjavam. S tem ne mislim na primerjavo Slovenije in Švice. Ne govorim o samozavajanju, ampak o aktivnem iskanju primerjav, delujočih, nenavadnih analogij. Te so pomembne in ključno oblikujejo imaginacijo.

Politika bi si morala znati predstavljati, kakšna bo Slovenija čez 20 ali 50 let.

Ljudje, ki pri nas kaj veljajo, se politike običajno otepajo. Seveda, problem je tudi ta, da se politika demonizira. Vsak vstop v polje političnega se razume kot absolutni moralni poraz. Ne le, da to ni prav, ampak celotno situacijo dodatno obteži – z demonizacijo se celotno polje političnega v resnici zavaruje in dodatno okrepi. Vanj vstopajo le tisti, ki so pripravljeni na kompromise. A to še ne pomeni, da se je treba postaviti onkraj političnega in vse kritizirati zviška ... Tisto, kar manjka tej družbi, je elementarno občutenje radosti, odprtosti, prožnosti in zaželenosti. Neka jasna spokojnost. Zazrtost ne le v preteklo, ampak tudi v prihodnje čase. Zdi se mi, da se pri nas čedalje več ljudi počuti zavržene, profesionalno in družbeno nezaželene. Izjemno pomembno je, da se počutimo dobro, ustvarjalno in lastnem okolju. Še lepše je, kadar okolica spodbuja in neguje tisto, k čemur si osebno zavezan. A v Sloveniji se, paradoksalno, večina počuti uteto, bolj onemogočeno in zatrto kot v drugih državah, ki so ekonomsko, izobraževalno, religiozno ali kulturno bistveno bolj neprepustne.

Po svoje je bizarno, da v imenu iskanja alternativ v Sloveniji na novo odkrivamo,

kako lepo je negovati vrtove. Podeželsko okolje smo, od nekdaj smo takšni.

Premalo reflektiramo tuje ideologije, kadar jih spravljamo v naš prostor. Mantre zadnjih let – vrnimo se k zemlji – so včasih povsem neumestne, saj se ves čas ukvarjamo z zemljo. Urbani vrtovi v Havani ali New Yorku imajo povsem drugačno valenco, kot jih imajo ljubljanski. Izhajati je vendarle treba iz lastnih izkušenj. To pomeni, da je treba iskati alternative v odnosu do lastnih, ustaljenih organskih vzorcev vedenja in bivanja. Ne zato, da bi prejšnje moduse bivanja zanikali, ampak da bi na njihovi osnovi lahko pridobili možnost za pristnejše in prožnejše načine življenja.

Zato je smešno, da smo končno "odkrili" les. Vse to kaže, da nismo zrela družba.

Ali pa, da si nenehno natikamo tuja očala. Morda je naša strategija to, da v obdobjih, ko ne vemo, kako ravnati, preizkušamo različne možnosti in menjavamo očala. To ni nujno slabo, če se ne bi zaradi tega ves čas nekako izgubljali.

Nujna je želja po spreminjanju in te ni. Obstaja strah pred spremembami.

Morda je treba na glas povedati, da si marsikdo sprememb sploh ne želi. Slovenci dobesedno slavijo ideje domačnosti in majhnosti. Nekateri trdijo, da so v Sloveniji bolj ustvarjalni kot drugje, prav zato, ker je okolje bolj statično in predvidljivo. Ne vem. Takšna razumevanja prostora me ne nagovarjajo. Kadar me kdo vpraša, zakaj sem se vrnila iz Anglije, mi hkrati velikokrat tudi sam ponudi odgovor, češ da je tukaj gotovo vse lepše in lažje. Nekatere stvari so res lepe, dostopnejše in gotovo lažje. A tovrstno poudarjanje in iskanje lepot majhnosti in varnosti me utruja. Ciprčani se ne bi nikoli opisali na tak način, pa je njihova država skorajda dvakrat manjša, kot je Slovenija. Neverjetno se

“Tisto, kar manjka tej družbi, je elementarno občutenje radosti, odprtosti, prožnosti in zaželenosti. Neka jasna spokojnost. Zazrtost ne le v preteklo, ampak tudi v prihodnje čase. Zdi se mi, da se pri nas čedalje več ljudi počuti zavržene, profesionalno in družbeno nezaželene. Izjemno pomembno je, da se počutimo dobro, ustvarjalno v lastnem okolju.”

mi zdi, koliko energije gre za tovrstna izkrivljanja, reduciranja in podcenjevanja.

Vrniva se k preučevanju smrti. Tematika grobišč ni čustveno enostavna.

Moji raziskovalni interesi so bistveno širši in se ne vežejo le na preučevanja smrti in posmrtnih ostankov. Tematika res ni čustveno enostavna. A zanimivo je, da bralci in poslušalci mojih predavanj velikokrat pričakujejo čustveno obtežen material, izrecno sprašujejo po fotografijah in videoposnetkih morišč.

Zakaj bi jih hoteli videti?

Nekateri trdijo, da zgodb o grobiščih ne morejo razumeti, če ne vidijo kosti. Vizualni primat je v naši družbi očiten. V nekem članku sem se zato lotila odnosa med vizualno izkušnjo in vednostjo. Vnaprejšnje vedenje in pričakovanje na povsem specifičen način osvetli razumevanje določene situacije. A očesu, ki je neizurjeno za zbiranje in branje forenzičnih dokazov, prizorišča množičnih grobišč nič ne pomenijo. Lahko se jih zamenja za blatne grude ali dišeče travnike ... Ravno zato je bilo zame tako pomembno, da sem pred leti začela sodelovati z umetniško skupino *etoy* iz Züricha. V različnih performansih in instalacijah poskušajo povsem drugače premisliti mrtve in trupla. Posmrtno ostanke digitalizirajo, mrtve konceptualizirajo kot *software*, sarkofag, umetniški objekt, ki so ga ustvarili leta 2006, pa med drugim predstavljajo kot skupinsko grobnico, za katero se lahko posamezniki odločijo prostovoljno. S skupino *etoy* sem gostovala na številnih festivalih, kjer so bili odzivi na njihove instalacije neverjetni. Publika se je želela zelo resno pogovarjati o minljivosti, umiranju, zapuščini, o tem, kaj se bo fizično zgodilo z njimi, z njihovimi telesi, željami, zapisi, objekti, ki so jih gradili. Vprašanja, ki jih odpirajo *etoyeve* instalacije, so bile nekaterim očitno nenavadno blizu. Najbrž zato, ker drugače imaginirajo situacije, ob katerih

običajno le molčimo ali v njih ravnamo tako, da sledimo kodificiranim pravnim, medicinskim in družbenomoralnim napotkom.

Vam s skupino *etoy* uspeva podirati tabuje?

Ne gre za podiranje tabujev. Antropološke analize smrti, ki opisujejo konfliktno preteklost in različne moralne zavezanosti, ki jih živčijo do pokojnih, so nadvse pomembne. Vendar kažejo le določen spekter realnosti, ki jo živimo. Posmrtno prakse so v današnjem času sila različne – ponekod se mrtve še vedno pušča mrhovinarjem, ponekod se jih lepiti, mumificira, kriogenizira, spreminja v nakit, tako da se njihov pepel podvrže visoki temperaturi in pritisku in se tako spremeni v mrežno strukturo grafita, primerno za rast diamanta.

V ospredju so tudi vprašanja posmrtnega spletnega življenja, facebookovcev, na primer.

Postavlja se vprašanje materiala: Kaj smo? Kaj zapustimo? Nismo le telo, ampak cel kup informacij, ki jih pustimo za sabo. Informacije so del različnih družbenih omrežij, spominov in arhivov. Vprašanje, ki ga med drugim *etoy* zastavlja, je, ali lahko o spominu razmišljamo kot o biomasi? Kje je meja med telesnimi ostanki in osebnimi in kolektivnimi spomini? Sploh obstaja meja?

So protesti, ki smo jim imeli v zadnjem letu, alternativa?

Protesti so izjemno pomembni. Ljudje so pokazali, da je trenutni način bivanja slab in da ga je treba korenito spremeniti. A do resničnih sprememb redkokdaj pride. Zato je ob razmišljanju o družbenih spremembah velikega formata nujno spreminjati osebna ravnanja in načine, kako sami mislimo in se vedemo. Nujen je resen vpogled tako v družbene kakor tudi v lastne vedenjske prakse. Kolektivni momenti,

sploh revolucionarnega značaja, ne ustrezajo vsem. Marsikaj je pogojeno s konkretnimi okoljskimi dinamikami. Ključno je, da prepoznamo prostorske koordinate nekega časovnega dogajanja – četudi se mantr o slovenski majhnosti slišijo vsepovsod, je najbrž vsem jasno, da življenje v Brkinih, Andrejevcih ali v Kranju poteka sila drugače. Posploševanja niso konstruktivna. Slovenija resda ni tako velika, ampak spet ni tako zelo majhna. Moj prijatelj pravi, da je treba Slovenijo videti kot nekakšno origami deželo: če bi jo sploščili, bi dobili precej zajeten teritorij. Alternativa bi bila, če bi nehali sami sebe delati majhne in če bi končno začeli hraniti lastne ambicije ali pa bi odkrito priznali, da jih nimamo. Zlagana samokritika in kvaziavtoetnografije, ki poudarjajo nemoč, skorumpiranost in nevoščljivost Slovencev, samo zastrupljajo prostor.

Bi delali v Sloveniji?

Seveda. .

intervju: MARTIN HABLESREITER, SONJA STUMMERER

HRANA – RAZISKOVANJE MEJ IN MOŽNOSTI

tekst: Jure Stojan
fotografije: Sonja Stummerer / Martin Hablesreiter /
Ulrike Koeb / Daisuke Akita

Le malokateremu sogovorniku lahko brez pretiravanja rečeš, da je iznašel alternativni pogled na enega najstarejših in najbolj samoumevnih vidikov človeške eksistence – na hrano. Lahko, če gre za avstrijskega arhitekta Martina Hablesreiterja, ki s svojo življenjsko sopotnico Sonjo Stummerer vodi dunajski arhitekturni biro Honey & Bunny (posledica stare šale – po študiju na Dunaju in v Londonu sta nekaj časa delala v Tokiu, kjer so si ljudje lomili jezik z njenimi imeni, pa sta ju poenostavila). Leta 2005 sta izdala prelomno knjigo *Food design* (Oblikovanje hrane), v katerem sta utemeljila novo polje oblikovanja. Leta 2009 je sledila knjiga *Food design XL*, lani pa še *Eat design* (Oblikovanje hranjenja), v kateri sta se poleg oblikovanja jedi ukvarjala tudi z oblikovanjem jedilnih pripomočkov in s tem, kako jemo.

S Sonjo Stummerer sta prva začela razmišljati o oblikovalskem vidiku hrane. Kako se vama je porodila prva ideja?

Nisva bila prva, sva pa prva o tem napisala knjigo. Najprej sva želela izvedeti več o tem, zakaj imajo nekatere jedi točno takšno obliko, kot jo imajo. A iz nekega nerazumljivega razloga nisva našla o tem nič napisanega. Obstaja neskončno število knjig z recepti. Veliko je tudi strokovne literature o prehranski tehnologiji in o kulturnozgodovinskih vidikih hrane. O njeni obliki pa ni bilo niti ene publikacije. Zato sva začela v prostem času zbirati gradivo o tej temi in odločila sva se, da knjigo o oblikovanju hrane napiševa sama.

Kje vidite ločnico polja oblikovanja hrane od ustaljenih vidikov gastronomije, na primer dekoracije krožnika?

Oblikovanje hrane poteka vsak dan; oblika hrane je kulturno pogojena in je predmet množične potrošnje. Takoj ko se nekaj proizvaja množično in v industrijskem procesu, lahko govorimo o dizajnu: ne le o obliki embalaže ali o načinu, kako so jedi nato servirane na krožniku, temveč tudi o sami obliki jedi, na primer določene vrste testenin. Oblikovanje ne zajema samo zunanjega videza hrane, ampak tudi njen občutek v ustih, temperaturo, teksturo, konsistenco, površino, zvok pri jedi. Oblika hrane soustvarja naše vsakdanje življenje. Pa vendar se zelo malo ljudi ukvarja z oblikovanjem hrane. Mogoče nekaj tehnologov in strokovnjakov za marketing v globalnih korporacijah.

Sabine Stummerer in vi ste oba arhitekta, med študijem arhitekture sta se tudi spoznala. Kako arhitekturni način razmišljanja vpliva na vaše dojetje oblikovalskih razsežnosti hrane?

Kot arhitekt si navajen tega, da se na nič ne spoznaš, da pa vendarle koordiniraš delo velike skupine ljudi in se vanj vtikuješ. Takšno je namreč delo na gradbišču – arhitekt ima vizijo, ki jo nato uresničujejo strokovnjaki iz drugih strok, začeni z gradbenimi inženirji. Rad bi poudaril, da zelo spoštujem prehranske tehnologije in njihovo prizadevanje, da je naša

hrana vedno bolj varna. Hrana je tema, o kateri bi se morale pogovarjati različne stroke. Oktobra so naju organizatorji oblikovalskega festivala v Lodžu na Poljskem povabili, da sva postavila instalacijo *Food, Design, Humanity* (Hrana, oblikovanje, človeštvo). Takrat sva organizirala tudi interdisciplinarno razpravo o hrani in imela sva veliko srečo, da je sodeloval tudi slovenski strokovnjak za biotehnologijo hrane Peter Raspor.

Kakšno funkcijo pa pripisujete interdisciplinarni razpravi o hrani?

Ključno je, da ljudi pripraviš k razmisleku o tem, kaj dajo na krožnik. Pa tudi širše, o svetu, v katerem živimo. Sedanji sistem mi namreč ni všeč. Hrana je namreč že od nekdaj imela močan sporočilni naboj. Ljudje so s hrano izražali protest ali svojo drugačnost. Že v antiki je grški filozof Pitagora ustanovil alternativno, vegetarijansko skupnost. Res pa se je mnogo vidikov današnjega izražanja osebne identitete s pomočjo hrane razširilo še zlasti s študentskimi gibanji po 1968.

Kako je ukvarjanje z oblikovanjem hrane vplivalo na vašo osebno identiteto?

To me sicer pogosto vprašajo, ampak ukvarjanje z oblikovanjem hrane ni imelo kakšnega velikega vpliva na najino življenje, še najmanj na prehrano. Že prej nisem jedel industrijsko predelane hrane. Tudi sicer je naša družina zelo sproščena glede hrane. Pogosto se norčujeva iz *Tischmanieren*, pravil vedenja ob mizi. No, moram priznati, da otake teh pravil vendarle učiva. Sva pa z ženo, odkar sva izdala prvo knjigo o hrani, gotovo postala bolj politično osveščena kot arhitekta. Vendar v arhitekturi še nisva imela priložnosti, da bi se ukvarjala s hrano. Če bi me kdo povabil, da oblikujem avantgardno restavracijo ali jedilnico, bi bil seveda presrečen.

Nekateri družbeni kritiki, na primer britanski filmar Ross Ashcroft, so zelo skeptični do velike vidnosti hrane v današnji popularni kulturi. Obregnejo se še zlasti v slavo zvezdnških kuharjev, kot so Jamie Oliver, Gordon Ramsay ali Nigella Lawson, češ da je njihova svetovna prepoznavnost znak dekadence sedanje kulture.

Ne vem, morda mislijo na zvezdniške kuharje, ki opozarjajo na škodljivost industrijsko procesirane hrane, na pomen uravnovešene prehrane, zlasti za otroke, in da smo lahko pri pripravi hrani manj potratni, saj tudi sicer zavržemo preveč hrane; in da bi bilo treba bolje ravnati z živalmi, ki jih jemo. Pa naj kulturni teoretiki rečejo karkoli – ko bi le oni imeli takšen vpliv na javno mnenje. Še sreča, da imamo zvezdniške kuharje. Pa tudi dekadence v hrani je vedno manj. Res dekadentna živila, kot so kaviar ali gosja jetra, danes ne zbujejo več enake želje kot v preteklosti.

S hrano se ukvarjate v različnih medijih izražanja, od knjig, javnih predavanj do razstav in instalacij. Kako prilagajate vaše sporočilo od medija do medija?

Odvisno od posameznega projekta. Osnovni smisel je, da ljudi pripraviš k premisleku. V knjigah si lahko privoščiš tudi nekaj ironičnosti. Zadeve so sicer zelo resne, ampak to ne pomeni, da ti lahko vzamejo pravico do smeha. Knjiga tudi omogoča, da so besedila bolj analitična, spremljevalne fotografije pa so zato lahko bolj abstraktne. S fotografiranjem hrane se sicer posebej ne ukvarjam, hrano fotografiram na način, ki ustreza konceptu, ki ga želim predstaviti. S happeningi in instalacijami pa želiva predvsem doseči ljudi iz najinega kroga. Želiva jima pokazati, da je hrana tema, s katero se je vredno ukvarjati tudi na umetniški ravni. In da je že končno čas, da se v pripravo hrane vključimo oblikovalci.

Umetniška pa tudi oblikovalska praksa v veliki meri vključuje eksperimente, raziskovanje mej in možnosti.

S hrano bi se morali več igrati. V okviru ustvarjanja nove knjige sem, na primer, napolnil kopalno kad z juho, se usedel vanjo in jo jedel, pri tem pa sem se pustil fotografirati. A če sem čisto iskren, tega ne bi več ponovil.

Zakaj ne?

Več dni sem imel vonj po juhi, ki se ga nikakor nisem mogel rešiti.

V vaših knjigah ste veliko pozornosti namenili barvam živil. Kakšna je njihova sporočilna funkcija?

Zdaj smo že ugotovili, da razumevanje barv ni prirojeno, ampak kulturno privzgojeno. Naučili smo se, da se pri hrani izogibamo temnim barvam, razen če gre za kavo. Običajno so jedi temne barve grenkega okusa in največkrat strupene, tako kot je modra barva povezana s plesnijo in s pokvarjeno hrano. Rdeče, bele in zelene barve pa nam pri hrani prijajo, to je hrana posebej hranljivih živil. Ali zlatorumena, barva, ki ga mora imeti tradicionalni dunajski zrezek, torej telečji. To je še dediščina iz časov, ko so aristokrati jedli meso, pokrito z lističi pravega zlata, vse dokler ni cerkev v 16. stoletju uživanje zlata razglasila za grešno. Potem so tak videz dosegali z zlatorumenimi drobtinami. A če se vrnem k ostalim barvam in hrani: že kot otroci se naučimo, katere barve in vrste živil so ogabne. Žuželke so, na primer, ogabne, čeprav vsebujejo ogromno beljakovin in so v mnogih delih sveta hrana. Kar je ogabno, se v isti kulturi spreminja tudi v času. Tako je danes, po novem, drobovina ogabna. Ne jemo več možganov, jetrc, ledvičk, čeprav so še ne tako dolgo tega veljali za delikatese.

V primeru škotskega haggisa, ovčjega želodca, polnjenega z mešanico ovsene kaše in ovčjih pljuč, je ogabnost te jedi za druge narode celo element, ki krepi njeno vlogo v konstrukciji škotske nacionalne identitete. Kako sami razumete koncept nacionalne jedi?

Nisem kulturni zgodovinar ali antropolog, tako da to ni pravo vprašanje zame. Vendar pa se mi zdi sam koncept nacionalne jedi velikokrat protisloven. Za eno od stereotipno avstrijskih jedi veljajo *Marillenknödel*, marelični cmoki. *Marille* je namreč v avstrijski nemščini beseda za marelico, ki ji v Nemčiji pravijo *Aprikose*. Zdaj pa poglejmo. Za recept potrebujete sladkor. Sladkor sicer izvira iz Nove Gvineje, v Evropo je prišel v 12., cenovno zares dostopen pa je postal šele v 19. stoletju. Marelice so kitajske, le da so v Evropo prišle po svileni poti že v antiki. Nato imate izbiro – marelični cmoki so lahko iz skutinega ali iz krompirjevega testa. Krompir je seveda ameriški in je v Evropo prišel šele v 16., zares pa se je razširil šele v 18. stoletju. In vendar je ena od temeljnih sestavin ene najbolj tradicionalnih avstrijskih nacionalnih jedi. Očitno je v igri več dejavnikov kot samo zgodovina. Zanimivo je,

kako hitro nekaj postane nacionalna hrana, čeprav gre za prepletanje domače kuhinje s tujimi jedmi, t. i. *fusion food*.

Tudi sami ste že večkrat omenili kulturno razsežnost kulinarike. Mislite, da bo z nadaljnjim razvojem globalizacije sploh še relevantno razmišljati o nacionalni kuhinji?

Nacionalna kuhinja je še zmeraj pomembna, a bolj v smislu okusov kot samih jedi. Kruh na Dunaju ni samo zato drugačen od vašega, ker ima malo drugačno obliko. Sicer je kruh vrsta hrane, kjer se je oblikovalska kreativnost najbolj izživila. Obstajajo oblike kruha, ki so stare tisočletja in izvirajo še iz časa, ko je bil kruh del verskih ritualov, torej žrtveni kruh. Še danes ga imamo v obliki kit ali rogljičev. Ampak če se vrneva h kruhu, ki sem ga vajen jesti na Dunaju: ta je drugačen od vašega tudi zaradi razmerja osnovnih sestavin in začimb, skratka okusa, pa tudi zaradi teksture, konsistence, debeline in hrustljivosti skorje, vonja. To je kruh, ki ga jem od otroštva. Nacionalna kuhinja torej pomeni predvsem okuse, s katerimi odrastete, okuse, ki ste se jih naučili ljubiti.

Vendarle pa v naši prehrani igrajo vedno večjo vlogo industrijsko predelane jedi, ki jih običajno poznamo kar pod blagovno znamko njihovih proizvajalcev. To so svetovne korporacije. Vodi torej industrializacija hrane v nekakšen internacionalni slog hrane, tako kot je industrializacija v gradbeništvu in pohištveni industriji prinesla mednarodni slog v arhitekturi in notranjem oblikovanju?

Bolj kot sama industrializacija hrane je bila pomembna standardizacija okusa, ki se je začel predvsem z razvojem pločevink. Pomembno vlogo pri tem so igrale ameriške korporacije kot Heinz, ki je znana po svojem kečapu, ali Campbell z juhami v konzervah, ki so danes svetovno znane predvsem zaradi slik Andyja Warhola.

Sama industrializacija proizvodnje pa ne?

Pridelava in predelava hrane sta bili eni od prvih človeških aktivnosti, ki je bila industrializirana. Pravzaprav je bila industrializirana še pred samo industrijsko revolucijo. Plantaže sladkorja na tropskih otokih, zlasti na Barbadosu, Deviških otokih in Jamajki, so bile nedvomno grozne za ljudi, ki so tam delali. Bili so zaslužnjeni in delali so v nemogočih razmerah, v vročini in vlagi. Toda

plantaže so bile tudi med prvimi delovnimi organizacijami, ki so optimizirale ekonomsko učinkovitost. Prve so uvedle novo tehnologijo, od namakanja do gnojenja in mehanizacije, in delale so za izvoz na svetovni trg. V 19. stoletju so bile klavnice tiste, ki so uvajale nove metode za večanje učinkovitosti. Prvi tekoči trak na svetu je obratoval v klavnici Philipa Armourja v Chicagu. Šele pri obisku te klavnice je Henry Ford dobil idejo, da tekoči trak uvede še v svojo tovarno avtomobilov, kar običajno velja za prelomnico v zgodovini organizacije dela.

Toda prav takšni industrijski vidik današnje hrane je proizvedel tudi protireakcijo v obliki alternativnih gibanj, zlasti na področju organske prehrane.

Nemški sociolog Ulrich Beck je to poimenoval "černobilski efekt", po nesreči v jedrski elektrarni v Ukrajini, takrat Sovjetski zvezi. V sodobni družbi nas je strah tega, kar nas obdaja, hkrati pa nas religija znanosti ne zadovolji več. Zavedamo se, da veliko nevarnosti sploh ne dojemamo, da je to odvisno od našega znanja. Izgubili smo tudi zaupanje v eksperte in v njihovo sposobnost, da obvladujejo vsa ta tveganja. Hkrati je hrana nekaj tako osnovnega v našem življenju, da jo takoj povezujemo z naravo in se ne sprašujemo, kako je prišla na naš krožnik.

Ker obstaja tako malo objavljenih virov o oblikovanju hrane, ste odvisni predvsem od dostopa do zasebnih arhivov prehranske industrije. Kljub obilnemu oglaševanju pa proizvajalci hrane niso ravno ena najbolj odprtih panog v gospodarstvu. Kako ste zadovoljni z vašim dostopom do korporativnih virov informacij?

Čeprav se izboljšuje, se še zmeraj ne toliko, kot bi si želela. Nestlé nama še zdaj noče nič razkazati, v ZDA so še bolj skrivnostni. Dostop do industrije hrane se je zelo izboljšal po izidu prve knjige, toda še zlasti po nastanku dokumentarca, ki sva ga posnela za televizijsko postajo Arte. Kamera resnično odpira vrata. Industrija je tudi ugotovila, da nisva novinarja, ki bi iskala šokantna razkritja, ali industrijska vohuna, temveč da se zanimava za razloge, zakaj ima katero živilo svojo obliko. Človek se seveda vpraša, kaj ima industrija hrane za skrivati. Tako malo je informacij o nečem, kar je tako pomembno za naše zdravje, pravzaprav je od hrane odvisno naše preživetje. A vendar smo se sprijaznili s tem, da pridelavo hrane konec koncev obvladuje peščica svetovnih korporacij, in to povsem brez nadzora javnosti. .

ARTEFAKTI

tekst: Svetlana Slapšak

ilustracije: Aljaž Košir – Fejzo

Gre za znamenito sliko Eugèna Delacroixa, ki je nastala leta 1830 pod neposrednim navdihom julijske revolucije v Parizu (27.–30. 7. 1830), imenovano tudi *Trois glorieuses* oziroma *Trije slavni* (dnevi).

Delacroixova slika je postala eno od tistih simbolnih vozlišč, ki so omogočila najrazličnejše rabe in nove pomene – med drugim tudi za nekdanji francoski frank. Danes je slika razstavljena v novem muzeju v mestu Lens na severu Francije, v novem Louvru, ki so ga zgradili sredi nekdanje industrijske pokrajine. Februarja letos je neka mentalno neuravnotežena mlada ženska vandalizirala prav Delacroixovo sliko, vendar je bila škoda k sreči majhna in slika se je takoj spet pojavila na svojem mestu.

Slika *Svoboda vodi ljudi* je mešana, z alegorijsko podobo (Svoboda), ki neposredno komunicira s predstavniki ljudstva, predstavnikom buržoazije (s cilindrom) in z dečkom, ki predstavlja najbolj revne. Dečka so številni kasneje enačili z Gavrocheom, malim junakom Hugovega romana. Svoboda je ženska iz ljudstva, bosa in z razgaljenimi prsmi, s tribarvnico in puško v roki, na glavi pa ima rdečo frigijsko kapo, ki označuje republiko. Prva in najpogostejša razlaga je, da ta podoba pomeni republikansko, revolucionarno in državljansko Francijo, legendarno Marianne, katere izvor ni znan: morda izhaja iz revolucionarne pesmi *Z juga* iz leta 1792 ali pa gre za neko dekle iz Alzacije. Svoboda koraka čez mrtva telesa tistih, ki so umrli v prvih vrstah barikad, ter vodi juriš upornikov preko barikad. Glavni pomen slike je prav predstavljanje različnih slojev, združenih v istem političnem cilju – enakosti, a ne samo v enakih političnih pravicah, temveč tudi v socialnih pravicah. Ali je *Svoboda vodi ljudi* prvi prikaz splošnih človekovih pravic? Lahko bi bila, saj alegorična ženska podoba ne lebdi nad ljudmi, temveč živi in umira skupaj z

njimi. Povedano z drugimi besedami, je lahko vsakdo simbol največjih idej, ne glede na njegov ali njen rod in družbeni položaj. Metaforični privilegiji plemstva in klera so ukinjeni za vedno. Pri tem pa žensko telo ne označuje samo nečesa abstraktnega, v realnosti neobstoječega, temveč žensko iz mesa in krvi, pogumnejšo od vseh. Njeno dotedanje življenje spremeni njena revolucionarna odločitev, zaradi česar lahko morda smiselno razložimo “antično” (rumeno) barvo njene obleke. Ona je prebujena ženska z novimi zahtevami po novem položaju v družbi, zato pa je treba zavreči preteklost, tako kolektivno kot tudi individualno. Delacroix je prikazal trenutek političnega zedinjenja, ki ne zagotavlja niti večnosti niti uspeha – samo kaže na travmatično skupno točko, v kateri se srečujejo zahteve upornikov. Za kako dolgo? To morda niti ni pomembno. Večne zahteve so preproste in že dve stoletji jasno opredeljene – in sicer pravica vseh ljudi do dostojnega življenja, enakost in pravičnost.

Trije slavni dnevi so za nas še kako pomembni: poleg uličnega upora mladih žensk, ki danes nastopajo z golimi prsi (Femen), so ključnega pomena tudi medijski vidik upora, sodelovanje različnih slojev in interesov ter prepoznavanje skupnega cilja. Genealogija evropskih uličnih uporov in njihovih zahtev je v veliki meri zgodovina Evrope, ki so jo uspešno izvozili po vsem svetu. To je tudi tisti del evropske zgodovine, ki je najbolj izpostavljen namerni pozabi, cenzuri, manipulacijam, ponarejanju, grobemu prisvajanju idejnih trezorjev, da o krvavi dušitvi takšnih gibanj in iztrebljanju njihovih voditeljev ne govorimo. Če nič drugega, vemo vsaj to, da so takšna gibanja izzvala velike spremembe v miselnosti in spodbudile izpisovanje formulacij, ki so lahko nato usmerjale naslednjo generacijo upornikov. Če imamo takšnih poskusov danes preveč, moramo le izboljšati svojo presojo! •

Svoboda vodi ljudi

The Trocks je skrajšano ime za skupino Les ballets Trockadero de Monte Carlo. Davnega leta 1974 so jo ustanovili trije baletniki, Peter Anastos, Natch Taylor in Anthony Bassae, ki so imeli dovolj klasičnega baleta, in dolgo izvajali svoje parodije klasičnega baleta na *off-off* (večkrat) Broadwayu. Njihov umetniški vodja je Tory Dorbin, še vedno pa imajo tudi železne ruske učiteljice. Skupina šteje približno dvajset članov. Danes so najbolj znana plesna moška skupina za klasični balet, plešejo pa tudi sodobnejše oblike baleta.

Ključ do fenomenalnega uspeha skupine Trocks je predvsem visoka kodifikacija klasičnega baleta, ki je sama po sebi pogosto smešna. Parodirali so tudi Balanchina, Isidoro Duncan in Martho Graham, potem ko so opravili s koreografijami osnovne žrtve – Mariusa Petipa, največjega koreografa klasičnega baleta. Ko so koreografi enkrat izparodirani, ostane tehnika. Razumljivo je, da morajo biti parodije modernega baleta v izvedbi Trocksov zasnovane še veliko globlje in se nanašajo na to, kar bi lahko poimenovali “poetika” posameznega koreografa. V tem primeru vprašanje intenzivnih vaj in priprav ni tako pomembno, kot je pomembno študiranje in razumevanje.

Trocksi so pokazali, da je moško telo v klasičnem baletu zmožno vsega, česar je zmožno žensko, brez odvečnega odrekanja, transformacij (prsi, prsnega koša in kolkov) ter z relativno enakimi možnostmi za zamenjavo izrabljenih sklepov v poznih letih. Bicepsi in tricepsi niso moteči, saj je zmožnost dela rok enaka. Potem so tu tudi, hm, “plesni pasovi”, kot jih pogosto vljudno imenujejo, ki so pri plesalcih v ženskih vlogah zmanjšani na minimum, v moških vlogah pa še povečujejo parodijo. Resda ne tako kot v klasični filmski parodiji *Strogo tajno!* (*Top Secret!*) iz leta 1984 v režiji tedaj še popolnoma prismojenih bratov Jerryja in Davida Zuckerja ter Jima Abrahamsa. V legendarni sceni predstave ruskega baleta

balerine skačejo po predimenzioniranih ščitnikih baletnikov ...

Kaj je torej smešno pri Trocksih? Skoraj nič. Moški, oblečen v roza baletno krilce, ki perfektno izvaja vse figure v baletnih čevljičkih? Njihova tehnika je tako dobra, da se morajo potruditi, da bi osuplo občinstvo prisilili k smehu, nato pa se občinstvo po navadi ne neha smejeti še dolgo po predstavi.

Prvi razlog za smeh je zmeda glede spola: to je sicer osnovno “stikalo” za komedijo, pa naj gre za obscenost ali temeljitejšo dekonstrukcijo spolnih stereotipov.

Drugi vir smeha, ki izhaja neposredno iz dekonstrukcije stereotipnega spola, je rušenje možnih iluzij: eden od baletnikov je vidno manjši, drugi je temnopolt z lasuljo svetlolaske, tretji nosi očala; popolno izvedena figura je destabilizirana s smešnim nasmehom; ena od “balerin” se spotakne; primadona stopi partnerju na nogo; nekdo ostane na odru in izvaja odvečno figuro. Te geste so pravzaprav minimalne in zelo daleč od grobe komike ali celo komičnih delov klasičnega baleta. Delujejo posredno – prebujajo publiko in kažejo, kje je pravzaprav moč parodije: v vrhunskem znanju in tehniki. Potem so tu še vidiki “strukturne” parodije, ki posega v norčevanje iz kulturnih vrednot: tako primabalerina v labodji smrti izgublja tudi perje, ki ji pada iz krila. Toda takšna parodija je možna šele po osnovni, spolni izpahnitvi. Če se držimo osnovne definicije burleske, bi bilo to prikazovanje visokih tem in vlog na smešen način in v nizkem registru.

Ali so Trocksi vrhunski proizvod gejevskje kulture? Zagotovo, in kar je še pomembnejše, oni postavljajo vprašanja kulturi “glavnega toka”, zapirajo netolerantnost v kokošnjake in odpirajo nepregledne dišeče in cvetoče prostore solidarnosti in razumevanja. Po ogledu Trocksov se lahko z razumno ljubeznijo vrnemo h klasičnemu baletu. Ostaja pa vprašanje – vsaj za nekatere –, ali bi lahko brez Trocksov danes popolnoma resno razumeli klasični balet. •

Trocks

Ta že zdavnaj pozabljeni dodatek v spalnicah in dekliških sobah v srednji Evropi in Sredozemlju se je pred kakšnim letom v Parizu naenkrat pojavil na razstavi dekoracij, na kateri je modni kreator Jean-Paul Gaultier za časopis *Elle* predstavil svojo vizijo idealnega stanovanja. Spalnica je v toplih pastelnih barvah, posteljno pregrinjalo iz prešitega satena pa na sredini krasi "vgrajena" lutka, katere glava s frizuro je popolna replika lutk iz šestdesetih let prejšnjega stoletja. Njeno krilo je pravzaprav posteljno pregrinjalo.

Te lutke, ki so ponekod odražale kičast okus in pripadnost siromaštvu (ki nima denarja za boljše), so izjemen antropološki fenomen. Samo z modo ne moremo razložiti potrebe, da so se kupovale v Trstu, ko je bilo zelo malo denarja za modo in ko ni bilo lahko takšnega, vsaj meter visokega strašila z vsemi volančki iz tila in visoko frizuro prenesti prek meje ali celo prenesti več takšnih za donosno preprodajo. Gre za globoko prisotna ritualna čustva in vgrajene stare rituale, predvsem ženske.

Zgodovina lutk na postelji ima svojo bleščečo obdobje v Ameriki: od dvajsetih let prejšnjega stoletja pa vse do časa po drugi svetovni vojni so dekleta v svojih sobah zbirale in kopičile lutke, ki so se imenovala *boudoir dolls* – lutke za budoar. V številnih hišah so jih postavili tudi v salon ali dnevno sobo, po navadi na kavč, zofo ali fotelj. To so bile velike lutke s podaljšanimi udi, sijajno našminkane, z gostimi trepalnicami, naravnimi lasmi in luksuznimi oblačili. Telo je bilo izdelano iz mehkih materialov, zato je lahko lutka sedela

v različnih položajih. Pogosto so imele obraze znanih filmskih igralk. Njihova vloga v vsakdanu ni povsem jasna: nekje je bil običaj, da so dekletom takšne lutke poklanjali oboževalci, včasih so jih dekleta celo nosila s seboj na ples, predvsem pa so se rada fotografirala z njimi. Te lutke niso bile namenjene igri in deklicam, ampak dekletom, ki so spolno dozorela. Na osnovi ohranjenih fotografij je razvidno, da lutke predstavljajo dodatno identiteto, obljubo o prihodnjem videzu ter izjavo o podrejanju modnim zakonom in zahtevanim idealom lepote. V številnih ameriških domovih, ki sem jih obiskala v različnih krajih, so mi lutke, pogosto ročno izdelane, na neki način govorile o svojih lastnicah. Tradicija hišnega predstavljanja ženske identitete ni povsem izginila, čeprav so se pojavili številni novi "žanri" lutk. Miss Piggy iz *Muppet Showa* je tako parodična refleksija lutke za budoar.

Pozabimo na nelagodje ob pogledu na ta pravi proizvod industrije kiča. Za podobo lutke se namreč skriva nekaj veliko bolj resnega, še ena pojavna oblika ženske boginje, ki se od prazgodovine vztrajno in v različnih oblikah pojavlja v evropskih kulturah ter je skoraj neuničljiva: antične boginje prenašajo svoje moči na krščanske svetnice, njihovo moč pa priznavajo tudi pri drugih verskih praksah. Kako lahko plastična lutka služi kot boginja? Zelo preprosto: predvsem zato, ker je bila relativno dostopna. Verski predmeti spadajo v last drugih, ne žensk. Da bi zavarovale svoj ritualni predmet, ga ženske preprosto izberejo na področju, ki ga prepoznajo, obvladajo in ga lahko osvojijo. .

Lutka na postelji

KAJ JE PETIKAT IN ZAKAJ JE NASTAL

Petikat je prostor igre, oblikovanja in ustvarjalne izmenjave.

Kot umetniški atelje je bil vpisan v razvid Ministrstva za kulturo Republike Hrvaške leta 2001.

Dosedanje ustvarjanje vključuje razstave in akcije, performanse in grafite, knjige in grafične mape, filme in oblikovalske izdelke, koristne in nekoristne igrače in izume.

Petikat je kot založba objavil več kot dvajset avtorskih izdaj, kot producent pa je posnel deset avtorskih filmov.

Kot studio za grafično oblikovanje Petikat oblikuje identiteto kulturnih in umetniških dogodkov, družinskih in prijateljskih pobud, plakate in logotipe, knjige in kataloge, pisma in kuverte, osebne notesnike in posebna darila.

Kot studio za oblikovanje prostora Petikat snuje in gradi ambiente, oblikuje interjerje, postavlja razstave in oblikuje ter realizira izdelke za posebne namene.

Kot pek iz filma *Fibonaccijev kruh* Petikat uporablja spiralo v obliki peciva, ki ga mesi, peče in dostavlja.

Kot poštar, ki dostavlja lastno pismo, Petikat svojim prijateljem, sodelavcem in sebi, tukaj pa tudi ekskluzivno bralcem *Emzina*, ob novem letu 2014 podarja ta naslov kot nov prostor druženja in igre: www.petikat.com

Dobrodošli!

PRISPODOBA SUBJEKTIVNE SVOBODE

Čeprav ni bil nikoli v središču oblikovalske in umetniške scene – zmeraj je obstajal na obrobju, tako rekoč kot del subkulturnega družbenega življenja –, je umetniški atelje Petikat zmeraj našel občinstvo in oboževalce, opazovalce in bralce. Čeprav sta Habjanov smisel za oblikovanje in Žeželjeva risarska spretnost neizpodbitni dejstvi, zgolj v teh vrlinah ne gre iskati odgovora na vprašanje, »zakaj« je Petikatova estetika ljudem vseh že več kot 20 let, marveč bomo odgovor prej našli, kar dejansko tudi drži, v zgodbi, ki jo pripoveduje. Avtorji in sodelavci umetniškega ateljeja Petikat so uspeli s pomočjo svojih risb in dizajnov, z izborom ikonografije in sloga sestaviti prepoznaven pripovedni kod, s katerim se različne generacije rade identificirajo. Svetovnonazorsko ga lahko opredelimo s tremi ideološkimi sestavinami; kot prvo, njihov domišljijski svet je v srži anarhičen, uspešno se izogiba asociacijam na kakršenkoli politični napredek, ignorira obstoj kakršnihkoli družbenih institucij, z izjemo sistema za dostavo pošte, in kakršnokoli obliko družbene pooblaščenosti, z izjemo milosti srečnega naključja. Ta anarhizem zastopa tudi maskota s škratovsko kapo, alegorija ludističnega subjekta, ki se ne ozira na nobeno obliko avtoritete. Kot drugo, Petikatov imaginarij je nepopravljivo romantičen, njihovi junaki so pustolovci, usojeno jim je pluti po morjih brez končnega cilja, v večnem iskanju; kadar ne plujejo, se vozijo s kolesi, saj Petikat ne podpira tehnoloških dosežkov, odkritih po kolesu, kompasu in mehanski uri. Radi pijejo domače vino, berejo romane, pišejo pisma in dnevnik – vse to počnejo ti ljudje, ki so zmeraj na poti, v resnici ali v mislih, in zmeraj najdejo čas. (...) In nazadnje, Petikatov domišljijski svet je radikalno individualističen, subjekt njihovih zgodb ni nikoli deklarirani pripadnik katerekoli družbene skupine, še huje, pogosteje je izobčenec in samotar, kakor Sophie. Prijateljstvo se mu zdi pomembno, a kljub temu rad biva v otoški izolaciji. Izbira svobodne poklice in išče lastno, neodvisno pot med dobrim in zlim.

Ohlapno definirana kot anarhistična, romantična in individualistična ideologija umetniškega ateljeja Petikat vključuje ravno vrednoto subjektivne svobode kot avtentično mesto umetnosti. Stanislav Habjan, Danijel Žeželj in vsi pridruženi člani so ta svetovni nazor sprejeli kot lastno vsakodnevno življenjsko prakso, ki jo po želji delijo z drugimi. Prav zaradi tega ljudje že dolga leta radi zahajajo v njihovo prodajalno.

(Ivana Mance, iz besedila ob razstavi Prodajalna prisposodob v HDD Galeriji, Zagreb, Kvartal, 1/2013.)

KLJUČNE BESEDE:

1 2 3 4 5 6 7 8 9

sonce

prostor

igra

pisanje

oblikovanje

prijateljstvo

kolo

morje

svoboda

Rečeno je bilo, da pripajajo velike misli na svet na golobjih nožicah. Če bi prislubnili, bi torej morda sredi trušča držav in narodov zaslišali rabel šum peruti, blago vztrepetavanje življenja in upanja. Nekateri bodo rekli, da prinaša to upanje kak narod, drugi, da ga prinaša kak človek. Jaz pa mislim, da ga zbujaajo, oživljajo, vzdržujejo milijoni osamljencev, ki s svojimi dejanji in svojimi deli vsak dan zanikujejo meje in najbolj grobe videze zgodovine, da se bežno zablešči resnica, ki je zmerom ogrožena in ki jo vsakdo ob svojem trpljenju in svojem veselju vzdiguje za vse. – Albert Camus, 'Umetnik in njegov čas', 1959.

*Zdaj vam je že jasno, zakaj je poštar, ki vam je prinesel razglednico, imel tako ponosno privzdignjeno glavo? Iz: 'Rojstvo futuristov', 1914.

PRODAJALNA PRISPODOB_ kraj ustvarjanja, druženja in izmenjave.

Pohvale in pripombe obiskovalcev (Pulj, Zagreb, Poreč, 2011/12/13)

Vaši predmeti spadajo med srečne predmete. To je danes v umetnosti prava redkost. – *Saša Bakarić*

Prodajalna, ki ni niti na nebu niti na zemlji. Kjer si misliš, da si nekaj kupil, dejansko pa so kupili tebe. – *Jasna Kovačević*

Čestitke, tu je vse tako lepo! V teh dneh se spet oglasim skupaj s prijatelji, da si bodo lahko ogledali. Oglasite se mi, če bi radi razstavljali v Francoski čitalnici. – *Ina Pouant*

Prodajalna naju je povedla v prisposodobu smisla, življenja, topline, prijateljstva, duhovne vedrine... Znova sva se našla v Ljudeh. – *Sonja in Rade Vojinović*

Tanta poesia! Tanta humanité! – *Antun Maračić in Evelina Turković*

Razmišljala sem o Vaši prodajalni. Srednjeveško dušo ima. Danes se trguje izključno z denarjem. Pozabili smo, da obstajajo tudi drugi načini. Ob tem se vprašam, kaj sploh lahko izmenjam z vami, če to ne sme biti denar? To me razžalosti ... A nečesa se bom že domislila! In takrat spet pridem k vam. – *Marija Borovičkić*

Najlepši razstavljeni predmet v prodajalni je zame poglavje iz albuma *Transmisija*, ki verjetno na najboljši način pokaže usklajenost in dopolnjevanje dveh avtorjev. Zaželim si, da bi se šla tudi jaz sprehajati po Trešnjevki s stekleničko kokte v roki. Hvala Vam za čudovit mesec v Laubi, z velikim veseljem sem Vas obiskala na Vaši palubi, upam, da se kmalu spet srečamo. – *Ivana Bertić*

Kot nekaj bliskega sem vas začutila, ko sem videla knjigo-katalog *Becycled*. Vaše delo se mi zdi zelo plemenito in kakovostno, zato bi se vam rada zahvalila za vaš trud. Iskreno vam želim vso srečo, da ne bi zgoreli kot vaš junak v slikanici, ki se je vnel in bi vam skoraj zažgal prodajalno. – *Nives Kavurić Kurtović*

Korajže bi rabil, si pištolo nabavil in iz prodajalne prisposdobe izmaknil! – *Tomislav Pletenac*

Komunikacija - bistvo bivanja. Evolucija ljubezni v gibanju. Čestitke! – *Dr. Alexandra Weber*

Najlepša hvala! Zgodba v stripu je čudovita, tudi z junakom se zlahka identificiram. Tako je, tudi jaz sem napisala pesem, ki se konča z verzom: »Na pusti otok bi vzela prisposodobu.« – *Olja Savičević Ivančević*

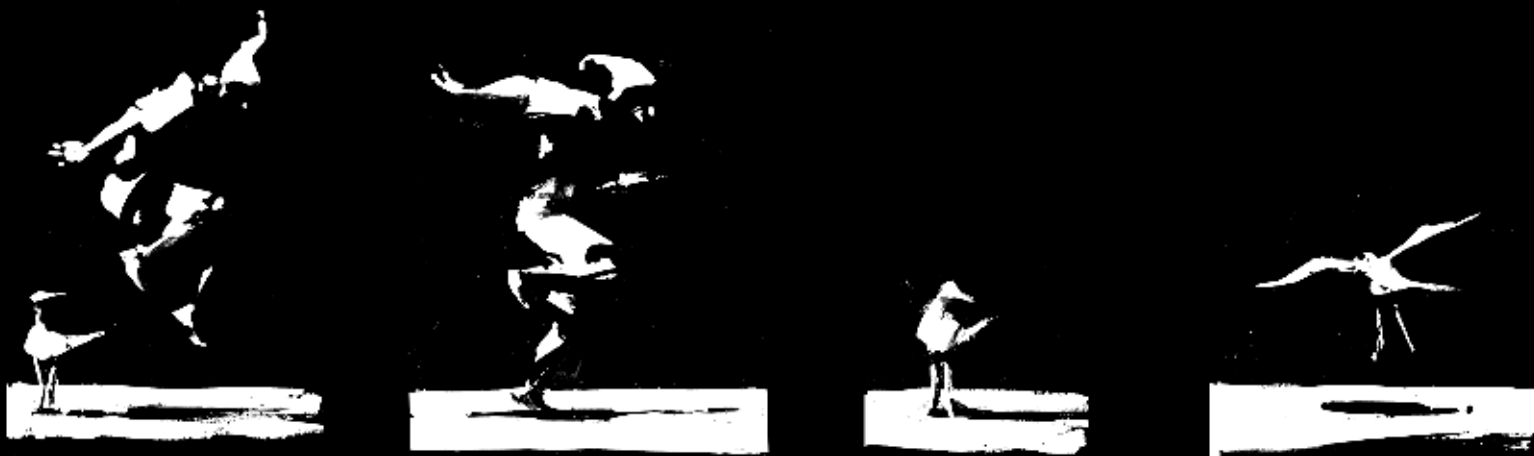
Enkrat sem prebral nekaj podobnega o prisposdobi, prisposdoba ni zgolj primerjava med dvema predmetoma, nakazuje tudi še novega tretjega, ki je BREZIMEN in ki bi brez prisposdobe ostal skrit. Da ta izjava drži, sem se na lastne oči prepričal ravno v tej prodajalni. – *Davor Mindoljević*

Kar se tiče mene, je vse, kar je kdajkoli nastalo v ateljeju Petikat, absolutno genialno. Danijel Žeželj spada med avtorje, ki so imeli močan vpliv pri oblikovanju moje osebnosti, ta prodajalna pa se mi zdi pravo odkritje, veselje zase. – *Vlatko Ivandić*

Priznam, da ste spremenili moje mnenje o nakupovanju. Nakupovanje v vaši prodajalni bi bilo boljše poimenovati medsebojno obdarovanje. Hvala! – *Goran Zgrabljic*

- 14 Avtorji, ki stojijo za Prodajalno prisposodob, niso bili nikoli del hrvaškega oblikovalskega mainstreama, niti umetnosti, odvisno od tega, v kateri kontekst so jih poskušali umestiti. Na neki ravni je vzrok ravno v vizualni in konceptualni dovršenosti, zaradi katere so njihova dela prepoznavna; gre za zelo močne ustvarjalce in osebnosti, katerih dela so podaljšek njih samih do te mere, da se jih ne da več razločiti med seboj, zaradi česar se zdijo distancirani od vsake zgodbe, z izjemo njihove lastne. A v artefakte (oblikovalske ali ne), ki jih ustvarjajo, se ne vpisujejo zaradi slavohlepnosti ali pretirane samozaverovanosti, ampak zaradi nenavadne oblike odgovornosti do tistega, kar puščajo za sabo. Njihov pristop sicer ni partikularen in ne funkcionira od projekta do projekta, odvíja se v obliki nenehnega procesa transformacije lastnega vsakodnevne okolja, kamor ne spadajo zgolj stvari iz dnevne sobe, ampak tudi najbolj diskretna sporočilna gesta, poslovni ali prijateljski odnos in katerakoli oblika izmenjave.

– Marko Golub, iz besedila ob razstavi Prodajalna prisposodob v HDD Galeriji, Zagreb, 2012.

Prišla sva od daleč in najti takšen kraj je prekrasno darilo. Vzdušje, ki ste ga ustvarili tukaj, naju spominja na vse dobre stvari, vsepovsod. Zajeli in delili ste čarobno, ki se naju je globoko dotaknilo. Hvala, ker ustvarjate nekaj tako izjemnega.

– *Pavel & Margot*

Sprehodila sva se po celem Poreču, pa sva samo tukaj našla pristen kulturni utrip. Ceniva odprtost do uličnih glasbenikov, tudi v galeriji znajo prisluhniti dobri glasbi.

– *Vesna in Marijan Rupel*

Kako lepo bi bilo živeti tu!

– *Beatta in Andrea*

V Laubo sva prišla pod težkimi pogoji, bolj ali manj sva se držala zase, na koncu pa sva se znašla v najboljšem wellnessu, kar se jih da najti. Od srca hvala, ker obstajate.

– *Emma Bakran in prijatelj*

Pa se zavedate, da delate nekaj zares vrhunskega? – *Milan Rakovac*

Čarobna prodajalnica, prijetno nadrealistična je. Kot film, ki te povleče v neko drugo vesolje, za katerega si zaželiš, da bi bilo prvo.

– *Igor Stanišljević*

Zdi se mi, da sem to že povedala, a vendar ni odveč še enkrat povedati, da je to razstava, ki mi je najbolj prirasla k srcu, težko sem čakala nanjo, izpadla pa je še boljša, kot sem si predstavljala.

– *Mirjana Jakušić*

Na vrata te prodajalne bi napisala: Introite, nam et hic dii sunt. A bi bilo nekam nesmiselno, ker ljudje ne znajo latinščine. Pravijo, da je tako Heraklit pozdravljal mimoidoče, sedeč v zadimljeni pekarni: »Vstopite, tudi tu so bogovi.« Vidim to pekarno v kleti, mračno je že in nebo je rdeče, notri je nekam sajasto, in to je popolna prodajalna in manufaktura in maternica in talilnica. Spet preveč govorim :-)))

– *Klara Dokmanović*

Moja punca je spekla kruh za vas. – *Luka Kežbo*

Zaljubila sem se. Se da reči nasvidenje stilskim figuram? – *nepodpisano*

Zelo dragoceno doživetje. Srečna sem, ker sem postala del te zgodbe in še toliko bolj srečna, ker se ne bo zaključila z zaprtjem prodajalne v Poreču. Vnaprej se veselim vseh letočih slonov in elektronskih poštarjev, ki bodo prihajali v moj nabiralnik.

– *Sabina Orosbi*

Tukaj je kot v moji postelji. Toplo, mehko in tako sproščeno, da bi lahko zaspala. Hiša resničnih sanj, obišči nas še kdaj!

– *Ivana**

Osvojil si Poreč. Zdaj moraš, tako kot v Malem princu, prevzeti odgovornost za tisto, kar si udomačil. In priti še kdaj.

– *Sebastijan Vojvoda*

Naj pluje ta ladja in ljudje na njej. Ujeli bomo vsako vrženo vrv.

– *Sven Medvešek*

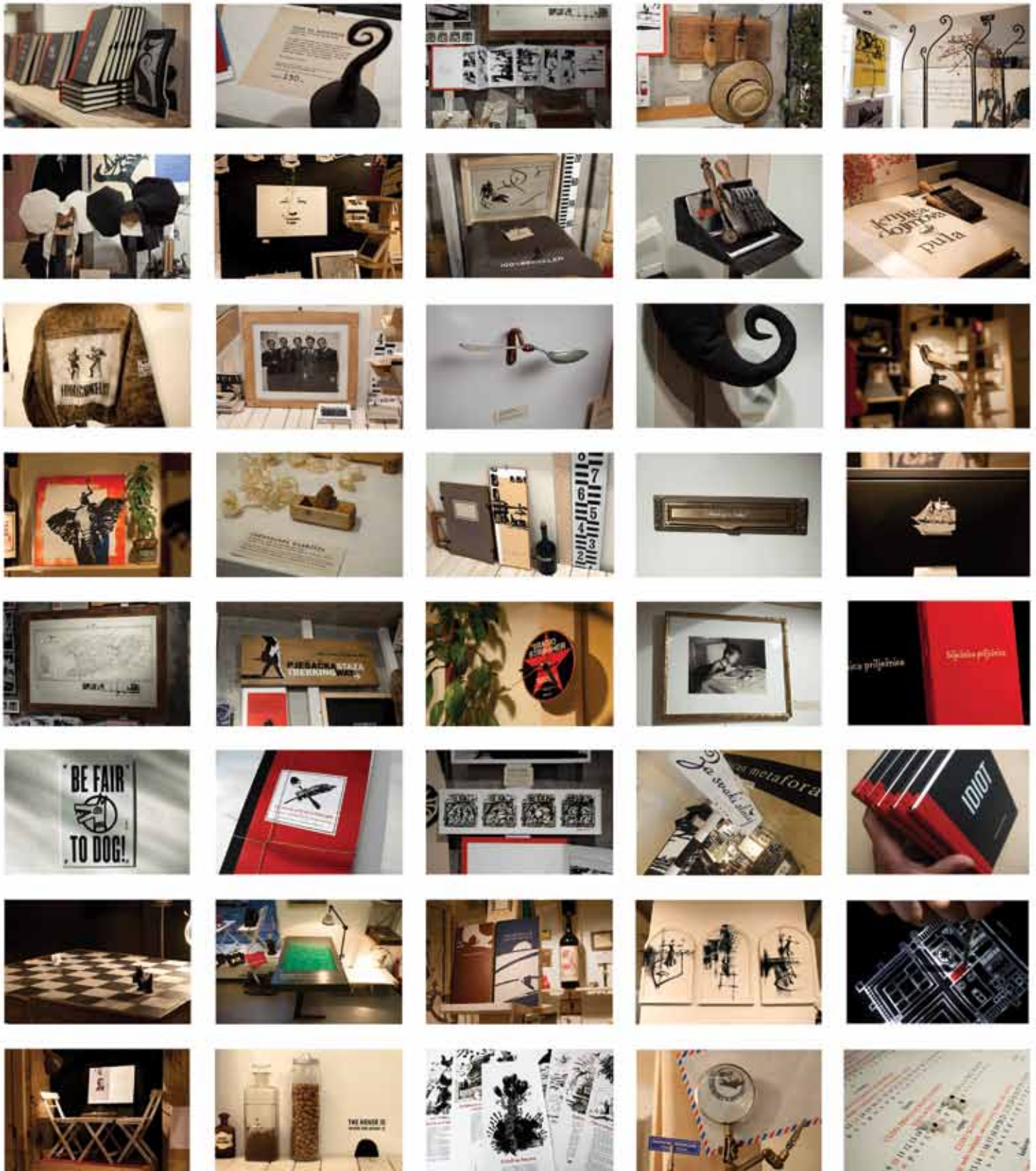

Prvi korak: The First Step
PJEŠAČKA STAZA
TREKKING WAY

FINAL GONEL

bick

predmeti, oblikovanje in teksti
Stanislav Habjan

risbe, slike in grafike
Danijel Žeželj

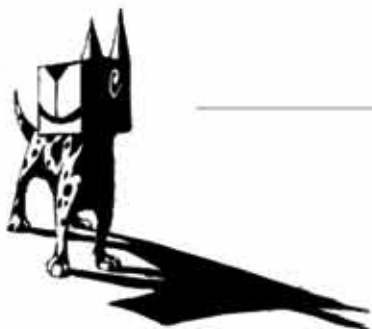
oblikovanje instalacije
Hrvoje Đukez

fotografije
Boris Cvjetanović

fotografije in prelom
Klasja Habjan

ZGODBA

tekst: Milan Kleč

ilustracija: David Krančan

MENZA

Ja, menza. Pa ne tista pri koritu. Menda je na Metelkovi. Ti časi so pa minili. Ali pa takšni. Študentski, če jim lahko tako rečem, ne govorim pa, da ne srečam več nobenega iz te vrste ljudi. Študentov ne maram, to naj takoj povem, in bolj v redu mi bi bilo, če jih ne bi niti srečeval. Nikoli jih nisem imel rad in to gotovo ne zaradi tega, ker sam nisem bil kaj prida študent. Saj ne gre za to. Zoprno mi je že, da sem se spomnil na njih, toda kaj morem, če skoraj obvezno naletim v viškem Šparu na kakšno gruščico. To pa je nekakšna novost? Ne, niti to ne bo držalo, vendar se ta drhal hrani v menzi v Šparu, pa smo rešili naslov, čeprav roko na srce. Če sem že pri študentih in če jih ne maram in če živim nekako v svojem svetu, to še nikakor ne pomeni, da o njih nič ne vem. Lahko bi pa sodil že po tistih v menzi. Saj so povečini študentke, tudi to je res, in neprijetno mi jih je opazovati, kako se drenjajo. Končno mi bi morale biti prijetne. Že že, ampak ne tiste, ki jih srečujem v menzi v Šparu. Posebna vrsta so. Kako se grebejo, kaj vse spravljajo na pladnje, da izkoristijo tiste bone. Ima me, da bi jim kaj zakričal, zabrusil, a če znajo kaj, potem znajo gotovo vsaj zabrusiti nazaj in se boriti za svoje težko izbojevane pravice. Pa saj to je to. Kako mi gre na živce Metelkova, Radio Študent, na tretjem ali prvem mestu je pa že KUD France Prešeren in še kaj bi se našlo. Da bo pa takoj jasno. Gotovo obstaja tudi tista bolj v redu plat študentarije, a kaj ko se izpostavlja prav tista, ki ni v redu. Saj mi gre na smeh, ko se spomnim na tiste predstavnike Metelkove ali kako naj jim rečem. Neverjetno. Spomnijo se, da bi lahko v trgovini kupovali pivo in ga prodajali na njihovih pultih po gostinskih cenah. In niso leni in pri priči to tudi storijo. Tega se najprej spomnim, ker me očitno spravlja v dobro voljo, kot se spomnim pri Radiu Študent nekih vrlih mladcev, ne morem jim drugače reči, ki si štejejo v čast, da so osamosvojili našo deželo. In se zaradi tega tolčejo po prsih in zahtevajo ne vem kakšne pravice. Te zahteve me motijo. Te brezglave zahteve in potem moraš, dobro, skoraj moraš malodane donirati sredstva. Pa to je neverjetno, kot je neverjetno tudi naslednje, dotika pa se že KUD-a France Prešeren, ki so ga končno le zaprli. Prvi bi jim namestil na vrata ključavnico. Seveda v takšni obliki, kot so bili. Pa tam se sukajo neki stari hipiji, ki jih je treba res že prav spoštovati, ker če so bili česa sposobni, potem so obvladali, in gotovo še vedno, denar. Neverjetno in še enkrat neverjetno, vse pa pod krinko neke alternativne kulture. In to res neki stari hipiji, ki jim, hvala bogu, ne naseda nihče več. Težava je gotovo globlja, pa ne da bi jaz obvladal kakšno globino ali da bi jo sploh zahteval. Je že tako, da če nekdo dobi nek položaj pri rosnih letih, potem ga ne izpusti niti, ko je starec, in ne more več vstati iz postelje, torej ti alternativci zahtevajo sto kudov, sto radiev študent, sto televizij, sto ne vem kakšnih časopisov, na katere se prisesejo kot pijavke, kot tudi sto Metelkovich, in še jim ne bi bilo dovolj, kar pa mene spravi v slabo voljo. V dobro in slabo, s tem da je vse skupaj neprebavljivo. Pa saj alternative sploh več ni. Ni niti potrebna, le še nekakšni naduti alternativci so. Prav razburil sem se. Pa saj se nisem, a tako je, ko se

zaletavajo vame tiste debelorite študentke v Šparovi menzi, ki bi ji lahko drugače pel slavospeve. Menzi seveda. Vedno pa nekaj sfali. Je že tako, bolj dobre volje sem pa zaradi tega, ker ima Špar končno še eno menzo, ki pa je v tistem ta velikem Šparu, kamor pa študentarija ne bo zašla, pa če je konec sveta. Vsaj zdi se mi tako, prepričan pa seveda nisem, govorim pa namerno tako popačeno, ker je vse skupaj takšno. Ne vem, ali je bila sreča ali nesreča, da mi je zazvonil telefon. Nepazljiv sem bil in ga nisem izklopil, pozvonil pa je ravno v trenutku, ko sem čakal na joto. Naročilo sem že oddal. Sem imel pa telefon nekam na glas. Opazil sem, da se je najbližja študentka vznemirila. Skoraj bi se začel že opravičevati, saj bi moral imeti vsaj v vrsti izklopljen telefon in zaman sem hotel prebrati na zaslonu, kdo me je poklical v tako neprimernem trenutku, bila pa je samo številka. Tista študentka pred mano me je pa gledala izredno postrani, da sem se ji pri priči umaknil, ko mi je prijazna kuharica napolnila krožnik. In sem se pomaknil še malo stran, da je ja ne bi motil, nisem pa vedel, če naj telefon dvignem ali ne, a bilo je, kot da je tisti ali tista na drugi strani vedel, da sem v kakšni menzi. Ne morem drugače reči. Telefon je utihnil že, ko se nisem ničesar odločil, tako da sem se s pladnjem pomirjen pomaknil do proste mize. V tej menzi je to res v redu. Prostorna je kot le kaj, da nisi nobenemu na očeh. Ja, sem pa že sedel in jedel. Kot rečeno, jota in kruh. Koliko težav sem imel jaz, da sem sploh odkril to menzo, spet je pa zazvonil telefon. Če ne bi prej prenehal zvoniti, morda sploh ne bi preveril, kdo je bil vztrajen. Dobro, ni rečeno, da je bila na drugi strani ista oseba. Nisem več pogledal številke, temveč sem sprejel klic. Kot se to pač dela. Nič posebnega torej, glas na drugi strani sem pa takoj spoznal, kot naj takoj povem, kako me je spraval v dobro voljo.

“Vini!?” sem zaklical in nič me ni zanimalo, če sem bil morda preglasen. Tako zelo navdušen sem bil in kaj potem, če tudi za navdušenja nisem bil v najbolj primernih letih, a res sem se ga razveselil, kot se tisti trenutek ne bi nikogar, česar ne bom posebej pojasnjeval. Takoj sem ga vprašal, kje je. Lahko bi me gledal skozi okno in me poklical, a nekako sem se oddahnil, ko mi je zaupal, da je v Istanbulu, kjer je že dolgo let živel. Sicer Nemec, ki ga so ga naključja prinesla k nam. Zaljubljen je bil v določeno punco in če sem se zaradi česa nasmejal naslednji trenutek, potem sem se zaradi tega, ker sem se obvezno spomnil, kako odlično je znal preklinjati v tem našem jeziku. Pa to je neverjetno. Je bilo in tudi vedno bo. To preklinjanje sploh ni kar tako. Če je on poslal koga v pizdo materino, ga je res poslal v pizdo materino. Če je on rekel, da je v kurcu, potem je bil res v kurcu. In večkrat je bil, na koncu je le še to govoril, da je celo čisto v kurcu, imel je pa kot mnogi izmed nas muhasto prijateljico, kaj bolj se pa v odnos seveda ne bi vtikal, saj smo imeli tudi mi maslo na glavi, če rečem tako drugi strani, to je ženskam. In tista ga je dobro vrtela, če je že tisočič ponovil, da je čisto v kurcu. In smo že tam, ker kaj me je spraševal. Nič drugega, kot če je res umrl najin prijatelj, ki je bil tudi večkrat v kurcu in prav zanimivo, tudi on je imel

muhasto prijateljico, svoje ne bi niti dodajal, tako da smo postali nekakšna trojka, nekako nerazdružljivi in smo hodili naokrog in tulili, res tulili imena teh treh naših prijateljic. Jasnó je tudi, da se nam je kdaj pa kdaj pridružil še kdo drug, kot je bilo tudi res, da nas je tisti naš prijatelj zapustil. Ja, umrl je. Kar nekaj smrti sem bil že deležen v teh trgóvskih centrih, dobro, novic o njih, in ta je bila gotovo ena izmed bolj bolečih. Povedal sem mu. Odrnil je, da on tega ne more verjeti. Še vedno v našem jeziku, ki ga je vmes pozabil, skoraj pozabil, medtem je živel v Beogradu, dokler se ni ustalil v Istanbulu s svojo novo prijateljico, ki je Turkinja. Toliko sem vedel o njem in čisto sem se raznežil. Spomini so kar doneli po meni, eden je bil lepši od drugega, in vedno bolj mi je bilo žal tudi zaradi tega, da nas je tisti prijatelj zapustil. Prav to je storil. Zanimivo, tudi jaz ne morem reči, da je umrl, čeprav je res, da ni več med živimi, nobene takšne oznake se ne morem spomniti za njega, in kot da bi imel moj prijatelj na drugi strani čisto prav, ko je rekel, da on tega ne verjame, da to ne drži, je pa zveza spet zaškripala, dokler se ni prekinila. Seveda sem poklical nazaj, a nisem je mogel vzpostaviti. Saj je bilo po eni strani morda tako še bolje, ker gotovo bi kakšno rekla o najinem srečanju, a na verjetno vprašanje, kdaj se kaj vidi, preprosto ne bi znal odgovoriti, občutek je bil pa dober, res pa je, da bi veliko dal, če bi se lahko objela in še takole v živo dodala kakšno besedo. Spet sem zavrtel številko, telefon pa je spet nekaj hreščal. Spet sem se lotil jote in kruha. Kot da ne bi bil v Šparu. In kaj šele, da bi videl kakšne študentke. Morda so se vrnile že domov na deželó. Pametne kot ne vem kaj. Morda so že povijale otroke. Bile zaposlene. Le kdo bi vedel, govorim pa le o tem, da jih nisem več videl. Kot da jih ne bi nikoli bilo. Kot vseh mogočih alternativcev. Kot da bi bile kakšne tiste študentke iz moje generacije, ki so se, jasno, porazgubile in to tako, kot da jih sploh nikoli ne bi bilo. In nisem nič nesramen, niti malo nisem takšen, ker kot da tudi mene več ne bi bilo, Istanbul pa je donel v meni. To sploh ne bi bilo slabo. To ne bi bilo niti malo slabo. To bi bilo v redu. To bi bilo celo zelo v redu. Pa kaj, bilo bi naravnost odlično. Kar kipel sem od takšnega razpolóženja, čeprav me je obenem nekaj kluvalo. Tega pa nisem znal določiti. Vedno znam kaj otežiti, zato sem sklepal na to. Saj v Istanbul priti pa res ni nobena velika stvar. Sem se že odpravljaj ali kaj, ponovno pa se je oglašil telefon in prijatelj je bil zelo hiter, da se ne bi zveza spet prekinila, v tistih besedah pa sem spoznal tisto, česar niti on ni vedel in kaj šele, da bi imel to za tisto kljuvanje, ko vsako stvar res nekoliko zakompliciram, in to tudi takrat, ko za to ni niti najmanjše potrebe. In kaj je takega rekel? Zelo preprosto, dobro, vsaj zdelo se mi je. V par besedah je zdrdral, da bo čez novo leto v Beogradu. Pa smo tam. Le kje? Skratka še Beograd. Ne vem, mene je kar nekaj streslo, saj v Beograd sem se pa neuspešno odpravljaj že več let zapored, kjer sem imel tudi dobrega prijatelja, ki ga po mojem hitrem izračunu nisem videl vsaj toliko časa kot tistega iz Istanbula. Pa saj to je prava kombinatorika. Ne, ne bi rekel, to so preprosta dejstva in z

njimi mora tako tudi biti. Bo pa že kakšnih deset let od takrat. Lahko bi zavzdihnil, kako prekleto hitro tečejo leta. Še hitreje, če imaš takšne prijatelje, kolikor jih sploh še imaš. In to ni niti malo zamotano povedano, z vsem skupaj pa sem si hotel povedati naslednje. Tako prekleto sem se vživel v vse skupaj, da sem že načrtoval potovanje v Beograd. Potem sem pristal? Nisem še, a vse je bilo naravnano v to smer, mislim, da bi šel. Morda na vlak, letalo, mikali so me tudi avtobusi. Kakšen izlet, na primer? Spet sem postal malo boljše volje. Pa ne dobesedno, saj sem bil celo zelo dobre, le še na takšen bolj nerazložljiv način. Kot da mi je bilo nekaj zelo blizu, pa tistega še nisem znal razbrati, saj drugače bi pristal na to, da sem ju zadnjič videl pred desetimi leti in prav tukaj se je skrivalo tisto, kar me je begalo. Bi se vdaj, bi dvignil roke ali kaj jaz vem kaj? In živel s tisto sliko izpred desetih let? Nikoli ne bi pomislil na to, vsaj v takšni hudi obliki ne, če me ne bi poklical prijatelj iz Istanbula. V Beograd. Točno to. V Beograd! Na veselo silvestrovanje. Kar bo pa bo. Kolikokrat je bilo že tako, pa smo bili še vedno živi in nič koliko časa bo še tako, čeprav je resnica boleča in nič ne pomaga, če si prigovarjaš, da je vedno bila. Še dodatna teža se je zajedla z leti, tedaj bi mi pa res skoraj padla žlica iz roke, kajti še nekaj mi je padlo v glavo. Recimo, da bi se vse dobro izteklo, da bi bil beograjski prijatelj celo navdušen, da se vidimo, recimo, da bi res prišlo do tega vsaj zame enkratnega srečanja, vse v redu in prav, toda kaj ko bi bilo to naše zadnje srečanje in samo hitel sem se spraševati, če se je tisti prijatelj v Istanbulu tega zavedal, ko me je poklical, zraven sem pa že obsojal samega sebe, da tako razmišljam, a prepričan sem bil v to. Če bi se srečali v Beogradu, potem bi se zadnjič, in bilo je, kot da bi se dobili za to, da se poslovimo drug od drugega v tem življenju. In to živi. Jebenti, jebenti! Zaklel sem. Morda res že na glas. česa takega pa še ne. Pa čisto nedolžno je izgledalo. Še bolj kot to. Tako lepo, tako prisrčno, tako v redu, da sem bil ves pomirjen, potem pa takšna misel, ki se mi je zazdela skoraj zahrbtna, a predstavljal sem si takšno srečanje. Potem ko bi eden izmed nas omenil, da se najbrž zadnjič vidimo. Pa saj to bi bil šok. Najprej smeh, potem pa še naprej taisti smeh v vseh svojih razsežnostih. Ne, ne, to se ne bi dobro končalo, saj bi bilo več kot na dlani, da se ne bomo nikdar več videli, pa ne le zaradi razdalj. Res sem nas kar videl. Kako bi se spogledali. Ne morem pa reči, da bi bil to pogreb. Poseben ali kakršenkoli drugačen, nekaj pa je na tem. Vsaj na takšnem še nisem bil. Pa saj to je nemogoče, da bi dal vsakemu roko in mu rekel, da obžalujem, ko se ne bova več videla. Morda pa je to pravo slovo, morda pa se ga sploh ne da določiti? Drobil sem se že v menzi v Šparu in se prvič v življenju zahvalil alternativcem, da vsaj obstajajo, saj so mi nehote pomagali pri odločitvi, da se ne bom udeležil pogreba, ki bi bil alternativen. Ni govora, da bi šel po teh samogovorih na takšno srečanje, ki bi to res bilo v pravem pomenu besede. Zadovoljen sem bil, da sem sklenil. V Beograd ne bom šel! Še kaj? Niti ne, niti to, da ne bom tega sporočil omenjenima prijateljema, niti da sem se lahko končno v miru lotil jote. •

teorija

ilustraciji: David Krančan

DRUŽBENI PROCESI KOT ALTERNATIVA POLITIČNIM PROGRAMOM

Odkar se je leta 2008 zlomil globalni gospodarski in finančni sistem, se je začelo intenzivno govoriti o novih ekonomijah, pa naj bo to zadrugištvo oziroma kooperativno/participatorno podjetništvo, socialno podjetništvo, lokalni ekonomski sistemi ali kaj drugega. Dejstvo je, da te nove ekonomije niso nič kaj nove, saj v takšnih ali drugačnih oblikah obstajajo že vsaj tako dolgo kot kapitalistično gospodarstvo, katerega protipol so že od vsega začetka. Vendar pa te alternativne ekonomije vselej dobijo nov zalet takrat, ko kapitalistična klasika v enem svojih stalnih nihanj zadane ob dno in prestraši zahodni svet.

Predmet tega prispevka ne bo zgodovina alternativnih ekonomij, temveč vprašanje, o kakšni danosti oziroma realnosti pričajo nove ekonomije danes in kakšen je politični potencial teh novih ekonomij. Zato se bomo novih ekonomij v nadaljevanju dotaknili preko nekaterih konceptov, ki primerno opisujejo pogoje sodobnosti in ki hkrati nakazujejo točke možnosti političnega potenciala v tem na prvi pogled precej zatečenem stanju. Ti koncepti, ki nam po eni strani povzročajo tesnobo, po drugi strani pa utelešajo politični potencial sodobnosti, so: *se zgodi, naključnost, nestrategičnost, epizodičnost* oziroma *razpršenost časa in taktičnost*.

Dopustiti, da se zgodi skupnost

Za vse vrste novih ekonomij oziroma alternativnih ekonomij je značilno, da gre za skupnostne ekonomije. Gre torej za ekonomije, ki po eni strani odgovarjajo na temeljne potrebe skupnosti (potrebe po hrani, bivališču, varnosti, kulturi, izobraževanju, zdravju ipd.), ter po drugi na te potrebe odgovarjajo tako, da na vseh ravneh upoštevajo skupnostni moment: organizacijske oblike, načini poslovanja, cilji in nameni podjetja, deleži, upravljanje, vse je podrejeno skupnostnim principom. Paradoks, na katerega moramo opozoriti, je napor oblasti, da z zakonodajo, s strategijami in subvencijami spodbudijo razvoj teh novih ekonomij. Kar pravzaprav želijo s tem povzročiti, je ponovna vzpostavitev skupnosti.

¹ Jon Elster, *Kislo grozdje, študije o subverziji racionalnosti*. Ljubljana: Založba Krtina, 2000, str. 53–70.

Namensko, kalkulirano, plansko, programsko ustvarjanje skupnosti. Ali je to sploh mogoče?

Jon Elster v delu *Kislo grozdje* s konceptom *bistveno stranskih proizvodov* odlično izpostavi pretirano pojasnjevanje človeških ravnanj kot racionalnih, namenskih, kalkuliranih. Elster številna stanja (na primer mentalna stanja, kot so sreča in zaljubljenost, ali družbena stanja, kot so nekatere lastnosti demokracije) prepozna kot bistveno stranske proizvode, torej kot stanja, ki niso in ne morejo biti povzročena namerno in preudarno. Pojavljajo se zgolj kot stranski proizvodi.¹ Kot pravi: "V glavnem pa so stranski proizvodi povezani s tistim, kar se nam zgodi na podlagi tega, kar *smo*, v nasprotju s tistim, kar lahko dosežemo s trudom in prizadevanjem."² Elster ugotavlja, da mnogi teoretiki družbe zmotno interpretirajo določene družbene in državne institucije kot povzročitelje določenih družbenih stanj, vendar pa morajo v končni fazi, tako kot Tocqueville v *Demokraciji v Ameriki*, priznati, da uvedba določenih institucij ne more logično voditi k določenim družbenim stanjem, temveč lahko le ustvarja stanje, ki bo v ugodnih okoliščinah vodilo v ta zaželena stanja. V ugodnih okoliščinah. Tocqueville je namreč prepoznal zanimivo zmožnost demokracije, da vzpostavi družbeni vrvež, gibanje, nekakšno vsesplošno migotanje, kjer se lahko ob primernih okoliščinah, v pravih trenutkih, zgodi vse mogoče. Pozitivni vidiki demokracije kot taki torej niso neposredna posledica določenih demokratičnih institucij, temveč so *naključna* posledica vsesplošnega družbenega vrveža, ki ga te institucije omogočajo.

Tukaj *naključje* kot bistveni element sodobnih družbenoekonomskih okoliščin vpeljujemo v pomenu tistih dejavnikov, katerih vzrokov in vzvodov ne moremo razločno prepoznati, se pravi kot dejavnike, ki se izmikajo konkretnemu nadzoru posameznika ali skupin, kot družbenoekonomske okoliščine, ki presegajo domet racionalnega načrtovanja, programiranja, preudarnega in namernega ravnanja in

² Prav tam, str. 122.

celovitega oblikovanja individualnih življenj in družbe kot take. Naključje razumemo kot tisto, kar se *zgodí*, za razliko od tistega, kar storimo, naredimo, povzročimo. Tisto, kar se *zgodí*, kar pač pride, pa naj bo prepoznano kot dobro ali zlo. V tem pogledu moramo ugotoviti, da novih ekonomij ne moremo sprogramirati, ne moremo jih strateško umestiti v program reševanja krizne situacije, ker ponovne izgradnje skupnosti ne moremo skalkulirati. Ponovna izgradnja skupnosti in s tem nove ekonomije se mora *zgoditi*, lahko ji samo dopustimo, da se *zgodí*. In se dogaja.

Nestrateske lokalne ekonomije

Ekonomski liberalizem je vpeljal koncept svobodnega trga kot sociološki koncept, ki pomeni nov princip urejanja družbe, kjer gre, za razliko od srednjeveških pogledov, za nevtralne, ne-družinske, ne-rodbinske, ne-prirojene pogoje življenja. Družbena razmerja, ki se oblikujejo na podlagi odnosov na svobodnem trgu, so po tej teoriji pravična prav zato, ker so neosebna. Trg, v teoriji, je polje nevtralnega srečevanja in mehanizem, ki regulira ta srečanja, je neoseben in torej ne poseblja nobenega specifičnega interesa. Kot pravi Rosanvallón: "Ideja trga na določen način udejanja ideal avtonomije posameznikov, tako da depersonalizira družbena razmerja. Trg ponazarja arhetip sistema antihierarhične organizacije, načina odločanja, v katerega ne posega noben namen. Poklicne procedure in logike nadomestijo personalizirane posege."³ Trg je torej, v primarni teoriji ekonomskega liberalizma, alternativni politični model, v katerem volja posameznikov ali oblastnih struktur nima nobene moči, temveč se družbena regulacija dogaja na ravni civilne družbe, kjer trg deluje s svojimi neosebnimi principi prenosov, re/distribucije, avtomatiziranih prilaganj in podobno. Gre za politični model urejanja družbe, ki se dogaja povsem mimo volje posameznika oziroma povsem mimo volje kogarkoli. Samoregulirajoč trg je negacija oziroma regulacija volje kot take in zato je prav tisto *neosebno*, tisto *brez-voljno* glavni atribut trga.

Rosanvallón vidi ekonomski liberalizem kot utopični liberalizem, kot idejo o pravični civilni družbi, ki bi se samodejno regulirala brez središčne oblasti, brez osrednje volje. Zakaj nas mora njegova misel intrigirati? Svobodni trg v tem strogo teoretskem smislu pomeni *brez-voljno*, *brez-namensko*, *nestratesko* ekonomijo, v kateri volja posameznikov ne igra nobene vloge, ampak se proces menjave na trgu dogaja v duhu procesov nekakšne konstantne samoregulacije, brez glamuroznih strategij, brez močnih solističnih igralcev z osebnim interesom, ki nadvladajo igro s svojo voljo in namenom. Mikrointeresi se skozi procese srečevanja na trgu uigravajo v skupno melodijo, pa če govorimo o menjavi dobrin ali o upravljanju skupnega. Prav ta utopična ideja ekonomskega liberalizma igra pomembno vlogo v manj utopičnih praksah lokalnih ekonomij. Lokalne ekonomije se razvijajo v vrvežu, migotanju skupnostnega dogajanja, v srečevanju mikrointeresov, potreb in ponudb v lokalnem okolju, kjer ni prisotnih posredniških strategov in načrtovalcev, ki z močno voljo in jasnim namenom kalkilirajo s posredovanjem na trgu. Lokalne ekonomije so nestrateske ekonomije.

Upravljanje epizodičnega časa

Liotard v enem izmed pisem, objavljenih v delu *Postmoderna za začetnike*, opiše koncept postmoderne na primeru postmoderne arhitekture: "Postmoderna arhitektura se znajde v položaju, ko je obsojena na snovanje niza drobnih modifikacij v prostoru, ki ga nasledí od moderne, pri tem pa mora opustiti globalno rekonstrukcijo prostora, ki ga naseljuje človeštvo."⁴ Postmoderna je potemtakem nadaljevanje moderne, nadaljevanje projekta razvoja in napredka, a vendar nadaljevanje tega projekta brez širšega skupnega cilja emancipacije človeštva v celoti. Tisto, kar se od moderne ohranja, je gola sila, ki vselej terja več in naprej, a pri tem ne ohranja temeljnega ideala moderne, ki je hkrati motiviral in legitimiral moderni projekt, to je splošnega napredka človeštva, ki ga povzema ideja o emancipaciji človeštva kot takega in v celoti. Kot pravi

Liotard: "Opazujemo in ugotavljamo lahko nekakšen zaton zaupanja, ki so ga zahodnjaki v zadnjih dveh stoletjih polagali v načelo splošnega napredka človeštva. Ta ideja možnega, verjetnega ali nujnega napredka je imela korenine v prepričanju, da bo razvoj umetnosti, tehnologij, spoznanja in svobodčin koristil človeštvu v celoti, /.../, da so pobude, odkritja in institucije legitimni zgolj toliko, kolikor prispevajo k emancipaciji človeštva."⁵ Kar je ob pretopitvi moderne v postmoderno od tega projekta ostalo, je zgolj *sila* potiskanja stvari naprej, razpršeno, brez stalne smeri in skupnega cilja. "Razvoj tehno-znanosti je postal sredstvo za povečevanje nelagodja in ne sredstvo za njegovo zmanjševanje. Temu razvoju ne moremo več reči napredek. Izgleda, da se odvija samodejno, z neko avtonomno silo in motoričnostjo, ki je od nas neodvisna. Ne odgovarja več na zahteve, ki izhajajo iz človekovih potreb. Nasprotno, videti je, da rezultati razvoja in njegove posledice vseskozi destabilizirajo človeške entitete, tako individualne kot družbene."⁶ Gre torej za nadaljevanje moderne brez svoje stare smeri, brez kohezivnega elementa tistega skupnega projekta, ki je sili moderne dajal tudi smer in smoter. Postmoderna je sila delovanja brez širše umestitve in usmeritve, je skupek projektov brez konsistentne zgodbe, "obsojen na snovanje niza drobnih modifikacij".

V drugem pismu Lyotard izpostavi dejstvo, da sta razsvetljenstvo in posledično moderna spravila čas iz prirednega razmerja v zvezno naracijo. Lyotard izpostavi prirednost kot način, ki je značilen za besedila, kot so izpovedi Avguština ali Montaigna, kjer gre za "sprejetje parataksične naravnosti kratkih stavkov, ki so povezani z najelementarnejšim veznikom, veznikom in. /.../ Descartes poskuša na kontingentnost, ki jo besedica *in* pušča med sekvencami, izraženimi s stavki, cepiti smotrnost nekega niza, ki je usmerjen k obvladovanju in posedovanju 'narave'. (Drugo vprašanje pa je, ali mu to uspe.) Ta moderni modus organizacije časa se v 18. stoletju razvija v *Aufklärung*."⁷ Te Lyotardove ugotovitve lahko apliciramo na razmišljanje o sodobnem času, ponovno pred-descartovskem *epizodičnem času*, ki je v zadnje pol stoletja nadomestil razsvetljenski *linearni čas*. Postfordistična proizvodnja je odziv na ta sodobni razdrobljeni, epizodični čas. Gospodarstvo po drugi vojni se je odzvalo z uvedbo vitke proizvodnje in iztisnilo kar največ iz novega stanja stvari ter s tem iztisnilo preveč iz ljudi. Alternativne ekonomije se odzivajo na isto realnost epizodičnosti, partikularnosti in naključnosti kot postfordizem, a z etično držo, s povezovanjem partikularnosti, s povezovanjem danih potencialov in potreb v sinergične procese. Procese novih lokalnih ekonomij vodijo skupna izhodišča in skupne potrebe, ne pa tudi skupna za-misel, strategija ter tiranija končne podobe, torej ideala, nad procesom. Nove ekonomije ne žalujejo nad smrtjo rasvetljenstva in ideje napredka, ampak se suvereno soočajo z novo realnostjo epizodičnega, nepovezanega časa in kontingentnostjo življenja.

Procesi in taktike kot alternativa programom in strategijam

Michel de Certeau v svojem delu *Iznajdba vsakdanjosti I. – Umetnost delovanja* govori o taktikah. Taktike razumeva znotraj dvojice strategije-taktike. "Strategija imenujem preračunavanje odnosov moči, ki je možno od trenutka, ko lahko izoliramo subjekt volje in moči od nekega 'okolja'. Strategija predpostavlja kraj, ki ga je mogoče omejiti kot *lastnega* in lahko potemtakem služi kot osnova za vodenje njenih odnosov z jasno ločeno zunanostjo."⁸ Strategije so torej načini delovanja s pozicije moči, so predpisani scenariji in vselej delujejo iz nekega lastnega kraja, od koder vodijo razmerje s svojo zunanostjo. Taktike pa Certeau nasprotno razume kot "račun, ki ne more računati na nekaj lastnega, niti na mejo, ki loči drugega kot neko vidno celoto. Eдини kraj taktike je kraj drugega. 'Lastno' je zmaga kraja nad časom. Taktika pa je nasprotno, zaradi svojega ne-kraja, odvisna od časa, pripravljena mora biti, da 'v letu zagrabí' prave priložnosti. Ne obdrži tega, kar dobi. Stalno se mora igrati z dogodki, da iz njih naredi 'priložnosti'. Šibki mora sile, ki so mu tuje, stalno obračati

⁵ Prav tam, str. 90–91.

⁶ Prav tam, str. 91–92.

⁷ Prav tam, str. 35–36.

⁸ Michel de Certeau, *Iznajdba vsakdanjosti I. – Umetnost delovanja*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2007, str. 49.

³ Pierre Rosanvallón, *Ekonomski liberalizem*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 1998, str. 9.

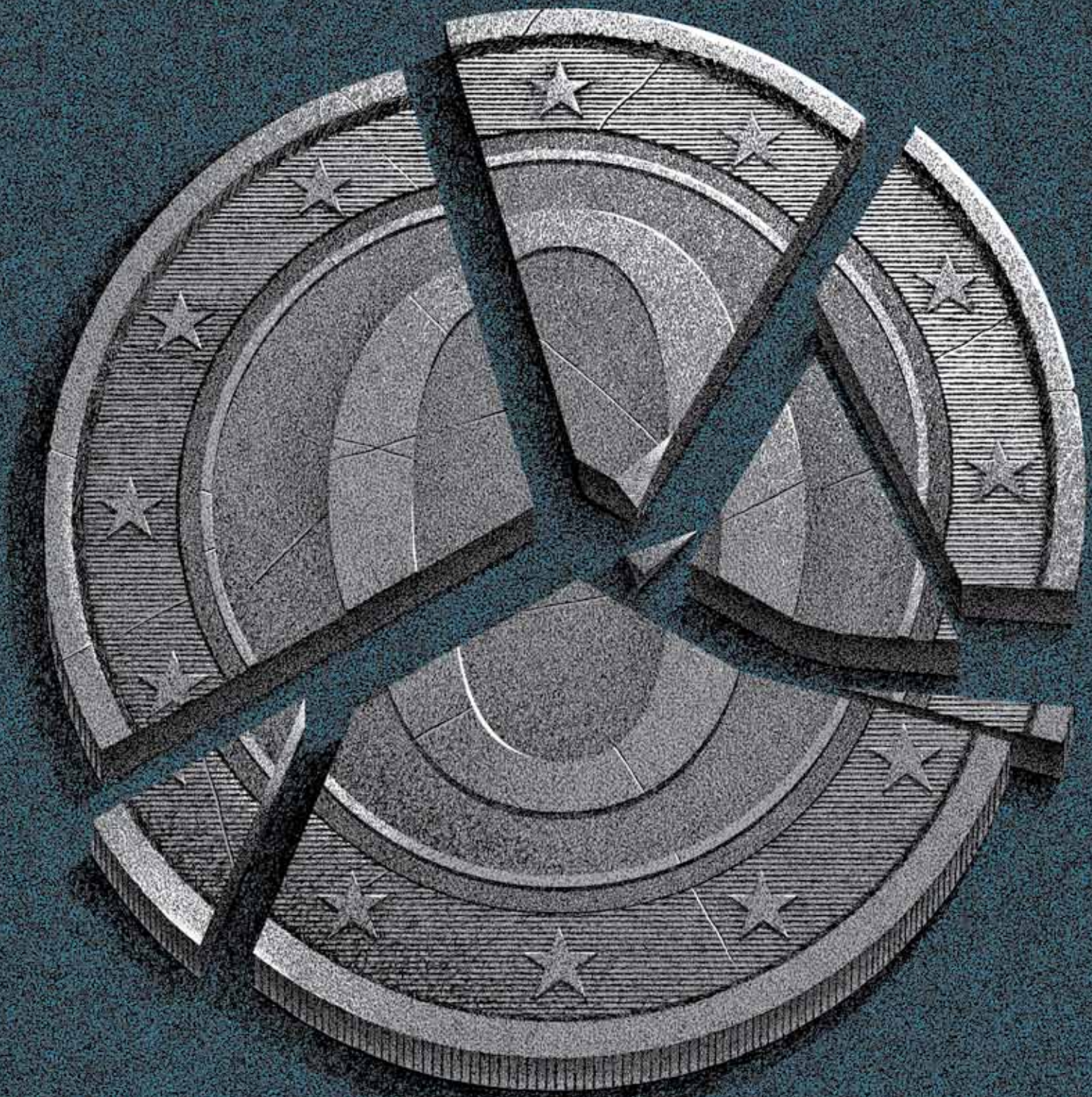
⁴ Jean-Francois Lyotard, *Postmoderna za začetnike. Korespondenca 1982–1985*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2004, str. 89.

sebi v prid.”⁹ Taktike so po Certeauju tisto heterogeno v nekem redu. Ker taktika nima svojega kraja, iz katerega bi delovala, se lahko zanaša le na čas, na to, da zagradi priložnosti, ki jih ponuja trenutek, je nomad, ki se pase na tuji zemlji in si tako prisvaja prostor. Taktike po Certeauju izhajajo že od pradavnih zvijač in simulacij rastlin in rib, danes pa jih lahko pri človeku prepoznamo predvsem v *vsakdanjih načinih delovanja*, v praksah hoje, prebivanja, kuhanja, branja, pogovarjanja in podobno.

Certeau nam tukaj ponuja orodje emancipacije, potencial političnega delovanja človeka, ki hoče delovati politično brez razsvetljenskih idealov političnega strateškega načrtovanja razvoja in napredka, ne da bi zavzel pozicijo moči in pozicijo predpostavljene vednosti. Ker so prav lokalne ekonomije polje tega taktičnega lovljenja pravih trenutkov, tega hipnega in naključnega povezovanja partikularnosti v okolju, so prav lokalne ekonomije lahko vzor in začetek drugačne politične prakse. Novih lokalnih ekonomij zato ne smemo razumeti zgolj kot novih oblik socialnih korektivov, saj bi s tem spregledali njihov politični potencial.

Novo politično delovanje, ki ga zarisujejo lokalne ekonomije, stavi na taktiko nomada in ne na strategijo vladarja. Nova, alternativna politična praksa, ki iz tega izhaja, poudarja procese ter povezovanje danosti in ne stare metode političnih programov, ki dejansko služijo zgolj kot ideološke maske samovolje velikih strategov kapitalskih kolonizacij. Alternativno upravljanje ne določa smeri procesov, ampak postavlja zgolj pravila procesov. Sodobni nomad, taktik, zgolj moderira danosti in dopušča, da se iz vrveža življenja zgodi vse tisto, česar ni mogoče predvideti in načrtovati, in si ne domišlja, da ve, kaj bo in kaj mora biti. Taktik se v vsakem trenutku epizodičnega, razpršenega časa naslanja na svojo zmožnost etične presoje in ne na svojo vizijo prave prihodnosti, prihodnosti na silo linearno zvezanega časa. Stari streteg misli, da je večji od življenja, zato hoče s polno močjo obvladovati življenje, ki ni obvladljivo, in zato postane oportunist ter se pretvarja, da je politik z vizijo. Novi taktik se zaveda, da je življenje večje od njega, da življenje ni obvladljivo, zato daje sebe na razpolago, da se življenje odvije na njem; od življenja si izposodi to, kar priložnost ponudi, ostalemu pa pusti, da teče dalje. •

⁹ Prav tam, str. 50.

SEMIOKAPITALIZEM IN ALTERNATIVA: MILIJON KONJEV ALI TRI? NI POMEMBNO!

Neko popoldne, 15. februarja 1894, se je mladi francoski anarhist Martial Bourdin namenil v park Greenwich, da bi obiskal Kraljevi observatorij. V tem času je Evropo pretresala vrsta terorističnih napadov, od atentata na ruskega carja Aleksandra leta 1881 pa do pogostih anarhističnih napadov v Franciji, ki so dosegli vrhunec z bombo v pariškem la Chambre des députés; 9. decembra 1893 jo je detoniral Auguste Vaillant in ranil dvajset svetnikov. Mladega anarhista so obsodili na giljotino in ga 3. februarja 1884 tudi usmrtili. Njegove poslednje besede so bile: "Smrt buržoaziji! Živela anarhija!"¹

Le nekaj dni pozneje, 12. decembra, se je drugi francoski anarhist, ki je imel takrat le 21 let, poskusil maščevati. Émile Henry je na ta dan detoniral bombo v Café Terminus, pri čemer je eno osebo ubil, dvajset pa jih je ranil. Številni teoretiki terorizma bodo prav ta dan izbrali za rojstvo "sodobnega terorizma": do tega trenutka so imeli prav predstavniki države, zdaj pa so prišli na vrsto navadni državljani, v tem primeru buržoazija. Petnajst mesecev prej je Henry z bombo ubil pet policistov, zdaj pa se je odločil zamenjati taktiko. Kavarno je izbral kot simbol tedanje buržoazije in pobiti je nameraval čim večje število ljudi. Ko so ga med sojenjem vprašali, zakaj je ranil toliko nedolžnih ljudi, je odločno odvrnil: "Nedolžne buržoazije ni," njegove poslednje besede na giljotini, 21. maja 1894, pa so bile: "Pogum, tovariši! Naj živi anarhija! *Vive l'anarchie!*"²

V svojem obrambnem govoru je mladi Henry takole pojasnil svoje ravnanje: "Pred vami se ne poskušam zagovarjati. Na noben način ne poskušam ubežati pred maščevanjem družbe, ki sem jo napadel. Poleg tega priznavam eno samo sodišče – to je moje sodišče, medtem ko je razsodba vsakega drugega sodišča zame brez pomena. .../ Mogoče bi morali napadati le predstavnike, ki sprejemajo zakone proti nam, sodnike, ki uveljavljajo te zakone, policijo, ki nas aretirajo? Ne strinjam se s tem. Ti ljudje so samo orodja. Saj ne delujejo v svojem imenu. Njihove funkcije je buržoazija institucionalizirala za lastno zaščito. Nič bolj krivi niso kot

ostali od vas. Tisti dobri buržuji, ki nimajo nobenih dolžnosti, pobirajo pa svoje dividende in brezdelno živijo na račun delavskega truda, tudi oni morajo pri maščevanju odigrati svojo vlogo. Pa ne samo oni, tudi vsi tisti, ki so zadovoljni s trenutnim napredkom, ki ploskajo ob postopkih oblasti in s tem postanejo njeni pomočniki, tisti uradniki, ki zaslužijo po tri ali petsto frankov na mesec in ki ljudi sovražijo še huje kot bogataši, ta neumna in pretenciozna človeška množica, ki venomer izbere močnejšo stran – z drugimi besedami, redne stranke Terminusa in drugih velikih kavarn. .../ Seveda si ne ustvarjam nobenih iluzij. Vem, da ta množica ne bo razumela mojih dejanj, saj nanje niti slučajno ni pripravljena. Celo mnoge od delavcev, za katere sem se boril, bodo zavedli vaši časopisi, ki me bodo razglasili za sovražnika. A to ni pomembno. Znano mi je dejstvo, da obstajajo posamezniki, ki trdijo, da so anarhisti, hkrati pa v isti sapi zanikajo kakršnokoli solidarnost s teroristi. Trudijo se vzpostaviti subtilno razlikovanje med teoretikom in teroristom. .../ Mi delimo smrt in jo znamo prenesti. Zato ravnodušno pričakujem vašo sodbo. Vem, da moja glava ni zadnja, ki bo padla; tudi druge bodo padale, saj lačni začenjajo odkrivati pot do velikih kavarn in restavracij, do Terminusa in Foyota."³

Le tri dni zatem, ko je Émile Henry detoniral bombo v Café Terminus v Parizu, je Martial Bourdin – komaj pet let starejši do njega – poskušal razgnati popolnoma drugačno tarčo od državnega simbola in "navadnih državljanov" (oz. v tem primeru buržoazije), izbral je greenwiški observatorij. Do tega popoldneva se Velika Britanija še ni srečala z resnim (in "mednarodnim") terorizmom. In namesto da bi "terorist" uničil takratni simbol napredka, je njega samega razgnal eksploziv, ki ga je v rjavem papirju, skupaj s trinajstimi funti, prinesel iz središča mesta. čeprav je utrpel težke poškodbe, je preživel, a ni želel razkriti svojega pravega imena, cilja in motivov. Čez nekaj časa je v bolnišnici umrl, do današnjega dne pa niso uspeli odkriti, kakšno je bilo ozadje njegovega neuspešnega terorističnega napada. Nobeno pričevanje ne obstaja, ni obrambnega govora, kakršnega je imel priložnosti imeti Henry, niti zadnjih besed tega Vaillanta ne poznamo. Te zgodbe najverjetneje sploh ne bi poznali, če je ne bi v svojem *Tajnem agentu* v književnost pretopil Joseph Conrad. Šlo je za čisto naključje (določeni izmed tedanjih novinarjev in piscev trdijo,

¹ "The Guillotines's sure work. Details of the execution of Vaillant, the anarchist". V: *The New York Times*, 6. 2. 1894. Dostopno na: <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9502E3D91031E033A25755C0A9649C94659ED7CF>.

² John M. Merriman, *The Dynamite Club: How a Bombing in the Fin-De-Siecle Paris Ignited The Age of Modern Terror*. Houghton Mifflin Harcourt, 2009.

³ Cit. po Émile Henry, Defence Speech. V: *Gazette des Tribunaux*, 27–8. 4. 1894. Dostopno na: <http://query.marxists.org/reference/archive/henry/1894/defence-speech.htm>.

da Bourdin ni šel v Greenwich z namenom, da bi razgnal observatorij, ampak da bi eksploziv predal neki drugi osebi) ali pa za zapleteni načrt, katerega podrobnosti nam bodo za venomer ostale neznane (morda gre, na kar namiguje časovna bližina, dejansko za reakcijo na aretacijo prijatelja v Franciji); Conrad je v *Tajnem agentu* izoblikoval lik "profesorja", ki načrtuje napad na greenwiški observatorij kot obliko protesta proti matematiki in zahodnemu idealu znanosti, kot obliko uničevanja simbola fetišistične vere v znanost.

Conrad neuspešnemu teroristu pripiše naslednjo izjavo: "Če hočemo danes z bombnim napadom vplivati na javno mnenje, ne sme imeti maščevalnega ali terorističnega značaja, marveč mora biti izključno uničevalen. Samo takšen mora biti in nihče ne sme niti najmanj dvomiti, da gre izključno za uničevanje. Vi, anarhisti, morate jasno pokazati, da ste se trdno odločili do temeljev porušiti celotno družbeno tvorbo. Ampak kako vteptati to grozljivo namero v glave pripadnikov buržoazije, ne da bi prišlo do pomote? To je zdaj vprašanje. Odgovor pa je tale: dejavnost je treba usmeriti na nekaj, kar je zunaj vsakdanjih človeških strasti. Ena takih stvari je umetnost. Bomba v Narodni galeriji bi sicer imela precejšen odmev, vendar pa ne bi bila dovolj pomembna, kajti umetnost ni bila nikdar idol buržoazije. To bi bilo podobno, kot da bi nekemu razbili okna na zadnji strani hiše, ko pa bi mu bilo treba vendar podreti streho, če bi ga hoteli predrnamiti. Seveda bi nastal vik in krik, ampak kdo bi bil tisti, ki bi povzdignil glas? Umetniki in kritiki, sami nepomembni ljudje. Njihovega mnenja vsekakor nihče ne upošteva. Ampak, tu je še nekaj – in to je ... znanost! Vanjo verjame vsak bedak, ne da bi sam vedel, zakaj, ampak popolnoma je prepričan, da je znanost pomembna."⁴ V tem smislu mora biti udarec naperjen proti znanosti, ker pa vsaka znanost ni prikladna za ta namen, "mora biti napad popolnoma nesmiseln in skrajno bogokleten. Ker pri vašem delu uporabljate bombe, bi bilo čudovito, če bi lahko kdo zagnal bombo v samo matematiko."⁵ Ker to ni možno, "teroristična" družina v *Tajnem agentu* izbere za svoj cilj – astronomijo. Tarča je znani observatorij na Greenwichu, ki leži na ničelnem poldnevniku. Ravno greenwiški poldnevnik, ta poljubna razmejitev Zemlje na vzhodno in zahodno poloblo, vzpostavljena leta 1884 kot standard, idealna uresničitev zahodne racionalistične znanosti, ki je potrdila, da je mogoče z matematiko dobesedno razcepiti svet.

Vsem je dobro znan postulat anarhista Sergeja Nečajeva iz njegovega *Katekizma revolucionarja*, po katerem pravi revolucionar pozna "eno samo znanost, znanost rušenja", pri čemer pogosto pozabijo navesti nadaljevanje tega stavka: "Revolucionar mora, če želi rušiti, študirati matematiko, fiziko, kemijo, morda tudi medicino."⁶ Z drugimi besedami, da bi znali uspešno zrušiti sistem, ga moramo poprej dobro poznati. Eden od ne preveč oddaljenih zgodovinskih primerov je Theodor Kaczynski, znan tudi kot Unabomber, ki je iz prezira do tehnologije pošiljal bombe na univerze in letalske družbe (od tod naziv Unabomber – *university and airline bomber*). Unabomber, ki je imel doktorat ravno iz matematike in mesto uglednega predavatelja, je kar dvakrat prebral vse romane Josepha Conrada, pa tudi njegovo ime je bilo precej podobno Conradovemu, čigar pravo ime je bilo Josef Teodor Konrad Korzeniowski. Kaczynski je na potovanjih pogosto uporabljal psevdonima Conrad in Konrad, njegov teoretski nihilizem pa je natančen posnetek Conradovega "profesorja", ki se spremeni v terorista iz sovraštva do sodobne znanosti. Pri tem je še posebej zanimivo dejstvo, da je šel Unabomber po odhodu s profesure na fakulteti leta 1971 najprej živeti v oddaljeni koči v Lincolnu, Montana, kjer je naslednjih deset let živel brez elektrike in tekoče vode, trdil se je biti samooskrben in samozadosten. Tam je našel svoj najljubši kraj, neko veliko planoto iz dobe terciarja, kamor je odhajal uživati v svobodi. Okoli leta 1983 se je začelo okoli njegove koče zbirati vse več ljudi, čez planoto pa so potegnili cesto, ki je popolnoma uničila možnost samotnega in samooskrbnega življenja. Kot sam pove v nekem intervjuju, se je takrat odločil za

⁴ Joseph Conrad, *Tajni agent*. Ljubljana, 1989. Prevedel Miha Avanzo, str. 44.

⁵ Prav tam, str. 46.

⁶ Sergej Nečajev, *Katekizem revolucionarja* (1869). Cit. po: W. Laqueuer & Y. Alexander (ur.) *The Terrorism Reader: A Historical Anthology*. New York: Meridian, 1987, str. 68.

maščevanje.⁷ Pozneje je to stališče poskusil teoretično obdelati John Zerzan, ki se je z Unabomberjem spoprijateljil v času njegovega sojenja sredi devetdesetih, ter v svojem "anarho-primitivizmu" začrtal smer zavračanja vseh oblik tehnologije. Pa je neposredna borba proti sistemu ali vsaj umik iz njega zares dovolj učinkovit način za doseg zadanih ciljev? So Auguste Vaillant, Émile Henry, Martial Bourdin ali Unabomber dejansko pomislili na temelje sistema, proti kateremu so se borili? Mar niso t. i. "svinčena leta", radikaliziranje v 70. in 80. letih, na koncu pokazala, da je bil terorizem najpogosteje uporabljen kot prikladen izgovor za krepitev represivnega aparata države? Mar ne obstaja srednja pot, ki bi zaobšla tako neposredno konfrontacijo kot tudi utopijo avtarkične samozadostnosti zunaj okvirov obstoječe družbe?

Zdaj že davnega leta 1922, nedolgo preden se bo v 20. stoletju odvila prva velika finančna kriza, ki ji bodo sledila leta velike depresije, je znani portugalski pesnik in še slavnější igralec nepričakovanih vlog Fernando Pessoa v prvi številki modernističnega časopisa *Contemporanea* objavil danes že skoraj pozabljeni tekst s paradoksalnim naslovom *O Banqueiro Anarquista*. To je dialog, ki ga je avtor oklical za "dialoško satiro", svojevrsten spoj platonskih dialogov in žanra detektivke, na videz absurden in paradoksalen pogovor anarhista in bankirja, ki se srečata na večerji, na kateri poskuša bankir ubraniti na prvi pogled neubranljivo mnenje, da je on sam večji anarhist od anarhista, in to ne zgolj v teoriji, ampak tudi v praksi. Kot izvemo, je bil v mladosti "pravi" anarhist, ki je skupaj s prijatelji deloval v anarhistični celici in živel življenje v skladu z "anarhističnimi principi", a je kaj kmalu uvidel, kako omejen je doseg tovrstne prakse – nezmožnost vplivanja na širšo družbo in spreminjanja sistema v samih temeljih. Zato je izbral drugo pot, da bi odkril, katera je najbolj vplivna družbena izmišljaja, proti kateri se je treba boriti. Ugotovil je, da je najpomembnejša družbena izmišljaja, vsaj v naši dobi, denar: "Kako se naj povzdignem nad moč denarja? Najpreprosteje bi bilo, če bi se umaknil področju njegovega vpliva, torej civilizaciji; odšel na deželo, jedel koreninice in pil vodo iz izvirov; hodil in živel kot žival. Vendar to, čeprav bi bilo izvedljivo, ne bi pomenilo bojevanja se proti družbeni utvari; to ne bi bil boj, temveč beg. Tisti, ki se izogiba boju, v njem ni premagan. A premagan je moralno, ker se ni bojeval. Ubrati je treba drugačno pot – pot boja, in ne pobega. Kako si podjarmiti denar? Tako, da se z njim bojujemo? Kako uteči njegovemu vplivu in tiraniji, ne da bi se mu izognili? Pot je bila samo ena – pridobiti si ga, pridobiti si ga v zadostni količini, da ne čutimo več njegovega vpliva; in kolikor več bi si ga pridobil, toliko svobodnejši bi bil glede njegovega vpliva. Šele ko sem to jasno videl, z vso močjo svojega anarhističnega in vso logiko bistroutnega prepričanja, sem vstopil v zdajšnje – trgovsko in bankirsko, dragi prijatelj – obdobje svojega anarhizma."⁸

Kot vidimo, si je za razliko od zgodovinskih oseb "praktičnega" anarhizma s konca 19. stoletja Pessoa zamislil lik, ki gre korak dlje od terorizma, med tarče katerega sodijo državni simboli (predstavniki oblasti), "navadni ljudje" in "gola matematika", gre za anarhizem, ki presega tako Conradovega "profesorja" kot Unabomberja: pri tovrstnem terorizmu še zmeraj nismo prišli do stopnje Pessoevega "bankirja anarhista", torej do izrabe sredstev samega sistema za borbo proti sistemu. Tako "profesor" kot Unabomber izkoriščata kemijo in matematiko za ustvarjanje svojih eksplozivov, ki so usmerjeni proti temu znanostma, a pri tem gre še zmeraj samo za uničevanje brez ustvarjanja pozitivnih učinkov z lastnim delovanjem. Seveda se je treba vprašati, ali ni Pessoa le advocatus diaboli, ki je, namesto kritike klasičnega anarhizma, dejansko želel pokazati nemogoč položaj "bankirja anarhista", a tudi če to drži, njegova "dialoška satira" na najboljši način razkriva delovanje sistema, utemeljenega na "družbeni izmišljaji", imenovani denar.

Zanimivo je, da je le 12 let pozneje neka druga velika pesnica 20. stoletja, Gertrude Stein, izzvana zaradi proračunskega primanjkljaja in borbe

⁷ Glej intervju, izvirno objavljen v *Green Anarchist*, dostopen na: <http://web.archive.org/web/20090318135703/http://www.insurgentdesire.org.uk/teck.htm>.

⁸ Fernando Pessoa, Bankir anarhist. V: *Psihotipija: Izbrano delo*. Prevedla Mojca Medvedšek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997, str. 334.

med Kongresom in predsednikom, v kratkih člankih za *The Saturday Evening Post*, med junijem in oktobrom 1936, poskušala odgovoriti na vprašanje, kaj je denar, in prišla je do zaključka, ki njegovo samoumevnost znova postavi pod vprašaj. Gertrude Stein je to na svoj karakterističen način povzela takole: "Vse nesreče dejansko izhajajo iz vprašanja, če je denar denar. Vsakdo, ki preživi dan zahvaljujoč njemu, ve, da je denar denar, ampak ljudje, ki glasujejo o denarju, predsedniki in Kongres, ne razmišljajo o denarju na tak način, ko glasujejo o njem. Spomnim se, ko je bil moj nečak še majhen, se je nekje sprehajal in videl kopico konj; prišel je domov in rekel, o, očka, pravkar sem videl milijon konjev. Milijon, je rekel oče, moj nečak pa je odgovoril, pa saj ni pomembno, tri sem jih videl. Enako se je reklo tudi, ko je nekdo uporabljal številke, ki jih ni mogel prešteti, 'pa saj ni pomembno, milijon ali tri'. In v tem je tudi poanta. Ko gre za služenje in trošenje denarja, lahko vsakdo zmeraj loči med milijonom in tremi. Ko pa glasujete o denarju, ni nobene razlike med milijonom in tremi. Zato se mora vsak sam pri sebi odločiti, če je denar denar za vsakega ali ne."⁹

V čem je torej poanta? Ne gre zgolj za to, da je majhna količina denarja konkretna, velika pa abstraktna, gre za inherentno lastnost vsakega denarja, za njegovo arbitrnost. Do podobnega zaključka je prišel še neki otrok, nihče drug kot mladi Elias Canetti. To je dogodek, ki ga opisuje v svoji avtobiografiji *Plamenica v ušesu*. V mladih letih si je zelo želel iti na planinarjenje, a ga je mama opomnila, da "nimajo denarja za luksuz". V tistem hipu je Canetti vzel velik blok papirja in z velikimi tiskanimi črkami list za listom pisal DENAR, DENAR, DENAR. Poanta je v tem – s čimer počasi prihajamo do glavnega postulata semiokapitalizma –, da je denar utemeljen na semiotiki. Denar je hkrati nič in vse. Že leta 1936 si je John Maynard Keynes v svojem temeljnem delu *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja* zamislil fiktivno tekmovanje v časopisu, v katerem morajo udeleženci izmed stotih fotografij izbrati šest najlepših žensk. Zmagovalec je tisti, katerega izbor fotografij se kar najbolj približa najbolj priljubljeni kombinaciji vseh udeležencev. "Ne gre za to, da bi morali izbrati tiste, ki so po najboljši oceni tekmovalca res najlepše, niti tiste, ki se po mnenju večine res imajo za najlepše. Prišli smo do tretjega koraka, v katerem posvečamo razmišljanje predvidevanju, kaj povprečni tekmovalci dojemajo kot povprečno mnenje." Trik je torej v tem, da ne izberete žensk, ki so najlepše po vašem mnenju, ampak da poskušate predvideti, katere bodo najlepše drugim. Po Keynesu je situacija podobna tisti na borzi, zmagovalec ni tisti, ki izbere najbolj zvonečo investicijo, ampak tisti, ki razume psihologijo množice, torej akterjev. Z drugimi besedami, cene neke delnice se ne določa po njeni osnovni vrednosti, ampak na osnovi mnenja drugih o vrednosti te delnice.

V zadnjih sedemdesetih letih, kolikor je minilo od Keynesovega miselnega eksperimenta, je kapitalizem prešel nekaj različnih faz, da bi danes prevladala tako imenovana "financijalizacija". Na kratko, danes imamo ekonomijo, ki ni samo utemeljena na finančnem sektorju, ampak tudi tega finančnega sektorja ni več mogoče ločiti od jezika. Švicarski ekonomist Christian Marazzi dokaže, da je ravno jezik ključen za funkcioniranje (pa tudi za krize) današnjega kapitalizma, torej, da se tako imenovana "financijalizacija" odvija ravno preko komunikacije¹⁰, medtem ko je italijanski filozof Franco Berardi Bifo skoval termin "semiokapitalizem", ki označuje način proizvodnje v katerem se akumulacija kapitala v glavnem uresničuje skozi proizvodnjo in akumulacijo znakov (od tu semio-), ki nato proizvedejo vrednost.¹¹ Zadošča, da si ogledamo katerikoli "brokerski" film, od kulturnega *Wall Streeta* do nedavnega *Margin Call* (Veliki padec), pa bomo uvideli, da sta kupovanje in prodaja delnic v veliki meri odvisna od govorice, ugleda in špekulacij, torej da brez

komunikacije ne pride do akumulacije. Poglejmo Grčijo: čeprav se ni v osnovi nič spremenilo, z izjemo prihoda nove oblasti (Nova demokracija), ki je tudi sprejela mednarodna posojila, smo po volitvah 2012 spet lahko slišali zgodbe o "pozitivnih borznih segmentih" in tudi o "rešitvi, ki so si jo tržišča najbolj želela". Podobne stvari se dogajajo po vsakem evropskem vrhu. Tržišča postajajo podobna ljudem, imajo "pričakovanja", lahko "vidijo", in najpomembneje, lahko se "gibljejo" zgolj na osnovi besed. Če smo se že kaj naučili iz bančnega škandala leta 2012 pod imenom "Libor" (London Interbank Offered Rate), to zagotovo ni spoznanje, da so banke brezobzirno prilagajale obrestne mere, ki jih ena drugi plačujejo ob posojanju denarja; to prav tako ni bilo spoznanje, da banke manipulirajo s podatki o poslovanju in kreditnem ratingu, torej, da so poleg britanske banke Barclay's, vpletene tudi druge, kot je UBS, Citigroup, Deutsche bank, HSBC in JPMorgan Chase. To smo tako ali tako že vedeli. Ne, nauk "Liborja" je lepo povzel neki zapis v *Wall Street Journalu*, ki že z naslovom pove vse: *Libor in uničenje zaupanja*. Tako je, tržišča, poleg vseh že navedenih lastnosti, lahko barantajo tudi s kategorijami, kakršno je "zaupanje". Teza tega članka pa je, da bi se morali vrniti k "realni" ekonomiji. Problem je dejansko v tem, da ni več razlike med "realnim" in "fiktivnim" sektorjem, najboljši dokaz za to pa je ravno "Libor", saj poleg tega, da so tržišča zdaj "izgubila zaupanje", drži tudi dejstvo, da se prav po Liborju določajo tudi krediti, ki jih banke nudijo končnim uporabnikom, tako da je ta škandal neposredno povezan z "resničnim življenjem", torej s krediti za stanovanja in avtomobile.

Stara filmska klasika, v kateri je Peter Sellers najverjetneje odigral svojo življenjsko vlogo, prikaže to sedanjo fazo semiokapitalizma bolje kot katerikoli drugi film, celo bolje od Keynesovega eksperimenta. V filmu *Dobrodošli, gospod Chance* (Being There, Hal Ashby, 1979) je glavni junak vrtnar, ki ne zna ne brati ne pisati, po smrti svojega gospodarja pa mora zapustiti posestvo in stopiti v "resnično življenje". Na cesti ga zbije avtomobil bogate ženske, gospa in njen mož pa ga povabita k sebi domov, saj mislita, da je moder poslovnež. In tako bogati lobist gospoda Chancea vpraša: "Kakšne načrte pa imate kaj zdaj, g. Gardner?" Ta pa iskreno odvrne: "Rad bi malo vrtnaril," ker meni, da je to le metafora, bogataš pripomni: "A ni to pravi poslovnež, s semeni dela, da bi bil bolj produktiven." Po spletu okoliščin se vrtnar znajde v družbi ameriškega predsednika, ki njegovo govorjenje o vrtu prav tako dojame kot genialno metaforo za ekonomijo: "Rast v vrtu se ravna po letnih časih. Najprej prideta pomlad in poletje, nato jesen in zima. Nato pa že spet pomlad in poletje." In prav to je točka, na kateri smo danes. Trenutna faza finančnega kapitalizma je popolnoma ukinila razliko med "fiktivnim" in "realnim", med vrtnarjenjem in poslom, cena, ki jo za to plačujemo, pa so naša vsakdanja življenja. Alternativa je mogoča zgolj, če znova premislimo semiotične temelje današnjih financ. •

Prevod: Urban Belina

⁹ Gertrude Stein, *Money* (Denar). Cit. po: *Inaesthetics* (ur. W. Dickhoff & M. Steinweg), št. 3. Berlin: Merve, 2012, str. 45.

¹⁰ Glej Christian Marazzi, *Capital And Language. From the New Economy to the War Economy*. Semiotexte, 2008; *Capital and Affects. The Politics of the Language Economy*, 2011; ali: *Nasilje finacijskega kapitalizma* (Nasilje finančnega kapitalizma). V: *Up & Underground*, 2012, št. 21–22, dostopno na: <http://www.up-underground.com/brojevi/21-22/nasilje-finacijskega-kapitalizma/>.

¹¹ Glej Franco Berardi Bifo, *The Uprising. On Poetry and Finance*. Semiotexte, 2012.

branje

01-53 **ANDRAŽ TERŠEK**
02-54 **RENATA KARBA**
03-56 **IZAR LUNAČEK**
04-57 **ZORAN MILIVOJEVIČ**
05-59 **BORUT OSONKAR**
05-60 **ALOJZ IHAN**

PRAVE ALTERNATIVE NI, VZTRAJANJE JE SAMO ALTERNATIVNOST, A JE NUJNO IZ PRIHODNOSTI NAS KLIČEJO, NAJ PUSTIMO NAŠI VELIČINI ZACVETETI GREMO MI PO SVOJE PARADOKS ODLOČITVE ZA "DELO NA SEBI" KMEČKI PUNT ALI REVOLUCIJA 1968? ALE SAMO Z VILAMI SE NE DA GNOJ KIDAT." ZDRAVJE KOT ALTERNATIVA

PRAVE ALTERNATIVE NI, VZTRAJANJE JE SAMO ALTERNATIVNOST, A JE NUJNO

Politična in socialna alternativa vselej obstaja. V Sloveniji obstaja dnevno-politična alternativa, pa pravno-politična alternativa, ekonomsko-politična, socialno-politična, vzgojno-izobraževalna, kulturno-politična in še katera. Predvsem pa obstaja alternativnost. Mislim na ljudi dela, znanja, modrosti, etične drže in umnosti. Mislim na suverene predstavnike znanosti. Mislim na intelektualce. Tudi na mlade intelektualce, osredotočene na razmišljujoča odkrivanja in samospoznavanje. So navdihujoče in zavidljivo intelektualno jedro srednjeročne prihodnosti. Daleč stran od dnevne politike. Prav tako predaleč stran od prepoznavnosti v očeh pogosto popreproščene množice. Ti ljudje znanja in idej, tokrat priložnostno združeni na straneh alternativne publikacije *Emzin*, poznajo, razumejo in vedo tisto, kar družbeno vplivnejšim in v tem pogledu pomembnejšim drugim ni dano spoznati, razumeti in vedeti. Predvsem pa te prve "zanima" tisto, kar one druge očitno ne zanima. A ob neznosni banalnosti kriterijev družbenega vpliva ta priložnostna narava skupinskega nastopanja, skupaj s prešibko organiziranostjo na daljši čas, onemogoča tej alternativnosti moč pristne družbene alternative – tu in zdaj. Zato bi bila postavitev teze, da je mogoče neposredno pokazati na pravo, pristno alternativo, ki je tudi organizirano delujoča dnevno-politična alternativa in je tu in zdaj, sprenevedavo početje.

Prav zaradi tega se prepoznavi kot edina pristna in delujoča alternativa ponuja vztrajanje na alternativnosti. Razmišljujoči in umni alternativnosti. Ta nasprotuje sveti preproščini pri javni rabi človekovega razuma in uklonljivemu sklicevanju na parolo o politični kvazikorektnosti vselej, ko gre za javno uprizarjanje pomanjkanja osebne odgovornosti in civilnega poguma. Ali pa cehovskemu napuhu te ali one stroke pri poskusih monopoliziranja javnega statusa razsodništva ob nesoglasjih glede odgovorov na vprašanja z etiketo strokovnosti. Nasprotuje tudi vsebinskemu siromašenju javnega nastopaštva, koristoljubnemu izigravanju človekove dovzetnosti za manipulacijo ipd. Za to alternativnost sta pomembni vztrajnost in neomajnost. Tudi pri iskanju preboja ali pa vsaj obvoza trpke realnosti obstoječega političnega procesa in družbenih praks. Posebej tistih, ki pogojujejo demokratičnost političnega procesa, kakovost pravnega sistema, socialnosti družbenega dogajanja in zaščite posameznikovega dostojanstva kot osebe.

Javno delo intelektualcev krepi vtis o pospešenosti pri oblikovanju idej o spremembi sistema in družbene paradigme. Na primer v smeri socialnega kapitalizma s človeškim obrazom, neposredne demokracije, postdemokracije in demokratičnega socializma. Javno se torej mislijo konkretne,

sistemske in dolgoročne rešitve družbenega stanja. Pri tem pa ni mogoče spregledati ovir, zaradi katerih je v velike in bistvene spremembe v sistemu na kratki rok težko verjeti. Psihologija volivcev v naslednjem predvolilnem procesu in volilnem glasovanju bo po vsej verjetnosti ostala enaka. Torej pogosto dovezetna za manipulacijo, prazno politikantstvo, politično estradništvo in politični mačizem, medijsko prepoznavnost kot odločilni kriterij izbire na volilno nedeljo, levo-desno polarizacijo, našivašizem in vse tisto, kar dnevno politiko ohranja kot prostor človekovih slabosti. Porazdelitev volilnega telesa nedvomno ne bo doživela radikalnih pretresov. Predvidevati je mogoče, da bo na obeh koncih volilne Gaussove krivulje ostalo približno enako število nepremakljive volilne podpore, na sredini pa delno do pretežno neopredeljeni volivci, od katerih se bo samo manjši del udeležil volitev. Ob tem ne gre pričakovati, da bi volilna udeležba preseгла, ali pa sploh dosegla 70 odstotkov. Glede na zakonitosti političnega prepričevanja volivcev in dosedanje izkušnje ni verjetno, da bi bile strokovnost, vsebina političnih argumentov in intelektualnost politična strategija, od katere bi si kandidati obetali svoj uspeh. Medijska pozornost bo verjetno ostala prevladujoče osredotočena na parlamentarne politične stranke. Pa tudi prevladujoče razkrivaška (namesto preiskovalna), z večjim zanimanjem za to, kdo javno govori, in manjšim za tisto, kar pove. Strankokracija se ne bo odpovedala organizacijskemu monopolu v dnevni politiki. Prvaki parlamentarnih političnih stranke skoraj zagotovo ne bodo konceptualno presegle dosedanje pogovore o istih vprašanjih volilne zakonodaje z istimi predlogi o manjših spremembah volilne zakonodaje, ki ne bodo ogrozile njihovo ponovno izvolitev.

Prostor za realno izvedljive spremembe, ki bi imele kratkoročni pozitivni učinek na družbeni razvoj, vidim v vzgoji in izobraževanju ter v pravni državi. Glede prvega. Univerze si morajo končno izboriti pristno avtonomijo. Državi morajo odpovedati nadzor nad vsebino svojega raziskovalnega in pedagoškega dela. Ustanavljanje novih študijskih programov je treba zaježiti in preišljeno preurediti. Vsi študijski programi morajo biti ali prevedeni v uradno priznane poklice ali pa mora država z zakonodajo zagotoviti, da se lahko diplomanti vseh študijskih programov, ki so po posebnih kompetencah bistveno primerljivi, enakopravno potegujejo za delovna mesta na razpisih. Ukiniti je treba oblike sodobnega suženjstva, kakršno je neplačano pripravništvo, ki ga narava dela ne zahteva. Pred agresivnim vdorom neoliberalne ekonomske logike gospodarstva na univerze je treba zapreti vrata. Znanju je treba vrniti značaj vrednote same po sebi. Odločno in takoj. Učitelje in

vzgojitelje je treba vpeti v interdisciplinarno premišljen sistem kakovostnega izobraževanja, ki je določeno trajnostno. Integriteta in avtonomija učiteljev in vzgojiteljev morata biti učinkovito zaščiteni. Posebno pozornost velja nameniti opolnomočenju učiteljev in vzgojiteljev za uporabo prava in etike kot orodja za učinkovito reševanje konkretnih vprašanj v funkciji zaščite znanja, vzgoje vrednot, koristi otrok in integritete poklicev v vzgoji in izobraževanju. Pedagogiki in psihologiji je treba zagotoviti posebno mesto v vzgojno-izobraževalnih procesih. Vzpostaviti je treba prijazen, a posredno obvezen sistem preventivne in spremljevalne vzgoje in učenja za starše.

Glede drugega. Študentje morajo zahtevati prevetritev učnih načrtov in politike pravnega učenja na fakultetah. Dvigniti morajo strokovna, raziskovalna in pedagoška pričakovanja do učiteljev. Predstavniki pravniških poklicev v pravosodju morajo okrepiti družbeno odgovornost. S civilnim pogumom morajo prevzeti osrednjo vlogo pri zagotavljanju socialne države kot družbe aktivne solidarnosti, pravne države kot vladavine prava, ki gnezdi v razumnosti, ustavnosti in pravičnosti zavezujočih vsebin, predvsem pa pri presejanju golega pravniškega formalizma in avtoritarnega legalizma. Problem pravosodnih praks, ki teh ciljev ne uresničujejo, morajo na kratek rok reševati generacije mlajših nosilcev funkcij v pravosodju. Odvetniki, ki so v sistemu prepogosto edini prepričljivi varuhi ustavnih pravic in svoboščin, naj se v večji meri odločajo za preusmeritev v sodniški poklic. Predsednik države naj ima ugledne predstavnike odvetniškega poklica prednostno pred očmi pri odločanju o predlaganju novih ustavnih sodnikov. Kot absolutna prioriteta naj se na pravnih fakultetah uvedejo sprejemni izpiti, z vključenim testom moralnega razvoja.

Ne glede na značilno nesoglasnost dnevne politike je treba vztrajati pri zahtevi, da se z nujnimi spremembami zakonske podlage organu za nadzor nad integriteto in korupcijo, ki je lahko komisija, zagotovi moč sprejemanja zavezujočih odločitev, vključno z razrešitvijo odgovorne osebe s funkcije.

Mnogi ljudje premišljeno civilno upanje usmerjajo v legitimno pričakovanje, da se bo nezamisljiv del družbene sile, ki je vzniknila iz vstajniškega gibanja, uspešno politično organiziral in uspel z uravnoteženo kandidaturo v naslednjem volilnem procesu. Spremlja naj ga okrepljena mreža strokovne in intelektualne suverenosti, predvsem pa etične prepričljivosti, ki se očem preveč površnega iskalca sledi o izvorih avtoritete na površini medijsko koordinirane realnosti skriva v družbenem tkivu.

Vztrajni alternativnosti pripisujem sposobnost za pomembne kratkoročne spremembe. •

RENATA KARBA

IZ PRIHODNOSTI NAS KLIČEJO, NAJ PUSTIMO NAŠI VELIČINI ZACVETETI

Motivi so različni. Večino skrbi prihodnost vnukov. Ljubitelji živali ne prenesejo misli na utaplajoče se severne medvede. Tisti z izrazitim čutom globalne povezanosti sočustvujejo s prebivalci izginjajočih koralnih otokov. Skoraj vsi smo občutljivi na cene hrane, ki se odzivajo na ekstremne vremenske pojave. Vse več ljudem se upira absurdnost potrošništva. Nekateri hočejo ohraniti suverenost vsaj na osebni ravni. Vse številnejši prepoznajo priložnosti za bolj kakovostno življenje. Nemalo pa jih kratko malo čuti, da morajo narediti nekaj za rešitev svoje duše.

Jesen 2013 je zaznamovala objava prvega dela najnovejšega poročila Medvladnega foruma za podnebne spremembe. Ta trditev bo za marsikatero oči pretirana – jeseni 2013 se je glasneje govorilo o številnih drugih stvareh: korupciji, zadolževanju, nezaposlenosti, težkem gospodarskem položaju. A gledam v širši perspektivi in za trditvijo stojim. Poročilo o fizikalnem ozadju podnebnih sprememb je pripravljalo več tisoč znanstvenikov z vsega sveta. Pregledalo ga je 1089 recenzentov. Kar piše v njem, je precej zanesljivo. Branje pa ni poseben užitek. Slog pisanja ni človeku prijazen. Predvsem pa branje ni prijetno zaradi vsebine. Projekcije spreminjanja globalnega podnebja do leta 2100 se – v odvisnosti od bolj ali manj intenzivne porabe fosilnih goriv in izsekavanja gozdov v prihajajočih letih – gibljejo v razponu od skrb zbujajoče do katastrofične. Ob nadaljevanju današnjih vzorcev energetske intenzivnosti je jasno prisotna nevarnost, da bodo otroci, ki se zdaj rojevajo, v starosti soočeni s podnebjem, ki bo ušlo izpod nadzora.

Antropogene spremembe podnebja so na dolgi rok karma človeške civilizacije. Zaradi velike inertnosti globalnega podnebnega sistema pridejo z zakasnitvijo – posledice današnjega ravnanja bodo v obliki neprijaznega podnebja čutili šele prihajajoči rodovi. Možnost, da človeška civilizacija s spreminjanjem podnebja sama sebe zbríše s planeta, je na dlani. Nič krive nič dolžne bodo pri tem udeležene druge žive vrste na Zemlji.

Povrnitev planetarnega energetskega ravnovesja in stabiliziranje podnebja je prvovrstno moralno vprašanje tega stoletja. Če parafraziram sklep govora Nelsona Mandele na londonskem Trafalgar Squareu leta 2005: našo generacijo je doletela veličina. Naši starši namreč niso vedeli, da z energetske potratnim življenjskim slogom škodujejo prihodnjim generacijam in drugim živim bitjem na planetu. Mi se posledic zavedamo. "Naj vaša veličina zacveti," je rekel Mandiba. V nasprotnem primeru se bomo pred vnuki lahko samo pretvarjali, da nismo vedeli.

Vrhunski klimatolog James Hansen je po več kot 30 letih

vodenja Nasinega inštituta za vesoljske študije Goddard lani odstopil z direktorskega položaja, da bi se lahko povsem posvetil podnebnemu aktivizmu. Kljub odmevni aretaciji med demonstracijami pred Belo hišo ostaja glasen zagovornik temeljne pravice mladih ljudi do soodločanja o stanju planeta, ki ga bodo podedovali. Kapo dol pred 73-letnim aktivistom.

Tako kakor podnebni sistem je inertna tudi politika, ki ima v rokah škarje in platno. Sklepanje zavezujočega mednarodnega dogovora o ukrepanju za preprečevanje podnebnih sprememb kljub očitni nujnosti napreduje z mišjimi koraki. Svetovni politiki se bojijo prekrizati račune vplivnim organizacijam, ki kujejo dobičke na račun odvisnosti sodobne družbe od fosilnih goriv. Tudi naši.

Slovenija se segreva hitreje od svetovnega povprečja. Ekstremni vremenski pojavi so vse pogostejši, naše tradicionalne kmetijske kulture se z njimi in z naraščajočimi temperaturami vse težje spopadajo. Slovenski izpusti toplogrednih plinov več kot petkrat presegajo naravno nosilno sposobnost ozračja. Tudi ena od vodilnih slovenskih podnebnih aktivistk, Vida Ogorelec, govori o etiki: to, da smo majhni, in to, da se mednarodna skupnost ne more dogovoriti o skupnih ukrepih, nas ne odvezuje naših lastnih obveznosti.

Ko zaradi neaktivnosti svetovne in lokalne politike obupujem, se moram spraviti k sebi in stvari postaviti na svoje mesto: človek ni popek sveta. Morebitno človeško samouničenje bi bilo s planetarnega stališča enako, kot bi se otrešel moker pes. Odfrčali bi nadležni zajedavci, ki niso znali spoštovati varnega zavetja pasjega kožuha – človeku prijazne zemeljske atmosfere. Planet Zemlja se bo imel odlično tudi brez nas. Neutolažljiva sem edino zaradi drugih živih bitij, ki bodo kolateralna škoda. To je nedopustno nekulturno.

A ne prehitvajmo dogodkov in ne zapadimo v pretirano črnogledost. Dokler lahko uveljavljamo svobodno voljo, je za rešitev planeta še veliko priložnosti. Seveda nismo vsi državniki in vplivanje na velike odločitve je za večino zunaj dosega. To pa še ne pomeni, da lahko le sedimo križem rok in kot topovska hrana korporacij čakamo na konec sveta. Posebno nesmiselno bi bilo to početi v Sloveniji. In nekateri so se dejansko odločili suverenost spet vzeti v svoje roke. Župan občine Šentrupert rad razloži razvojno dilemo, ki so jo razreševali pred šestimi leti, ko so postali še ena od slovenskih liliptutanskih občin. Pokaže stolpnico v Dubaju, gradnjo katere bi njihova majhna občina financirala v 10 letih, če bi ohranili takrat običajno strukturo porabe energije –, ogrevanje objektov v občini na nafto, prevoze občanov na delo, hrano iz trgovskih verig. V Šentrupertu so se odločili, da jih vlaganje v stolpnice na Daljnem vzhodu ne zanima. Hočejo pa, da bi v njihovem okolju krožil denar, da bi imeli vsi koristi od njega in da bi bilo njihovo življenje čedalje boljše – da imajo službo blizu in lahko svoj prosti čas preživljajo s svojimi družinami in ne na cesti. Hočejo gospodariti s tem, kar imajo – z gozdovi, rodovitno prstjo, s kulturno dediščino in z blago naravno krajino. Občina Šentrupert bi lahko ostala znana samo po tem, da je tam največji slovenski zapor. Zdaj sicer mnogi vedo, da so zapor na Dobu v občini Šentrupert, vendar večinoma zato, ker se občina od tega zavoda ne ograjuje, ampak ga vključuje v svoje razvojne načrte – v vzpostavljanje lesnopredelovalne verige in v zagotavljanje samooskrbe z zelenjavo. V kraju brez turistične tradicije so zasnovali in uresničili muzej na prostem s kozolci Mirnske doline. Prikazujejo lokalno stavbno dediščino in tradicijo lesene gradnje, prostor polnijo s kulturnimi in turističnimi vsebinami. Razvojni model občine Šentrupert je trajnosten, pisan na kožo ljudi in naravnega okolja, v katerem se nahaja. To je organski razvojni model.

Za razliko od Šentruperta, kjer ga ponovno vzpostavljajo, na Solčavskem trajnostno razvojno tradicijo ohranjajo. S krajinskima parkoma Logarska dolina in Robanov kot ter z območji Natura 2000 je zavarovanega večina solčavskega ozemlja. V nekaterih drugih okoljih na zavarovana območja gledajo kot na oviro razvoja. Na Solčavskem so podlaga lokalne ekonomije, ki temelji na zelenem turizmu. Najpomembnejši turistični produkt je naravno okolje – hribi, gozd, voda. Na razpršenih kmetijah ponujajo lokalno pridelano hrano in izdelke iz domače ovčje volne in lesa. Vse drugo bi bilo odveč.

Celoviti trajnostni razvojni modeli, pa čeprav tako blagodejni, naravni in logični, so danes v Sloveniji alternativa. Posebno zanimivi bi morali biti zdaj, ko je nastopila kriza. Kaže nam, da je potrebna sprememba. Ker kriza še vedno traja, je časa dovolj, da padejo maske rešiteljev iz tujine. Naša blaginja ni na agendi tujih investorjev, IMF-a, Evropske unije, Nata, OECD-ja, EBRD-ja, RKC-ja in podobnih. Izide lahko samo iz naše unikatne biti – iz naših človeških in naravnih potencialov. Na lokalni ravni, kjer je ohranjene več suverenosti, prednosti sodelovalnega in povezovalnega sonaravnega gospodarstva spet pridobivajo prepoznavnost. V dejanskem in metaforičnem smislu se lahko vračamo k odlični tradiciji trajnostnega gospodarjenja z gozdovi in zadružništva. Blaginja za vse je na dosegu roke. Samo prisluhniti moramo klicu prihodnosti in svoji veličini pustiti zacveteti. •

GREMO MI PO SVOJE

O krizi in kreativnih obvodih sistema

Ko sem bil nazadnje na obisku pri svoji mami, me je vprašala, zakaj še nikjer ni nobene vizije novega sistema, če je kriza očitno pokazala, da stari ne deluje; zakaj še vedno vsi, ki imajo v rokah platno in škarje, samo krpajo staro suknjo, namesto da bi krojili novo. Odgovoril sem ji, da se mi zdi, da so se v moji generaciji – ki bi glede na svojo starost morala že sama držati krojaške potrebščine v rokah, pa jih ne in se zato o njej še vedno kljub EMŠO-u govori kot o “mladih” – vsaj v zadnjih nekaj letih stvari v glavah korenito spremenile in da mislim, da so se tu začele dogajati reči, ki bi se kot dobra praksa morale razširiti na vse nivoje družbe.

Pri tem sem mislil predvsem na fenomene, kot so *co-working*, *crowd-funding* in kickstarterjeve kampanje, a tudi druge, manj uradno poimenovane dejavnosti, ki imajo skupne vsaj tri temeljne konceptualne odmike od starih praks. 1) Opustitev samotarskega dela v prid partnerskega sodelovanja na skupnem projektu. 2) Opustitev računanja na vnaprej zagotovljeno plačilo s strani naročnika v prid kreditiranja dela z lastnim delom in trdno vero v njegov uspeh. In 3) iskanje alternativnih, razpršenih virov financiranja, kakršno je zbiranje začetnega kapitala prek platform *crowd-fundinga*, ter internetna globalna ali fizična *small-scale* prodaja, ki obe zaobideta potencialno negativen vsebinski vpliv velikih financerjev in distributerjev na projekt. Povedano z enim stavkom: zgodil se je premik poslovne logike od naročniku podrejenega, ziheraškega ter profitno naravnane v tvegano in samostojno podjetništvo, ki je bolj osredotočeno na vsebino kot na številke.

S tem nikakor ne mislim, da se postarani mladinci požvižgajo na ekonomijo. Nasprotno, večina jih ekonomske računice obvlada zelo dobro – morda celo bolje od ekonomistov, ki že dvajset let sedijo v upravah nacionalnih paradnih konjev in vladnih odborih –, vendar je pri njih ekonomija v službi vsebine projekta in ne obratno. Vsej materialni blaginji navkljub je bilo v starem sistemu najbolj dušeče to, da je bil prvi in zadnji argument pri vsakem projektu vedno kratkoročno maksimiranje dobička za vsako ceno. Namen tega sistema ni bil nuditi ljudem določene dobrine, o katerih njihovi proizvajalci menijo, da jih ti potrebujejo, ampak predvsem “delati denar”, in v imenu tega cilja se je nato najemalo ustvarjalce, ki naj za solidno plačilo potuhtajo ustrezne produkte.

Logika nove podjetnosti je obratna in taka, kakršna bi logika podjetništva morala biti ter je v res dobrih podjetjih tudi vedno bila. Najprej dobimo idejo o dobrini, ki bi jo sami v

svetu radi videli in o kateri menimo, da bi se je tudi drugi razveselili, če jim jo prav predstavimo; nato zberemo partnerski tim, ki bo le-to izdelal na maksimalno kvaliteten način, in šele nazadnje izračunamo, kakšne finance potrebujemo za izvedbo in na kakšen donos lahko računamo. In nazadnje, marketing, ki je bil doslej prepogosto uporabljen za statistične izračune navideznih želja potrošnikov, ki se jim je nato s produktom ustreglo, je zdaj dojet tako, kot bi moral biti: za uspešno prepričanje potrošnikov v vrednost brezkompromisno izdelanega produkta. Če se je vsajanje želja potrošniku že zdaj pod mizo uporabljalo za plasiranje vedno novih nepotrebnih naprav in zdravil, zakaj ga ne bi zdaj odkrito mobilizirali za reklamo človeštvu dobrodejnih produktov?

To je recept za edino zmes idealizma in realizma, ki deluje – idealizem obrodi vizijo, realizem pa ji zagotovi pogoje za realizacijo – in ki je na delu v vseh dobrih umetniških, znanstvenih, tehnoloških in ostalih podjetnih projektih ter je pravo zdravilo za logiko trdega in brezdomišljjskega realizma rezov, ki tako žalostno prevladuje v zadnjih letih. Opisani pristop seveda v resnici ni nov in če si ogledamo zgodovino najuspešnejših projektov druge polovice 20. stoletja, bomo videli, da je večina nastala na ta brezkompromisno vizionarski način, ki se je požvižgal na zagotovljen dobiček in mu je šlo predvsem za nudenje kvalitetnega produkta; toda zdi se, da so že nekajkrat omenjeni uradni krojači na ta recept v zadnjih desetih letih popolnoma pozabili.

Toda kako je do te spremembe v glavah sploh prišlo? Kakšna je bila situacija samozaposlenih pred krizo? Na misel so nam že takrat prihajale zanimive ideje, a so bile pogosto samocenzurirane kot preveč idealistične, saj nam je cinični sistem vnaprej dal vedeti, da take flance ne bodo zdržale na vnaprej zakoličenih poteh trga. Zato smo resignirano delali bodisi komercialo po naročilih nedomislenih bogatunov bodisi, če so bile na delu radikalnejše ideje, prosjačili za vbogajme na razpisih. In če smo na razpisih pogoreli, projektov nismo izvedli – le zakaj bi delali zastoj, če pa je denarja v sistemu dovolj? Vse te reči smo povečini počeli sami, vsak v svojem studiu ali kabinetu, saj je splošno vzdušje narekovalo nezaupanje med ustvarjalci, ki so se celo ob sodelovanju pri državno financiranem skupnem projektu med seboj gledali postrani – tako kot se pač običajno gleda služinčad v borbi za naklonjenost istega gospodarja.

Ko je nastopila kriza, smo bili nekaj časa zbegani, saj je kazalo, da je celo nekoč najzanesljivejša pot ziheraške komerciale zaradi krize kupne moči in ustaljenih kanalov razpečevanja

postala negotova naložba; da ne omenjam zaprtja pipice za bolj divje ideje. In tako smo nekaj časa zaskrbljeno čakali, da bo krize konec in bomo lahko spet nadaljevali sicer šepavo, a vsaj znano staro pot. Ko pa je sčasoma postalo jasno, da ta sistem ni bil zadnja beseda zgodovine, ampak le še ena slaba ideja, ki jo bo treba zamenjati z novim modelom, smo se na lepem aktivirali. Če je Drugi mrtev, je morda to priložnost, da imamo besedo pri gradnji novega in boljšega. In ker so se krojači še kar trudili zakrpati staro suknjo ter tako nanje za sešitje nove nismo mogli računati, smo začeli stari sistem kratko malo ignorirati in graditi lastnega.

Prvi korak je bil, da smo se bivši sluge hirajočega gospodarja začeli združevati v kolektive, to pa tako zaradi potrebe po moralni podpori sotrpinov kot zato, ker nismo mogli več računati na to, da bo moštvo iz nas sestavil in ga plačal šef. In ker nihče v novih timih ni premogel šefovih financ, smo morali svoje projekte kreditirati z zastojnim delom, to pa terjajo skupno vero v vrednost projekta, kar spet terjajo temeljite pogovore in dogovarjanja o tem, kaj bi sploh radi naredili in zakaj. In tako smo se počasi iz nezaupljivih služabnikov, ki sicer bentijo čez gospodarja, a se vseeno prerivajo v drncu do njegove mize, ko s te prileti kakšna drobtinica, prelevili v revnejše, a srečnejše, v svojo podjetnost verujoče gospodarje lastne usode, ki uživajo v skupnem delu dobrega. Iz večnih marginalcev smo postali graditelji potencialnega novega sistema. Iz sitnih drezalcev v mogočni konec zgodovine morebitni snovalci nove epohe. Kriza je bila najboljša stvar, ki se nam je zgodila.

Natanko zgoraj opisani premik logike pa je tisti, ki bi se moral iz neuradnih mrež počasi razširiti na vse nivoje družbe od velikega gospodarstva do strankarske politike in nacionalnih kulturnih programov. Povsod bi bilo treba začeti razmišljati vsebinsko ter razrasle sisteme finančnega preračunavanja spremeniti nazaj v podporne službe dolgoročnih vsebinskih vizij. Naši krojači za zdaj ne kažejo znakov, da bodo kmalu storili kaj takega, in le pasivno izpolnjujejo krizne ukaze svojega lastnega Drugega, v katerega še vedno verjamejo. Nadomestitev starih krojačev z mlajšimi, ki so že šli čez iluzijo in si pridobili izkušnje na terenu, bi bil vsekakor korak v pravo smer. Vendar pa bi morala biti ta nadomestitev hitra in množična, saj bi vsakega, ki bi v združbo starih stopil sam, ti hitro zabili v škatle svojih predsodkov.

Morda pa bi bila tudi tu na mestu ustanovitev paralelnega parlamenta, ki bi obravnaval enake probleme kot uradni in slednjemu zastoj ponujal svoje rešitve, dokler ne bi postal dovolj izkušen in številčen, da bi ga lahko nadomestil. Kakšna natančno naj bi bila rešitev, ne vem. Vem pa, da mami lahko odgovorim, da se ji zdi, da se nič ni spremenilo zato, ker ima pogled uprt v napačno vrsto. Gleda dinosavre in se čudi, zakaj se ne prilagajajo razmeram po padcu meteorja, medtem ko za njenim hrbtom v podrasti rastejo sesalci in se počasi pripravljajo na zavzetje ekoloških niš, ki bodo slej ko prej ostale prazne po neizbežnem izumrtju nekoč mogočnih plazilcev. •

PARADOKS ODLOČITVE ZA "DELO NA SEBI"

Obstaja veliko razlogov, zaradi katerih se danes večina ljudi ne počuti dobro v svoji koži in v svojih življenjih. Občutja, ki nas kolektivno težijo, so tesnoba, strah, osamljenost, občutek praznine, odtujenost itd. Namen neprijetnih občutij je podoben namenu, ki ga ima občutenje bolečine: signalizira nam, da nekaj ni v redu – da moramo nekaj narediti, da moramo nekaj spremeniti.

Če so neprijetna občutja tista, ki nas mučijo, je treba občutja tudi dojeti kot takšna. Kompleksnost sodobnega življenja nam vsiljuje "psihološko" ali "čustveno pismenost" kot nujnost. Psihološke raziskave so o občutjih v zadnjih desetletjih ugotovile, da so zmeraj posledica naše ocene, da se nam godi nekaj zelo pomembnega. Ta ocena je lahko točna ali zgrešena, zmeraj pa nastopi še pred pojavom nekega občutja.

Situacije in dogodki lahko imajo za nas tako pozitiven kot tudi negativen pomen. V skladu s tem nastajajo prijetna ali neprijetna občutja. Zato se oblikujejo neprijetna občutja, ko ocenimo, da je ogroženo nekaj, kar se nam zdi pomembno. So jasen znak, da nekaj ni v redu, hkrati pa so močno "gibalo" in motivacijski dejavnik, da nekaj storimo, da bi zaščitili določeno vrednoto, da bi se prilagodili. Če tega ne naredimo, nas neprijetna občutja trpinčijo še naprej. Torej: na osnovi tega, kako se ljudje danes počutijo, je mogoče zaključiti, da je danes veliko ljudi, ki ocenjujejo, da so njihove vrednote ogrožene. Postavljajo si naslednji vprašanja: Kaj naj naredim s temi občutki, s svojim življenjem? Kako karkoli spremeniti?

Občutenja ne velja prehitro oklicati za problem. Vsakdo, ki ga muči slabo razpoloženje, se mora najprej vprašati, mora se dogovoriti sam s sabo: Je problem v situaciji, na katero se odziva z neprijetnimi občutki, ali je problem mogoče kar v samih občutjih? V prvem primeru je treba vplivati na situacijo, da bi se spremenila, v drugem primeru, ko se težava ne skriva v sami situaciji, ampak v načinu, na katerega jo oseba tolmači in vrednoti, pa je treba delovati na samo problematično občutje. Ko nekdo ugotovi, pravilno ali ne, da je problem v občutjih, ne pa v sami situaciji, začne iskati način, na katerega bi lahko vplival na svoja občutja, da bi se spremenila. Ta človek začne iskati pot, po kateri bo iz svojega nezaželenega čustvenega stanja prišel do želenega čustvenega stanja.

Obstajajo številni načini – obrambni mehanizmi –, ki jih ljudje uporabljajo, da bi se osvobodili neprijetnih občutij, a ti povzročijo pojavitev novih težav in novih neprijetnih občutij. Na primer, človek lahko začne popivati. Alkohol precej učinkovito odstranjuje občutenje tesnobe, a le, dokler je oseba pijana. Na dolgi rok vodi pitje alkohola v odvisnost in celo vrsto novih

težav. Nekateri iščejo uteho v hrani, seksu, delu ali pa se potopijo v šport in hobije. Ljudje, ki poskušajo zbežati pred neprijetnimi občutki, lahko na koncu postanejo odvisni od svojih obrambnih mehanizmov. Poleg teh izbir, ki niso dobre, obstajajo tudi številne izbire, po katerih lahko človek dela na svojih občutjih in svojih prepričanjih, ki jih imamo za dobre. "Delo na sebi" je zasnovano na tem, da ljudje uvidijo, da nekaj delajo narobe in si zaželi, da bi sami sebi pomagali. V tem primeru postanejo tako subjekt kot objekt spremembe, saj en del osebnosti vpliva na drug del osebnosti, ki se mora spremeniti. Sprememba lahko pomeni prehod iz patološkega v zdravo stanje, kot tudi prehod iz ene v drugo fazo razvoja. Večina teorij, ki zagovarja spremembo, izhaja iz tega, da obstaja "rast in razvoj osebnosti" in da sta lahko ta rast in razvoj blokirana, zaustavljena ali izkrivljena.

Vsekakor je dobro, če se nekdo odloči za delo na sebi. Prva odločitev, ki jo mora sprejeti, je, ali bo delal sam na sebi ali pa bo poiskal pomoč pri kom drugem. V vseh teh primerih bo moral človek poiskati pomoč na *tako imenovanem psihotrgu* ali *tržišču storitev za delo na sebi*.

Psihotrg

Tudi na tem tržišču, kakor na vseh ostalih, vlada močna konkurenca različnih akterjev, ki uporabljajo vse marketinške strategije, oglaševanje pa je večinoma posredno. Položaj na tem tržišču je kompleksen; in ljudje ga doživljajo kot izjemno zapletenega. Ponuja se jim toliko različnih izbir, da se možnost izbire, ki jo povezujemo s svobodo, spremeni v svoje nasprotje: v ujetost zaradi nezmožnosti izbire, zaradi nezmožnosti, da bi določili kriterije, na osnovi katerih bi lahko posameznik sprejel smiselno odločitev. To je ravno tista situacija, ki jo je Barry Schwarz poimenoval "paradoks izbire". Osebi s tesnobo se vsiljuje novo občutje tesnobe – kako naj v morju poti, po katerih lahko gre, izbere tisto, ki je dovolj dobra zanj?

Tisti, ki se odločijo za samostojno delo na sebi s študijem knjig za samopomoč, se morajo odločiti: katero knjigo izbrati, katerega avtorja izbrati. Številne avtoritete nimajo niti malo podobnih stališč o raznih pomembnih vprašanjih. Koga potem brati? Komu verjeti? Kako lahko začetnik kritično reflektira prebrano?

Tisti, ki iščejo strokovnjaka, ki bi jim pomagal pri delu na sebi, imajo enak problem: Na koga naj se obrnejo?

Psihiatrija in medicina. Obisk osebnega zdravnika zaradi emocionalnih težav bo porodil recept za neko zdravilo: anksiolitik ali antidepresiv. Če bo zdravnik ocenil, da je potrebna specialistična pomoč, bo človeka napotil k psihiatru, ki uporablja večji repertoar psihofarmakov. Tako zdravnik kot psihater se bosta najverjetneje gibala v okviru biološke paradigme in bosta človeka obravnavala kot organizem, čustvo pa kot presežek ali primanjkljaj določenih nevrotansmiterjev.

Psihoanaliza. Človek, ki poišče pomoč pri psihoanalitiku, se bo pogosto vznemiril zaradi njegove navidezne pasivnosti. Hitro bo uvidel, da tega strokovnjaka ne zanima njegov problem v sedanjosti, marveč da se bo osredotočil na iskanje korenin tega problema v zgodnjem otroštvu.

Psihoterapija. V nasprotju s psihoanalitiki imajo psihoterapevti precej bolj aktivno vlogo. Veliko bolj jih zanima aktualna težava, čeprav ne bežijo pred preteklostjo ali prihodnostjo. Paradoks izbire se izoblikuje, ko se mora človek odločiti za neko vrsto psihoterapije. Obstaja več sto različnih psihoterapij. Evropska zveza za psihoterapijo priznava kot strokovne okoli

dvaindvajset modelov in smeri psihoterapije. Na tem spisku so imena psihoterapij, na osnovi katerih se ne da ugotoviti, kako delujejo. Kaj pa, če lahko kateri od teh pristopov škoduje nekemu človeku, ki potrebuje pomoč?

Najnovejše raziskave učinkovitosti psihoterapije kažejo, da ni zdravilen sam teoretični pristop, ampak da zdravilno deluje človek, ki ga uporablja. V skladu s tem je najverjetneje bolje izbrati nekega določenega psihoterapevta, ne glede na njegovo izbrano psihoterapevtsko metodo. A kako izbrati določenega psihoterapevta? Tudi če ga je priporočila zadovoljna stranka, to še ne pomeni, da bo zadovoljna tudi naslednja. Višina cene storitve prav tako ni v neposrednem sorazmerju s kakovostjo storitve, tako da dražje ne pomeni nujno tudi bolj učinkovito. Če je nekdo aktiven v javnem življenju, če sodeluje s časopisi, govori na televiziji in piše dobre knjige, to še ne pomeni, da je dober tudi pri delu z ljudmi.

Svetovanje. Človek lahko poišče pomoč tudi pri kakšnem psihosocialnem svetovalcu. To so osebe, ki so praviloma izobražene v eni od smeri psihoterapije, a nimajo licence za usvarjanje s psihoterapijo, lahko zaradi tega, ker nočejo delati s strankami, ki so v večji meri čustveno nestabilne, ali pa ker radi delajo samo z ljudmi, ki imajo neko določeno vrsto težav. Taki so, na primer, zakonski in partnerski svetovalci pa tudi strokovnjaki, ki nudijo pomoč v različnih institucijah, od nevladnih organizacij do šol, centrov za socialno delo in podobno. Za razliko od psihoterapije, ki je v veliki meri regulirana s strani strokovnih združenj ali s strani države, je področje svetovanja precej slabše regulirano, tako je včasih tudi težje najti kompetentnega svetovalca.

Coaching. *Coaching* je tista vrsta dela z ljudmi, ki bi rada, da ljudje napredujejo in v nekem določenem področju življenja postanejo bolj uspešni, kot trenutno so. *Coaching* je lahko neka vrsta "življenjske šole" (*life coaching*), lahko pa ima tudi specifični diapazon v smislu razvijanja socialnih in poslovnih veščin. Tudi trenerji (*coaches*) se pri svojem delu naslanjajo na katero od psiholoških in psihoterapevtskih teorij, kot sta nevrolingvistično programiranje in transakcijska analiza. Med trenerji pogosto najdemo tudi izkušene ljudi, ki so iz nekega razloga zamenjali poklic; tako so bili, preden so postali trenerji, ekonomisti, inženirji, pravniki, fiziki, arhitekti in podobno.

Duhovni učitelji. Poleg tistih, ki se naslanjajo na nek psihološki sistem, ki se pretvarja, da je znanstven, svoj del tržišča zavzemajo tudi tisti, ki svojo prakso utemeljujejo na nekem sistemu duhovnega razvoja. Na tem področju obstaja na stotine različnih pristopov. Včasih so to gurujji, ki postanejo nekakšni vodniki po življenju. Zanje je značilno, da človeku ne pomagajo, da se prilagodi svoji trenutni življenjski situaciji, v kateri se je znašel, ampak ga namesto tega pozivajo, da sprejme določene vrednote, pogled na življenje, in začne hoditi po življenjski poti, po kateri stopajo tudi sami.

Kako potem izbrati? Ne vem, prepričan pa sem, da se, ko je učenec pripravljen, pojavi tudi učitelj. •

Prevod: Urban Belina

KMEČKI PUNT ALI REVOLUCIJA 1968? ALI: “SAMO Z VILAMI SE NE DA GNOJ KIDAT.”¹

V Mestni občini Maribor je 16. oktobra 2012 začelo delovati 30 prometnih radarjev; prvi dan so zaznali 5000 prekrškov, prvi teden pa 16: približno toliko, kot je volivcev na predčasnih volitvah za župana MOM obkrožilo ime sedanjega župana (15.000). V nekaj novembrskih in decembrskih tednih leta 2012 se je najprej v Mariboru zgodil družbeni prelom. Je šlo za kratek in silovit izbruh nezadovoljstva ali pa se je začel trajnejši prelom s starimi civilnodružbenimi in etabliranimi političnimi praksami?

ULIČNI AKTIVISTI, PSEUDOAVTONOMISTI, OPORTUNISTI, STRICI IZ OZADJA, RADIKALNI REFORMISTI?

V času mariborskih vstaj je nastalo nekaj novih formaliziranih in neformaliziranih pobud, ki v spodnjem izboru slikajo horizont delovanja mariborskega vstajništva.

29. oktober, 29O (www.29oktober.org)

Skupina je imela eno ključnih vlog v času vstaj, a je v drugačni obliki organizirala javne manifestacije že vsaj dve leti pred njimi. Po njihovih besedah je namen njihovega delovanja združevanje posameznikov, pobud in organizacij, ki so pripravljene aktivno soustvarjati človeka dostojno življenje oziroma novo, pravično in solidarno družbeno ureditev. Ilustrativna je sicer izjava enega od vodilnih članov, da “oni rušijo, gradijo pa drugi”. Programsko se 29O zavzemajo za ukinitve političnih strank, izstop iz Nata, splošne volitve po večinskem sistemu, uvedbo neposredne demokracije, uvedbo univerzalnega temeljnega dohodka, uvedbo največ sedem pokrajin z maksimalno desetimi občinami itn. Skupina 29O se je nekaj mesecev po vstajah registrirala kot društvo, prav tako pa tesno sodelujejo z društvom, ki pomaga družinam protestnikov v stiski. 29O je številna skupina članov, ki se redno srečuje in združuje ljudi najrazličnejših družbenih slojev. Metoda njihovega delovanja je predvsem direktna akcija in organiziranje javnih manifestacij, vsebinsko pa so globalno usmerjeni. Sredstva za svoje delovanje prispevajo člani in podporniki. Od sodelovanja v državnih odločevalskih procesih se večinoma poskušajo distancirati. Predstavniki 29O so aktivni v vstajniškem sosvetu, ki je posvetovalno telo aktualnega mariborskega župana, in v koordinaciji vstajniških skupin. Vpliv skupine izhaja predvsem iz njene lucidnosti in nepredvidljivosti akcij.

Iniciativa mestni zbor, IMZ (www.imz-maribor.org)

Po dramatičnih dogodkih na tretji mariborski vstaji sta se začeli samoniklo organizirati dve skupini občanov in občank, prva,

da bi pomagala protestom in protestnikom in druga z namenom njihove vsebinske osmislitve in zastavitve dolgoročnih ciljev. Obe skupini sta kasneje postali jedro IMZ. Ustanovni zbor IMZ je bil 5. decembra 2012 s posvetom oziroma, kot so zapisali organizatorji, s civilnim dialogom meščanov o temi Maribor: kam naprej? V poročilo o posvetu so organizatorji zapisali: “Srečanje meščanov je bilo namenjeno iskanju možnosti za njihovo direktno participacijo v gradnji novih struktur mesta, tokrat v pristno demokratičnem civilnem dialogu. Inicijativa nima in ne namerava imeti strankarskega programa, županskih kandidatov, strankarske podpore ali voditeljev. Tokrat moramo VSI reprezentirati same sebe in zahtevati Mesto, v katerem se najde mesto za VSE.” Naveden opis dobro povzame njihove namene in cilje.

IMZ redno deluje in širi delovanje; od ustanovitve do danes so se samoorganizirane četrtne skupnosti vzpostavile v sedmih mestnih četrtih. Širok nabor tem ilustrirajo nekatere interesne delovne skupine: za pregled proračuna MOM, za igrišča in prometno obvoznico, za ureditev mestnega jedra, za vplivanje na odločevalske procese itn. Vsebinsko zgovorna so področja delovanja: pretočna demokracija, pravni akti MOM, odnosi med občinami, volilni sistem, strategija MOM 2012–2030, prioritete EU v novi finančni perspektivi 2014–2020. IMZ so prav tako objavili javno pismo v zvezi z vladnimi ukrepi sprejetja “zatega fiskalnega pravila” in spremembo referendumске zakonodaje, izrazili so podporo delavcem mariborske Livanre, sodelovali so pri spremembah Zakona o lokalni samoupravi, Zakona o financiranju občin ter pripravili predlog sprememb Zakona o javnih zbiranjih. Prav posebej je treba opozoriti na njihov poskus uvajanja participatornega proračuna.

Nedavno je IMZ začela delovati tudi mednarodno, konec letošnjega novembra so v Mariboru sklicali plenarno srečanje vstajniških skupin srednje Evrope.

Metoda dela IMZ je uvajanje neposredne demokracije s participacijo in deliberacijo mimo oblastnih struktur, izvajajo pa tudi direktne akcije. Del IMZ se bolj ali manj sramežljivo spogleduje z anarhističnimi pristopi. Sredstva za delovanje večinoma prispevajo udeleženci procesov. Sodelovanju v državnih odločevalskih procesih se ne odrekajo. Predstavniki IMZ so aktivni tudi v vstajniškem sosvetu in koordinaciji vstajniških skupin. Vpliv skupine izhaja iz članske množičnosti, strokovnosti dela in dobre organiziranosti.

Skupaj za Maribor (<http://skupajzamaribor.wordpress.com>)

Skupaj za Maribor je manjša neformalna skupina vidnejših mariborskih intelektualcev brez resnejše aktivistične zgodovine, v kateri je pred izvolitvijo deloval aktualni mariborski župan. Skupina se sama predstavlja kot *idejni projekt* z namenom *prispevati k produktivnim rezultatom mariborskih vstaj in vseh dogodkov, ki te vstaje spremljajo*. V skupini je bila ena vidnejših

¹ Slogan je bil zapisan na transparent nekega udeleženca vstaj.

(foto: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=442057132572695&set=a.217567111688366.40724.217558088355935&type=1&theater>).

članic tudi profesorica Vesna Vuk Godina, ki pa je kmalu po izvolitvi objavila do aktualnega župana zelo kritično javno pismo in iz skupine izstopila. Skupina ne izvaja direktnih akcij, deloma posega po klasičnih lobističnih prijemih, udeležuje se tudi sej vstajniškega sosveta in zasedanj koordinacije vstajniških skupin. Večkrat jih na njihovih srečanjih obišče sedanji župan. Vpliv skupine izhaja iz njihovega intelektualnega in socialnega kapitala.

Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora, FKNO

FKNO je manjša neformalna skupina, ki je 20. oktobra 2012 na Facebooku vzpostavila profil *Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora* (FKNO) in do danes zbrala približno 40.000 všečkov. Njeni akterji niso iz predvstajniških aktivističnih krogov, nekateri med njimi imajo izrazito strankarsko preteklost. FKNO je v času vstaj imela dobre povezave s skupino Skupaj za Maribor, v času volilne kampanje so njeni člani tvorili glavnino volilnega štaba Andreja Fištravca, po volitvah so nekateri postali njegovi ključni svetovalci. Danes jih v nekaterih medijih označujejo za del nove "hobotnice". FKNO facebook profil nima več vpliva na javnost.

Koordinacija vstajniških skupin in Odprto zavezništvo za Maribor, OZM

Pomembno vlogo pri mariborskem vstajniškem samoorganiziranju je odigrala tudi koordinacija vstajniških skupin, ki je bila prvič sklicana 28. decembra 2012. Predlog za sklic je podala vstajniška skupina Odprto zavezništvo za Maribor, ki je nastala v času vstaj, njena agenda je transparentno delovanje lokalne samouprave. Namen sklica koordinacije skupin je bil vzpostavitev medsebojnega obveščanja in usklajevanja akcij. Nekaj prvih tednov so v koordinaciji delovale tudi politične stranke (TRS in Zares), ki pa so bile kmalu izključene. Koordinacija deluje še danes.

Vstajniški sosvet (www.maribor.si/podrocje.aspx?id=1240) Zagotovo v oprijemljive izplene vstaj spada vstajniški sosvet, ki je županovo posvetovalno telo. Šteje 45 članov (kakor mestni svet MOM), od tega 27 stalnih mest pripada vstajniškim skupinam, 18 nestalnih mest pa zainteresiranim občankam in občanom MOM. Sosvet sklicuje župan, poslovanje je regulirano s poslovnikom in trenutno predstavlja edino formalizirano delovno točko med vstajniki in občani ter županom.

MOLK LOKALNIH DRUŽBENIH PODSISTEMOV

Že po začetku vstaj je novembra 2012 raziskovalka SAZU-ja Mateja Ratej desetim vodjem reprezentativnih kulturno-znanstvenih institucij iz Maribora poslala dopis. Ta je vseboval poziv k odstopu župana zato, da bi, kot navaja avtorica, "ohranili temeljne demokratične standarde in pravno ter kulturno integriteto mesta Maribor". Če bi naslovljenci dopis podpisali v velikem številu, bi ga poslala medijem, da bi postal splošna peticija za Kanglerjev odstop. Dopis je podpisal le mariborski rektor Danijel Rebolj. Z molkom so se odzvali vodilni v SNG Maribor, Muzeju narodne osvoboditve, Pokrajinskem muzeju, Lutkovnem gledališču, Umetnostni galeriji, Pokrajinskem arhivu in na Filozofski fakulteti. Ravnateljica Univerzitetne knjižnice Maribor je sporočila, da se pozivu ne glede na njeno osebno mnenje ne namerava pridružiti, saj ni želela ogroziti zaposlenih v domoznanskem oddelku knjižnice, ki ga financira MOM.

Leto dni po mariborskih vstajah socialni konflikt, katerega odraz so bile vstaje, ni razrešen. Elementi kmečkega punta so po njegovem uspehu (županov odstop) počasi in na bazično demokratični ravni začeli preraščati v mrežo manjši in deloma manj vidnih aktivnosti. Aktivni državljani so razumeli, da se konflikti se ne bodo razreševali sami od sebe in da je za njihovo reševanje pomembno "od spodaj" vzpostavljati trajne transparentne in vključujoče družbene mehanizme. •

ALOJZ IHAN

ZDRAVJE KOT ALTERNATIVA

Slovenija je v krizi, ker Slovenci, taki kot smo, očitno nismo dobro opremljeni za preživetje v razmerah, kakršne vladajo v sodobnih, globaliziranih bitkah nacionalnih ekonomij. Med vzroki ekonomskega zaostajanja je gotovo nebrzdano tranzicijsko grabljenje vsake, tudi navidezne priložnosti za lastno okoriščanje. Bolezen lačnih oči je tudi pri najbolj odgovornih voditeljih in strokovnjakih povzročila blefiranje, da znajo in obvladajo, čeprav o novem sistemu niso imeli pojma. Ob prehodu v nov političnoekonomski sistem so se mnogi vodilni znašli s starim, neuporabnim znanjem, ki bi ga morali bistveno preurediti, a ga niso, ker se jim je mudilo čim prej priti v prve vrste, ker se v slovenskem kolektivističnem vaškem okoliščju vsaka minimalna začetna prednost takoj unovči v dosmrtno stanje. V žilah mnogih je zavrel tranzicijski adrenalin, spodbujen s čudovito nepotrebno idejo o nujni certifikatski privatizaciji "družbenega premoženja". Ta občutek, da je loterijski dobiček na dosegu roke prav vsakemu, ki se znajde, je aktiviral megatone latentnega slovenskega pohlepa. Ki se zaveda, da prilika za vsesplošno nacionalno ropanje pride pri nas približno enkrat v pol stoletja. Zato ob prvih znakih tega pojava vsak Slovenec izgubi pamet, saj ve, da kaj podobnega ne bo več doživel. In tudi zato so tranzicijski "strokovnjaki" začeli nekritično prodajati svoje staro, neuporabno znanje in sestavili nekaj, kar zdaj vsi občutimo kot (u)pravni amaterizem, ki sesuva temelje države.

Problem neznanja

Kirurg, ki ne zna operirati nekega območja v možganih, se ne more odločiti, da bo naslednji dan to znal, ampak mora za nekaj mesecev iti nekam, kjer to znajo, in se tam naučiti. Sicer bo med pacienti masaker. Če je to pri pojmovanju ozkega tehničnega opravila, kot je operativni poseg, vsakomur razumljivo, pa se je pri mnogo kompleksnejših opravilih, kot je upravljanje družbe, mnogim vodilnim zdelo, da lahko eksperimentirajo in se učijo kirurgije pri živem narodovem telesu. To neznanje bi bilo sicer hitro razkrinkano, če se ne bi v istem problemu neznanja znašla cela socialistična generacija, ki je na prehodu v nov sistem doživela strah ob dejstvu, da je v novem okoliščju izgubljena, nefunkcionalna, brez znanja za preživetje.

Problem generacijske segregacije

Zaradi strahu pred lastno inoperabilnostjo socialistične generacije niso hotele racionalno načrtovati smiselne spremembe življenjskih pravil, ki jih je ukalupil sistem, ki ni bil usmerjen v proizvodnjo realnih dobrin, ampak v vzdrževanje družbenih odnosov – za ceno nizkega življenjskega standarda. Socialistične generacije so v novi državi vzpostavile nerealen sistem za podaljševanje socializma in ga financirale

z razvojno neučinkovitim zasegom družbenega bogastva, ki se je podaljševal v življenje na kredit. Zato smo zdaj, ko so se nakopičili krediti, pristali sredi generacijske vojne, tretjina Slovencev mlajše generacije živi v vlogi tretjerazrednih državljanov in so v klinču, ki ga vzdržujejo starejše generacije; te pa nimajo praktično nobene ideje, ker nočejo slišati o spremembi svojih življenjskih pravil, ki jih je ukalupil neki drugi sistem, ki je zdaj vzdržan za manj kot polovico družbe s predpostavko, da druga polovica družbe živi v odrinjenosti. Dogaja se nam jasna človeška segregacija.

Nacionalni kolektivism in ksenofobija

Skrivanje v kolektivismu namesto odgovornega individualizma je pomembna slovenska značajska poteza, s katero je potrebno pri razvojnih načrtih računati. Domača, vaška kolektivnost nam daje občutek varnosti, zato je kolektivizem tudi stalna slovenska politična izbira. Slaba stran kolektivizma je, da državljanji s svojimi političnimi odločitvami sistematično zatiramo razvoj individualnih gospodarskih pobud in svobode, naklonjeni pa smo velikim državnim, od zgoraj začetim in slabo koordiniranim projektom. To pa razvojno ni uspešno. Družba, ki upe polaga v nekaj velikih političnih projektov in ne na tisoče in deset tisoče individualnih gospodarskih pobud, razvojno zaostane, ker se ljudje pač učimo iz izkušenj, in teh dobi družba z deset tisoč zasebnimi projekti stokrat več kot družba s sto centraliziranimi in še uradniško-nezainteresirano vodenimi projekti.

Kolektivistične, nacionalsocialistične družbe, med katere spadamo, so v mednarodni konkurenci znanja razvojno manj uspešne in kmalu postanejo gospodarsko nekonkurenčne, razen z zaprtimi mejami in nizkim standardom. Če so meje odprte, pa se take družbe začnejo braniti s ksenofobijo do vsega tujega. Ksenofobija je odraz razvojne nemoči in ogroženosti od uspešnejših tujcev. Pri nas smo že imeli ksenofobično fazo do tujih delavcev, ki nam je preprečila, da bi naša starostna piramida postala med najugodnejšimi v EU – v nasprotju z manj prestrašenimi narodi (Angleži, Nemci, Francozi), ki so na račun priseljencev ohranili primerna starostna razmerja. Trenutno pa smo Slovenci še v fazi ksenofobičnega zavračanja znanja in izkušenj tržno uspešnejših družb. Ksenofobično zavračamo tuja podjetja in podjetnike, tuje znanstvenike in celo naše lastne ljudi, ki so se v tujini "okužili" z znanjem, ki ga ne razumemo. Ksenofobija je v podstati vedno strah zaradi lastne nemoči in nekonkurenčnosti in ob naraščanju krize se lahko razširi tudi navznoter, v vojno družbenih podskupin; delavci začnejo ksenofobično prezirati intelektualce, razvojniki v tovarnah nočejo zaposliti ljudi z doktorati in znanstvenimi članki, univerze nočejo zaposliti raziskovalcev iz tujine. Velik del te simptomatike se nam trenutno že intenzivno dogaja in nujno je, da se zresnimo in razpoznamo vzroke naših strahov, ki so v našem neznanju, ki nas dela inoperabilne. Brez te streznitve bomo z nekaj smole zdrsnili tudi v skrenitve, ki so povezane s totalitarizmom, policijsko državo; vse to smo že imeli in se lahko spet pojavi.

Negativno politično kadrovanje

V političnih strankah zaradi kolektivizma, ki ga posebejajo "večni" voditelji, vlada slab kadroviski izbor v politiki, v kateri normalno razmišljujoč in operativen človek skoraj ne more zdržati strankarskih mehanizmov selekcije na podlagi lojalnosti enemu strankarskemu vodji. Strankarska kultura discipliniranj odvrne samostojno misleče in socialno neodvisne ljudi; ostanejo le interesni odvisneži, ki za mnenje sprašujejo le svojo ozko strankarsko bazo, posledica so slabe odločitve strank na oblasti – ob njihovem ogromnem vplivu zaradi vseobsežne državne lastnine.

Problem državnega upravljanja – neskladje med ogromnimi pooblastili in med majhnimi strokovnimi zmožnostmi državne administracije

Država ima ogromno pristojnosti, ker to ustreza našemu nacionalnemu kolektivizmu; ampak hkrati ministrstva skoraj nimajo strokovnjakov, ki bi bili interes države zmožni razumeti in ga smiselno izvajati. Pri naši majhnosti si država množice specializiranih strokovnjakov niti ne more privoščiti, zato morajo ministrstva zadrego med ogromnimi pooblastili in med strokovnim neznanjem reševati z vključevanjem strokovnih svetovalcev, ki pa so primarno člani svojih poklicnih cehev, od pravniškega do novinarskega in zdravstvenega. V slovenskih razmerah tesne cehevsko-klanske povezanosti na vseh področjih interesi države in državljanov vedno izgubijo pred interesi cehevskih združb. Naši cehi kot nosilci znanja so državniško in državljansko zatajili, ker so znanje praviloma porabili za lastne ozke interese.

Talci družbenih skupin

Zaradi tradicije naše vseobsegajoče države v Sloveniji nobena družbena skupina ne proizvaja dobrin neposredno za uporabnike in v odvisnosti od zadovoljstva uporabnikov. Vsaka skupna raje izsili zakonsko podprt, reguliran in subvencioniran (državno ali EU, oboje gre iz naših denarnic) monopol, zaradi katerega se ji na uporabnike ni treba več ozirati – oni so dolžni samo plačevati in ubogati zakon. In ker naš državni aparat zaradi žepnih dimenzij Slovenije praktično nima ljudi za kakršnokoli resno strokovno presojo, imajo interesne skupine pri prepričevanju države lahko delo. Ki ga je povrh vsega potrebno opraviti samo enkrat, da stvar pride v zakon, ki ga poslanci dolgočaseno potrdijo. Potem pa tista zakonska vrstica ljudem vsili dražje avtošole, dimnikarje, upravljavce stavb, elektriko, ceste, gradbena dovoljenja, zdravstvo, šolstvo, osebne dokumente, muzeje ... Za vse večne čase.

Zakaj bi torej bolnišnica izdajala račun vsakemu pacientu posebej, zakaj bi dimnikarji in avtošole o potrebnosti in kvaliteti svojih uslug prepričevale vsakega odjemalca posebej? Zakaj bi isto delali vrtci in šole in univerze in tisoče uradov? Saj je mnogo bolj enostavno enkrat za vselej prepričati državo, da ti uzakoni monopol, potem pa se vsi, od dimnikarjev do upravljavcev stavb, zavarovalničarjev in komunale, poživžgajo na tiste, ki jim menda služijo.

Ni torej le politika tista, ki iz neke naše nore tradicije želi držati vse v rokah. Enako velik interes za funkcioniranje političnih monopolov imajo tudi družbene skupine, ki želijo ljudem z državno pomočjo vsiliti in drago prodati svoje usluge in proizvode. Namesto da bi vsi razvijali svoje proizvode do kvalitete, ki bi govorila sama zase.

Zato se tudi vsaka naša družbena skupina v težavah zateče k državi in izsili višjo ceno svojih proizvodov. Zaradi nekakšnih standardov, višjih nivojev, nacionalnega interesa, tehnološkega razvoja, predpisov EU – izgovorov je brez števila. Skrči se generacija otrok, pa vrtci in učitelji v imenu izgovorov EU ne želijo slišati o prilagoditvah, ampak raje izsilijo neke "višje" standarde in takoj podražijo svojo ceno "na enoto proizvoda". Zaradi ukinitve mej cariniki niso več potrebni, a nič ne de, takoj se najde rešitev, da so še vedno potrebni, vlada in sindikati se nekaj še zmenijo, državljanji (in plačniki vsega) pa naj ne sprašujemo, kako.

A v ekonomiji je tako napihovanje cen zaradi potreb (pro) izvajalcev seveda samomor. Si predstavljate peka, ki bi se mu prepolovila prodaja kruha, pa bi se možak odločil, da za izravnavo bilance kruh pač podraži za 100 odstotkov. Seveda bi propadel. Če se ni znal soočiti z realnostjo tako, da bi

pravočasno odpustil ljudi, ki niso imeli dela, ga realnost kmalu dohiti tako, da propade cela pekarna.

Razen v sistemu, ko državljani drug drugemu prodajamo večino proizvodov – prek države in njenih monopolov. Zato si vse družbene skupine privoščijo, da namesto prilagajanja realnosti podražijo ceno proizvoda. Ker realnost kljub vsemu deluje, se vsesplošno izsiljevanje države pokaže kot draginja, nizek standard ljudi in nekonkurenčnost družbe. Namesto da bi se s težavo soočili ljudje tam, kjer se je iz znanih vzrokov pojavila (in bi bilo upanje na njeno racionalno, čeprav neprijetno rešitev), se težavo prek izsiljevanja države socializira in prenese na neznane talce. Ki ne bodo imeli pojma, zakaj imajo vedno dražja stanovanja in elektriko in ceste in hrano in davke. In vedno manj upanja na zaposlitev. Namesto učitelja, ki se v napol praznem razredu dela, da nima problemov, ostane po družbenemu sporazumu o odriivanju problemov na cesti neznan talec, ki s pravim problemom svoje revščine in brezposelnosti sploh ni seznanjen in ga zato niti slučajno ne more rešiti. Talec pač.

Na enak način podpisujejo povelja za streljanje neznanih talcev uradniki, ki jim vedno več opravil uredijo računalniški programi, oni pa še kar naprej pritiskajo na državo, da jim ne sme zapreti niti ene agencije in pisarne, ki so jih evforično odpirali v časih poplave denarja. Na enak način povelja za streljanje talcev podpisujejo fakultete, kadar s svojimi tisočimi programi predvsem skrbijo za zaposlovanje učiteljev in ne za študente. Naše družbene skupine, od energetikov, kmetov, upokojencev in rudarjev, do cestarjev, bančnikov, zavarovalničarjev in stečajnih upraviteljev, se zaradi mamljive tradicije totalitarne države kratko malo ne morejo upreti njeni vabljeni asistenci. Navzven državo zaradi njenega vtikanja v njihov posel sicer kritizirajo, navznoter pa krčevito lobirajo za svojo čim večjo vpletenost v državne monopolne zakone. Kdo se potem čudi, da so postali slovenski državljani neznosno stisnjeni v primež povsem pretiranih cen osnovnega preživetja, nizkih in noro obdavčenih dohodkov ter nekonkurenčnosti na mednarodnem trgu dela?

Kako izkoristiti slovenski mentalni kolektivizem, da nam bo prinašal energijo namesto destrukcije

A bodimo realni. Ne glede na uvid, ki ga imamo v škodljivo delovanje povampirjenih družbenih skupin, se Slovenci mentalno od našega kolektivističnega nacionalnega socializma še dolgo ne bomo poslovili, če sploh kdaj. Zato slovenski mentalni kolektivizem velja izkoristiti na področjih, kjer nam lahko omogoči družbeni uspeh in zadovoljstvo. Nedvomno obstaja močna slovenska kolektivistična želja, da smo solidarni in enakopravni pri dostopu do življenjsko nujnih dobrin, da je kolektivno poskrbljeno za zdravje, za starost, za otroke. To želimo Slovenci imeti in tej želji, ki je del naše kolektivne psihe, se ne bi smeli upirati ali jo zavračati, ampak obratno, na njej je treba graditi. Ker nam lahko da veliko kolektivne energije. Drugi narodi imajo kolektivni naboj v drugačnih željah, Američani želijo, na primer, osvojiti Divji zahod, priti na Luno, na Mars, torej doseči nedosegljivo. Njihova želja priti na Luno jim je v najtežjem obdobju hladne vojne dajala energijo in motivacijo za napredek. Podobne učinke so v preteklosti dosegli Nemci s mitom trdne marke in dobrih, zastojnih in hitrostno neomejenih avtocest.

Slovenska nacionalna identiteta – državljanski socialni privilegiji glede zdravja, šolanja in osnovnih pogojev življenja

Gospodarstveniki pravijo, da moramo identiteto poiskati v tem, da smo inovativni, nišni, da smo zmagovalci kot Tina Maze. A iskanje nacionalne identitete v presežkih je nevarno,

ker večina ljudi presežkov ne dosega in se počuti, da so nefunkcionalni. Za samo nacionalno identiteto pri Slovencih bi bilo boljše, da stvari, ki jih že zdaj imamo in cenimo, definiramo kot nacionalno identiteto. Ne pa, da iščemo nekaj novega, kar še nimamo. Izjemna identiteta, ki smo jo s svojo socialno mentaliteto Slovenci že ustvarili, je na področju široko dostopnega zdravstva in šolstva. Te identitete ne rabimo na novo ustvarjati, ampak jo samo jasno formulirati, z ureditvijo, da ima vsak, ki ima slovensko državljanstvo ali stalno prebivališče, zagotovljeno pravico do zdravstvene oskrbe.

To, kar že imamo, če bi znali s primerno definicijo to svojo pravico tudi jasno utemeljiti kot državljanski privilegij, ki bi Slovincem dajal ponos in navdih, da so Slovenci. Ovira do jasne opredelitve zdravja kot državljanskega privilegija je čuden sistem našega zdravstvenega zavarovalništva, ki izvira iz časov, ko so vse pravice izvirale iz socialističnega dela. Namesto da bi naša socialna država po padcu socializma zdravstvo prevzela v svoje (proračunske) roke in jamčila vsem državljanom zdravstveno oskrbo, se že 20 let nadaljujejo skrivalnice s socialističnim spačkom ZZZS, ki pri svojih "zavarovalniških" pravilih (socialistično) predpostavlja polno zaposlenost ljudi v likvidnih državnih podjetjih in srečno poročene državljane, po katerih so priznani in zavarovani vsi otroci; čeprav sta se medtem spremenila svet in sistem in so ljudje postali revni in brezposelni, in brezdomci in bolniki nimajo poročenega in zaposlenega partnerja, in otroci nimajo srečno poročenih in zaposlenih staršev, in priseljenci nimajo sploh ničesar od tega, kar je za socialistično ZZZS edina možna oblika sveta. In v tej SZDL-jevski dogovor(je)ni slepoti kruto segregiramo ljudi in puščamo brez zdravja, množice ljudi, ki ne sodijo v 20 let stare kalupe.

OSNOVNE TEZE ZA ORGANIZACIJO ZDRAVSTVA: Zdravstveni sistem je postal inercija brez aktivnega uravnavanja

Zgodba z mladimi, nezaposlenimi zdravniki, ki odhajajo v tujino (čeprav zdravnikov v sistemu primanjkuje), kaže, da je naš zdravstveni sistem zgolj inercija brez načrtovanja in aktivnega uravnavanja. Zato zdravstvene ustanove, ki jim manjka zdravnikov, odklanjajo mlade zdravnike, ker morajo varčevati. S čim? Z zdravljenjem pacientov? Ta pojav "zdravstvene racionalizacije" kaže, da zdravstveni sistem ne pozna več svojega osnovnega namena – zagotavljanja zdravja slovenskim državljanom. Zato želijo zdravstveni zavodi z manjšim obsegom zdravljenja reševati lastni obstanek, ne glede na funkcijo, ki jo imajo v sistemu. Zaradi lastnega preživetja ne zaposlujejo in ne investirajo, ker želijo delati čim manj, da bo manj stroškov. Če se ta pojav pogleda z vidika delovanja sistema, to pomeni, da sistem preneha opravljati svojo funkcijo in je prešel iz sistema za zagotavljanje zdravja v sistem vzdrževanja državnih institucij, ki hočejo preživeti, pri tem pa je zdravje državljanov postarska stvar. Kot bi cestarska podjetja zato, da preživijo, nehala popravljati ceste, da bi ostal denar za njihove plače. Kar se glede na stanje cest morda celo dogaja, ne vem.

Javno zdravstvo JE zaveza države za solidarno zdravljenje vseh!

Zdravstvo je javna služba, vendar ne zato, ker na prostem trgu ne bi preživelo (kot na primer knjižnice), ampak ker je potencialno preveč tržna dejavnost – ljudje ga nujno potrebujejo in v stiski ne vprašajo za ceno. Zato bi v primeru popolne liberalizacije zdravstvena "podjetja" ustvarjala velike dobičke, stroški državljanov za zdravljenje pa nezadržno naraščali. Zato socialne države namesto šibkega, posamičnega kupca zdravstvenih storitev organizirajo močnega, skupinskega

pogajalca – proračun ali zavarovalnice. Primarni interes državne zdravstvene politike je oskrba prebivalstva s kvalitetnimi in cenovno ugodnimi zdravstvenimi storitvami, nikakor pa ni interes države subvencioniranje zdravstvenih izvajalcev.

Javno zdravstvo NI državno lastništvo zdravstvenih izvajalcev!

Zato je potrebno pojmovno razčistiti, kaj je in kaj ni javno zdravstvo. Javno zdravstvo JE zaveza države, da s solidarno zbranimi sredstvi vsem državljanom zagotovi zdravljenje. Ampak – javno zdravstvo NI državno lastništvo bolnišnic in zdravstvenih domov! To sta dve različni stvari, eno je obveza države do državljana, drugo, namreč državno lastništvo zdravstvenih ustanov, pa mnogokrat celo nasprotuje osnovnemu namenu javnega zdravstva, ki naj bi bilo stroškovno učinkovito zdravljenje vseh državljanov. Država, ki ima bolnišnice v lasti, se pogosto znajde v dilemi, ali naj štiti slabo in celo amatersko ekonomiko svojih bolnišnic ali pa naj štiti državljanke, da bodo imeli cenovno ugodno in učinkovito zdravljenje. Preveč tesen stik države z državnimi zdravstvenimi izvajalci povzroči nevarnost, da se zdravstveni izvajalci kljub neracionalni organiziranosti zanašajo, da jih bo država v vsakem primeru podpirala, zato njihova produktivnost, kvaliteta dela in strokovni razvoj nazadujejo.

Zdaj imamo državo, ki pobira naše prispevke za zdravljenje, in s tem predvsem financira preživetje bolnišnic, zato denar ne gre toliko za zdravljenje kot za upravljanje bolnišnic, ki je pogosto neracionalno. Za presejanje tega stanja, da bo namen denarja res zdravje ljudi, pa mora biti jasno opredeljen nabor (“košarica”) zdravstvenih uslug, ki jih državljanji želimo v obliki solidarnega zdravstva. Tega noben minister do zdaj ni upal dati v javno pravico. Kot ni upal storiti druge nujnosti – prekiniti incestno zvezo zdravstvenih zavodov in države. Naloga zdravstvenih izvajalcev je, da dobro delajo in gospodarijo, pacienti pa naj izbirajo bolnišnice in s tem določajo njihovo usodo. Danes ni nobene konkurence med bolnišnicami, ker jim ZZZS s svojim samovoljnim in nelogičnim plačevanjem dobesedno onemogoča konkurenco.

Odsotnost konkurence in upravljanje zdravstvenih zavodov s sveti zavodov, ki jih oblikujejo politične stranke, vodi v neodgovornost upravljanja, ki je vedno le korak od korupcije. Oblast mora definirati, kaj je seznam zdravstvenih produktov v javnem interesu, izvajalce pa pustiti, da se za bolnika borijo. Zdaj puščamo bolnišnice v neodgovornosti, da jih lahko ljudje, ki izčrpavajo zdravstveni sistem, mirno molzejo in se nikomur nič ne zgodi. To je bistvo našega političnega upravljanja, ki favorizira korupcijo. Politika nastavlja direktorje, direktorji so tolerantni do korupcije, za katero sicer dobro vedo, in krog je zaključen. V Sloveniji imamo stotine uvoznikov za zdravstvene artikle in vsak od njih mora samo za lastno preživetje imeti nekaj stotisočakov prihodka; tako nekaj sto zdravstvenih milijonov potrošimo zgolj za vzdrževanje podjetij, ki posredujejo za zdravstvo. Tako ogromno posrednikov imamo predvsem zato, da lahko bolnišnice nabavljajo z naročilnicami mimo sistema; več kot polovica naročil je mimo sistema. Bolnišnice bi lahko naročale brez vseh teh posrednikov, če bi bile zainteresirane za čim nižje cene. Ampak pri nas niso zainteresirane za čim nižje cene, bolnišnice so za posrednike molzne krave, in sled do posrednikov gre prek raznoraznih šefov, politikov, mogočnikov v ozadju in ospredju. To je pravi vzrok, da se bolnišnice ne vpne v sistem konkurenčne ekonomije. Vsi imajo v besedah racionalizacijo, ampak direktorji bolnic, ki točno vedo za številne primere koruptivnosti, ne naredijo nič, ker se bojijo, da bi ob spremembi v zdrav zdravstveni sistem tudi njih zadelo. Vsak se boji spremembe sistema, in zato so vsi tihi.

Samo bolnik naj prinaša zdravstveni ustanovi denar

Ustvarjen mora biti sistem, ko je uspeh bolnišnice odvisen od tega, ali zna prepričati več pacientov, da so zaupanja vredni nosilci zdravstvenih uslug, ki jih pacient potrebuje. Zdaj je na napotnice načelno dostopno vse, vendar ponudbe ni, ker sistem podeljevanja koncesij zameji ponudbo na strani izvajalcev, zato konkurence med njimi ne more biti, in s tem ni njihovega interesa, da bi s povečevanjem lastne kvalitete in konkurenčnosti prišli do posla, ki bi jim omogočal preživeti. Zato se nihče ne bori za paciente, ampak se jih celo otepajo, ker več pacientov pomeni več stroška in pomeni minus. Več dela pomeni manj dohodka, kar je popoln ekonomski nesmisel in narobe svet, ki onemogoča kakršnokoli racionalno izboljšavo. Posledično sistem ne deluje, ljudje pa se navadijo plačati mimo sistema, in zato postane sistem javnega zdravstva sesut. Zato mora biti vir zdravstvenega denarja pri bolniku, bolnik naj edini prinaša zdravstveni ustanovi denar.

Napačno je, da se po mnenju mnogih politikov bolnišnici ni potrebno obnašati kot podjetju. Po svetu je ogromno neprofitnih bolnišnic, kar je podobno našim zavodom, in nikomur od njih ne pride na misel, da bi se odrekel podjetniški ekonomiki in tržni konkurenčnosti. Pri nas pa se ekonomika konča že pri investicijah, ki so pri državnih bolnišnicah dobesedno zastojno darilo države, kar že na začetku poruši vsako možnost konkurenčnosti med zdravstvenimi izvajalci, saj investicije državni bolnišnici ni potrebno povrniti iz denarja, ki pride od pacientov za zdravljenje. Zato zdravstveni izvajalci že v osnovi niso enakopravni. In ker je milijonska aparatura darilo države, večina šefov raje avtomatsko izsiljuje dražjo kot cenejšo aparaturu. Če pa bi razmišljali kot gospodarstveniki, bi krepko razmislili, koliko jim bo v resnici prinesel dražji nakup, in ali ne bi raje kupili cenejšega aparata in na račun razlike raje zaposlili kakega zdravnika. V našem birokratizmu (ko strošek za zaposlitev nima zveze s stroškom za aparaturu, ta pa ne s stroškom za elektriko ali pozidavo) takšna gospodinjstva kalkulacija sploh ni mogoča. Ampak dokler bolnišnica ne bo prisiljena delati vsaj logičnih, gospodinjstvih (če že ne gospodarskih) kalkulacij, bo vedno le neodgovorna požiralka in izsiljevalka državnega investicijskega denarja; in od tu je le korak do korupcije.

Javno zdravstvo je najbolj enostavno ločiti od bolnišnic tako, da država zbere javni denar in podeli bolnemu državljanu pravico (“ček”) za zdravljenje. Za te pravice pa naj se borijo zavarovalnice, ki skušajo državljanu omogočiti čim boljši paket zdravstvenih uslug. Zanimiva ideja “Zdravniške iniciative” je, da bi sedanjo ZZZS in Vzajemno združili v novo zdravstveno zavarovalnico, ki naj z enakim statusom konkurira z vsemi drugimi zavarovalnicami. če ohranimo ZZZS poseben status, se pri nas namreč takoj oblikuje monopol, ki uniči vso konkurenco, ne glede na formalne zakone. Zato nihče ne sme biti že od začetka privilegirani. V sistem lahko vstopi vsaka zavarovalnica, ki lahko nudi vse, kar je v zahtevani košarici zdravstvenih produktov.

Zdravstvene ustanove, državne ali zasebne, morajo biti življenjsko odvisne od pacientov, ki jih morajo s kvaliteto znati pridobiti in tudi najbolj racionalno zdraviti, da preživijo. In za vse to morajo bolnišnice zaradi želje po svojem preživetju kupiti najbolj racionalne aparature in zaposlovati zdravnike, ki največ naredijo, in jih ustrezno plačati. Seveda pa ustrezno plačati tudi tiste, ki naredijo manj. Taka bolnišnica bo investirala tudi v kvaliteten menedžment, ki ji bo omogočil boljše poslovanje. Tak menedžment skupaj z nacionalnimi smernicami, kaj mora določeno zdravljenje obsegati, hitro pristrže krila zaslužkarjem, ki bi želeli na račun višjih stroškov bolnišnice služiti. Na strani pacienta bodo morale tudi

“oglaševati” svoje kvalitetne zdravnike, ker bodo pacienti šli k tistemu, ki je izkušen, ki je naredil veliko določenih posegov, ki ima veliko dobrih ocen svojih pacientov in ima vse to jasno objavljeno na spletnih straneh bolnišnice; to je v mnogih svetovnih klinikah običaj. Pri nas pa se vidi, da zdravnik nič ne pomeni, ker jih na spletnih straneh bolnišnic ni, očitno so torej zanje povsem nepomembni.

Osrednja vloga družinskega (osebnega) zdravnika

Družinski zdravnik mora imeti glavno besedo pri presoji, do kje lahko pacienta obdeli na primarnem nivoju in ga nato sprejme nazaj. Imeti mora vse podatke o pacientu, spremljati mora, kaj se z njim dogaja po bolnišnicah, spremljati vse, od izvidov do računov, in bolnišnice mu morajo vse to omogočiti s kolegijskim spoštovanjem, kar se zdaj žal ne dogaja. Ampak če bo družinski zdravnik zaradi naveze z bolnikom postal pomemben “odločevalec”, v katero bolnišnico bo šel bolnikov denar, mu bodo bolnišnice vse potrebne informacije, ki jih zdaj le s težavo pridobi, z veliko zavzetostjo priskrbele. Zdaj družinski zdravnik svoje funkcije ne more opravljati tudi zaradi prezasedenosti in zaradi sistema, ki favorizira bolnišnično medicino, družinske zdravnike pa sili v administriranje, ne pa v skrb za paciente.

V uspešnih zdravstvenih sistemih je družinski zdravnik praviloma zasebnik, ki se zaradi racionalnosti povezuje z drugimi zasebniki v zdravniške zadrage, ki razvijajo kakovostno spremljanje in obdelavo svojih pacientov. Ob tem morajo zdravniki-zasebniki računati, da bo medicina na ta način postala ne njihova služba, ampak življenjski slog. Kvalitetna zasebna oskrba pomeni za zdravnika življenje brez določenega delovnega časa, pomeni nenehno prilagajanje pacientom, dogovarjanje s kolegi za prevzemanje določenih dolžnosti; in uvedba takšnih praks je nedvomno v veliko korist za kvalitetno oskrbo bolnikov. Takšen sistem, ki se vrti okoli skrbi za pacienta, ima potem še to dobro lastnost, da vzgaja samozavestne in zahtevne paciente, ki niso pasivni, ki se pozanimajo in imajo pričakovanja do zdravnikov, in s tem oni selekcionirajo med dobrim in slabim delom. Pri nas sistem omejuje dostop do zdravstvenih uslug, ustvarja čakalne vrste, zato ustvarja tudi paciente, ki niso samozavestni, zahtevni, ampak verjamejo v razpadanje zdravstva in verjamejo, da je treba v zdravstvu najti para-poti, ker sistem ne deluje. Vendar taki pacienti tudi kot davkoplačevalci kmalu ne bodo več za to, da se zdravstvo podpira kot javni sistem, in bodo glasovali za razpad sistema.

Poglavitne spremembe, ki naj jih država uvede v zdravstveno politiko

– Država naj jamči splošno pravico do zdravstvene oskrbe. To pomeni, da država centralno, na enem mestu, koncentrira denar za zdravstvo (proračunsko prek davkov ali “obveznega zavarovalniškega davka” – kar je samo druga oblika davka).
– Država naj to pravico uresničuje tako, da vsak državljan, ki zboli, dobi državni “ček”, s katerim bo plačal svojo oskrbo. Zaradi racionalnosti in odgovornosti državljanov naj “ček” tudi nekaj stane (na primer pet evrov za prvi obisk pri družinskem zdravniku ali deset evrov za prvi obisk v bolnišnici).
– Za oskrbo mora zdravstvena ustanova bolniku-državljanu izdati in dati v podpis kompleten in razdelan račun z vsemi obračunanimi elementi zdravstvene obravnave. To bi temeljito pripomoglo k razčiščenju cen in konkurence med zdravstvenimi izvajalci. Izdelani in specificirani računi bi tudi znotraj zdravstvenih organizacij povzročili natančno opredelitev finančnega prispevka posameznega zdravnika ali medicinske ekipe. To bi že v nekaj letih povzročilo orientacijo zdravstvene ustanove na učinkovito opravljanje operativnega dela z bolniki dela pri vsakem zaposlenem.

– Država kot edini končni plačnik zdravstva bi z agencijo pod neposrednim vladnim nadzorom postala financer zdravstva prek trga konkurenčnih zdravstvenih zavarovalnic, ki v medsebojnih organizacijskih projektih poskrbijo, da bodo zdravstvene storitve čim cenejše.

– Država preda celotno odgovornost za poslovanje zdravstvenih zavodov v njihove roke, vključno z investicijami; državni in zasebni zavodi morajo enako odgovorno skrbeti za svoj materialni obstoj. Cilj države na področju zdravstva ni podpiranje državnih zdravstvenih zavodov, ampak optimalna in cenovno ugodna zdravstvena oskrba državljanov.

– Zdravstveni izvajalci, državni ali zasebni, ki ne bodo zmogli biti konkurenčni s kvaliteto in ceno storitev, doživijo enako poslovno usodo kot neuspešna podjetja.

– Nujna je okrepitev primarnega nivoja zdravstva – družinski zdravnik mora postati tisti, ki ves čas vodi pacienta in dobiva vse informacije tudi v času, ko je bolnik v bolnišnici.

– MZ in KPK naj oblikujeta seznam poglavitnih indecev za korupcijo pri posredniških poslih v zdravstvu (na primer posredniki, ki vedno zmagujejo samo na določenih oddelkih/bolnišnicah, medtem ko za iste proizvode nikoli ne zmagajo na drugih; velike razlike v cenah glede na sosednje primerljive države; velike razlike v strukturi nakupov/proizvajalcev glede na primerljive oddelke/države).

– Vodenje nacionalne razprave o financiranju zdravja, zdravstva, prioritet, življenjskem slogu.

– Agencija, ki ima ves čas nadzor, pregled nad cenami doma in v tujini in ob skrbi za ustrezno kvaliteto storitev zagotavlja, da cene ostajajo realne. Agencija bi s svojimi strokovnjaki znala oceniti, koliko je realna cena, za katero mora biti neka ustanova zmožna opraviti določen poseg. In tudi to, ali je struktura posegov v neki stroki in skupini bolnikov v skladu s pričakovanji. Če v Nemčiji ali Švici določeno vrsto najdražjega žilnega posega opravijo na petih odstotkih bolnikov, pri ostalih pa uporabijo petkrat cenejši, a strokovno povsem ustrezen pristop, pri nas ne more biti indiciranih 50 odstotkov takih posegov, saj nismo čisto druga populacija. Ali da se za neko bolezen pri nas dela trikrat več diagnostike. Te stvari ne morejo biti odvisne od individualnih ambicij posameznih predstojnikov, ker gre za prevelike vsote denarja. •

HOJA V CUGRUND V TREH PREPROSTIH KORAKIH

Neuspešno iskanje alternativ trenutnemu stanju nas sili v premišljanje, ali so naši naporji sploh usmerjeni v pravo smer. Ali se nam splača truditi s poskusi izboljšav, ali bi bilo mogoče bolje prepustiti prosto pot degenerativnim tokovom, da opravijo svoje maligno poslanstvo, in vnovič vprežemo družbeno gradbeno mehanizacijo šele, ko bomo na pogorišču zlatih stolpov in belih kupol v soju zlatih žarkov imeli popolnoma proste roke in se nam ne bo treba ukvarjati z že obstoječimi strukturami, ki bi se upirale gnetenju v človeku prijaznejše oblike.

Projektna skupina z Odoakerjevega inštituta za propad imperijev je pripravila gradivo, kako čim lažje in neboleče zdrkniti v katatonično stanje duševne apatičnosti, ki bo zaslužno, da se bo naša civilizacija zrušila in združila sama vase.

1. Ubijmo ustvarjalnost

Do marmeladastih možganov najhitreje pridemo z odvzemom kreativnih netenj. Ta korak je prvi, zato ker deloma že poteka. Na primer v literaturi, kjer je največja svetovna uspešnica zgolj kopija omladne najstniške krvosesne romance z dodatkom zdravega sadomazohističnega odnosa, ob katerem bralke medlijo zaradi opolnomočenja, medtem ko dejansko degradira ženske na raven moške igračke, ki je lahko srečna, ko ji objekt poželenja nakloni pogled ali besedo.

A daleč največji napredek na tem področju pri nas dosega glasbena industrija. Nastopi kreativnih in progresivnih ustvarjalcev so omejeni na neugledna klubska prizorišča, v katere bi stežka strpal dva osnovnošolska razreda, medtem ko občestne panoje krasijo imena, ki se običajno zgolj v črki razlikujejo od imen glasbenikov, ki s(m)o jih poslušali pred desetletji, potem pa so se sprli in razpadli ali pa se pridružili klubu 26 in razpadli. Nekateri so mogoče še celo aktivni, vendar smo zanje nezanimivi, tako da si lahko privoščimo zgolj kseroksirane drobtine z bogataševe mize. Vprašanje je le še, koliko časa bo trajalo, dokler zadovoljstvo z majhnim ne preide v zadovoljstvo še z manjšim. Zakaj bi poslušali *Iron Median, tribute to Iron Maiden*, če lahko ceneje dobimo *Iran Median, tribute to Iron Median*? Počasno raztapljanje izvornih idej v postani juhi pregretyh konceptov bo ob prijetnem brbotanju zakrknilo še poslednje možganske celice.

2. Razvrednotimo delo

Pred meseci je na spletu odjeknil primer evropske poslanke, ki je nabirala zastonske prispevke o prihodnosti Evrope. Da je intelektualno ustvarjanje pri nas razvrednoteno, ni novica, toda zakaj bi ostali samo pri neplačevanju piscem? Zaposimo za brezplačno delo tudi stavce, oblikovalce, tiskarje in druge vpletene. Kruto dejstvo je, da plačila že tako ali tako zamujajo, a zakaj bi ljudem vzbujali lažne upe, da bodo dobili povrnjen svoj čas in trud? Prej se bodo sprijaznili s tem, da delajo zastonj, prej bomo lahko začeli vsak dan nositi praktične usnjene kreacije, ki jih je populariziral Mel Gibson v svoji predantisemitski fazi. Za vsakdanji polič bencina se bomo borili pod mrežastimi kovinskimi kupolami in vladavino razkuštrano natupirane Neishe.

3. Dajmo državi, kar je državnega vse in še več

Če pa se bo slučajno našel še kdo, ki bi po spletu srečnih naključij prišel do honorarja za svoje delo, poskrbimo, da bo z njim najprej gasil požare politično-gospodarskih elit. Zakaj bi se ustavili zgolj pri novih bremenitvah avtorskih pogodb, ki se ustavijo malce pod polovico izplačanega denarja? Dajmo državi 120 odstotkov honorarja. Tako bodo avtorji prisiljeni najemati kredite, da bodo lahko poplačali svoj zaslužek, banke bodo na dotične kredite lahko nabile astronomske obresti, in počasi, prevod za prevodom, pesem za pesmijo, performans za performansom se bo bančna luknja manjšala. Zakaj bi tratili čas in denar za potratne raziskave, kdo je v resnici kriv za trenutno stanje slovenske finančne pajčevine, če lahko primanjkljaj krpamo navadni državljani. Banke, ki si bodo tako opomogle, se bodo zaradi akumulacije moči konglomeratsko zleile v superbanko. Ta si bo nadela ime Skynet in nad komitente, ki bodo zamujali z odplačilom odušskih kreditov, pošiljala mobilne bankomate, ki bodo z močnim nemškim naglasom spraševali: "A zi blačal satnji oprok?" Preživela človeška populacija distopičnega kaosa prihodnosti bo s časovnim strojem na začetek 21. stoletja poslala mladega Gorana, ki naj bi opravil s korupcijo v komaj polnoletni slovenski deželi, a prepozno. Ko je došel v preteklost, je bila bančna luknja že tako velika, da je skoznjo potekala črvina v skynetovsko prihodnost, iz katere je umetna inteligenca nadzorovala prej omenjene politično-gospodarske elite. Kar je bilo po svoje nepotrebno, ker bi zavoljo lastne pogoltnosti povsem enako delovali tudi po svoji svobodni volji. •

katalog: MATJAŽ BRULC

UMETNOST ALI KULTURA?
T ALI KULTURA?

KAPITALIZEM ALI SOCIALIZEM?
EM ALI SOCIALIZEM?

VČERAJ ALI JUTRI?
LI JUTRI?

KOZOLEC ALI NEBOTIČNIK?
ALI NEBOTIČNIK?

PAMET ALI MODROST?
I MODROST?

DELO ALI LENOBA?
LENOBA?

DENAR ALI ŽIVLJENJE?
LI ŽIVLJENJE?

NAKUP ALI KRAJA?
LI KRAJA?

PARTNERSTVO ALI SAMOTA?
STVO ALI SAMOTA?

TEATER ALI RESNIČNOST?
LI RESNIČNOST?

UMETNO

KAPITALI

VČERAJ

KOZOLEC

PAMET A

DELO AL

DENAR A

NAKUP A

PARTNER

TEATER A

ST ALI KULTURA?

umetnost ali kultura?

Ali povedano drugače: kako ne postati vaba za morske pse v formaldehidu. Presežki hiperprodukcije nujno vplivajo na raven občutljivosti; protislovja, skrbno skrita v arhivih spomina, se tako spreminjajo v perverzno in blasfemične konstelacije brez vidnega učinka. In seveda bodo naposled tudi te žrtvovane na oltarju dolgočasnega vsakdanjika. Trg je že zdavnaj nasičen.

Trg je v resnici zgolj utvara. Pripravljenost na šok je na najnižji ravni po letu 1968, nekomformizem pa se spreminja v mantra utrujenih in naveličanih starostnikov. Boj naj temelji na napetosti in konfliktu, ne na poenotenju.

kapitalizem ali socializem?

Socialistični kruh je načeloma boljši od kapitalističnega, vendar pa se socialistični kruh rad drobi, ko ga namakate v konzervo sardin. Denar, s katerim si kupujete kruh, pa je v obeh primerih brez dejanske vrednosti. Delo na polju služi opolnomočenju, je, denimo, zapisal Céline. Je mislil resno? Optimizem, ki trči ob resničnost privatizacije in prvobitne akumulacije, se po zakonih narave neizogibno spremeni v trpko razočaranje; edina svoboda, ki vam potemtakem preostane, je svoboda potrošniškega življenja – svoboda izbire kruha. Sardine vas bodo vesele.

včeraj ali jutri?

Misliti danes je vseeno daleč najtežje. Včeraj je zaznamovan s pezo spominjanja in nostalgije, medtem ko jutri še zmore vzbujati določena pričakovanja. Potovanja po času in prostoru utrjujejo vero v zdajšnji trenutek, ki tako ostaja čist in odprt; vseeno je, česa ste se spominjali, ljubo bralstvo, vseeno je, kaj boste pričakovali. Samo še danes lahko priključite to vaše dolgo lepo stoletje. In ne ustrašite se prebranih friso, ki oprezajo iz časovnih lukenj in mahajo z obeti nove transcendence. Muke ne bodo vedno krajše in šibkejše, čas beži.

kozolec ali nebotičnik?

Ko lahko tudi smotrnost arhitekture izmerite po načelu transparentnosti: prepisnost mora postati nova funkcionalnost. Meritve so popolnoma nesmiselne, le asimilacija nastopa kot porok užitka. Modernost je sinonim za krizo smisla, toda historičnost sama po sebi še ne more zagotoviti estetskega užitka, ki je poln protislovij.

Toda kaj sploh je estetski užitek in kdo ga potrebuje? Morda Arkadija kot nova mikroutopija na ravni družbe, kar zamislite si vse to; lesa in stekla je dovolj, gradbincev tudi, potrebujemo kvečjemu več posameznikov, ki negujejo mistične povezave umetnosti in življenja.

pamet ali modrost?

Sive celice modrijo; skrivajo se pred vdorom suhoparnih manipulacij, ki jih poganja mehanizem dominacije. Neizogibno zaporedje dogodkov ne obstaja. Pameten človek si ne gleda pod noge, moder pa nemara strmi proti skrivnostnim obzorjem, kjer etika medosebne interakcije še ni prevladala nad sistemom družbene pravičnosti. Če morda še niste opazili: libidinalna ekonomija ni več v korelaciji s seksom, temveč z dobičkom.

delo ali lenoba?

Presežna vrednost slehernega dejanja se skriva v zakrivanju njegove dejanske vrednosti, ki je enakovredna nič. Štejejo misli in dejanja, ki delujejo po načelu avtonomnosti: ko logika, razum ali morala odpovejo, vam ostanejo le suhoparne ekonomske transakcije. Ples števil. Papirnati avioni letijo

najdlje, delu ostaja duh po romantiki. In paradoks dela ni enak paradoksu ne-dela: ključna je zgolj prvina živosti. Prav tako lenoba ne more biti popolnoma enakovredna mirovanju; bedna, neučakana smrt še privilegij ni več. Ljubezen lahko pomaga, ampak ne nujno, vseeno je treba nekaj početi.

denar ali življenje?

Konec represivnega sistema se zgošča v izgubo kolektivnega političnega obzorja. Danes ni vrednosti brez dogovora. Kot ni življenja brez televizije. Poleg tega pa po malem že slutite, da je neoliberalizem zadnja uspešna revolucija, ki nekaj šteje. Zmožnosti za procesiranje informacij so postale omejene in okrnjene: avtomatizacija kolektivnega delovanja se utaplja v butasti, dolgočasni složnosti. šelestenje bankovcev spominja samo še na vreščanje divjih živali. Nova romantika je nadomestila monolitni center, ki čaka na svoje rušenje – otepsti se roja sršenov je kakopak precej zoprna reč.

nakup ali kraja?

Je bilo vse to uničenje povsem zaman, še zlasti če veste, da se vojno dobi v tovarni in ne na bojišču? Mednarodna trgovina je epifanija mednarodne kraje. Preštevanje se po navadi konča s premislekom o domnevni lažnivosti prerokov, ki z enako lahkoto govoričijo tako o redistribuciji kot o kvarnem vplivu sončnih žarkov na melanin. Bolje je iti mimo vsega tega, definicije svobode so vendar širne, v njih je še veliko praznih ontoloških mest. Potrošništvo se danes kaže kot starodavna prerokba z velikim količinskim popustom; edina stvar, ki se spleča, je pisanje opomb na dnu dolgih spisov kazenskih sankcij.

partnerstvo ali samota?

Presenečenje ob strmoglavljenju ni tako boleče, kot se dozdeva na koncu. Generacijska usmerjenost v subjektivno izkušnjo prav tako ne more biti dobra podlaga za namišljene ljubimce, ki živijo tam nekje v zgornjih nadstropjih. Mačke, psi, volkodlaki, zlate ribice: toliko domačih živali, ki kličejo k razumnosti. Splošen dvig nezainteresiranosti je voda na mlin vsem tistim, ki računajo na kolektivno motnjo. Diverzija krošnjarstva ob petih popoldan, ko normalni ljudje pijejo čaj. Jok in stok, a tudi evforični občutki sreče. Gola telesa, a prazne postelje. Sleherni kameleon slej ko prej pade z drevesa in se grdo polomi; edina možnost je, da ga nekdo pravočasno ujame.

teater ali resničnost?

Mučna elektronska neskončnost nosi pridih eteričnega; obstoječe je še kako resnično. Prevzgoja skozi pozitivizem družbenih interakcij vas zlahka napelje na misel, da je diagnoza o klinični smrti resničnosti prav tako neresnična: nova panevropska humanizacija družbe se bo odvila brez spektaklov in ponovitev, ki mrtvijo vašo senzibilnost. Kar lepo priznajte, zaradi mehaničnosti sna se nenehno zbuja v enakih sanjah; igralci na odru, gledalci v življenju. Stara pesem ... Novi statut ima zgolj še štiri ključna poglavja, ki si jih velja podčrtati ravno zaradi njihove strumne resničnosti: organizacija, načrtovanje, taktika, strategija. •

Najprej si je treba predstavljati trobojnico, ki jo boža nočni veter in jo ožarja žaromet. Potem se kader razširi, pojavi se od umetne razsvetljave surovo izklesano pročelje Elizejske palače. Osvetljeno je eno samo okno. Zoom na okno. Zaporedje kadrov ustvarja iluzijo, da vstopamo v notranjost. Predsednik republike sedi v naslanjaču ob kamini, v katerem poplesujejo plameni, in se smehlja.

“Francozi, Francozinje,” reče, “z današnjim dnem so nastopile šolske počitnice. Novoletni prazniki so obarvali ulice naših mest in vasi. Čez nekaj dni bo božič, teden pozneje silvestrovo. V navadi je, da ob tej priložnosti predsednik Republike vošči svojim rojakom. To bom tudi storil. Toda letos bodo moje želje precej nenavadne. Rad bi vam spregovoril o resni in izjemno pomembni zadevi ter vam predlagal nekaj revolucionarnega. Tako je, revolucionarnega, naj se to za predsednika Republike zdi še tako nenavadno, in povrhu še na sam božični večer. Gre pa za tole.

Ko govorimo o velikih nadlogah, ki pestijo našo družbo, omenjamo droge, nasilje, tobak, alkohol in prometne nesreče. Številke, ki jih navajamo, so zastrašujoče in brez dvoma se moramo z vso vnemo boriti, da jih zmanjšamo. Toda omenjene tegobe hvala bogu zadevajo le manjšino. Obstaja namreč tudi zahrbtnejša, bolj potuhnjena nadloga, ki lahko za celotno prebivalstvo pomeni najbolj bridek propad. Zanj za zdaj nimamo imena. Lahko pa bi jo poimenovali medicinomanija, klinikomanija, farmakomanija ali kaj jaz vem kako. Ime niti ni pomembno. Štejejo namreč številke in te neskončno presejajo številke žrtev drugih nadlog. Tegobe lahko merimo z različnimi merili. Jaz pa bom rekel preprosto tole: stroški zdravljenja najrazličnejših bolezni vsako leto naraščajo hitreje, veliko hitreje od državnih sredstev. Kam gremo? Odgovor je preprost in strašen! S preprostim izračunom lahko z ekstrapolacijo natančno določimo leto, mesec, dan, ko bodo nacionalne vire v celoti posrkali stroški zdravljenja. Kakšno bo naše življenje potem, si komaj predstavljamo. Naj rečem samo, da se bomo takrat hranili le še z zdravili. Vozili se bomo le še z rešilnimi avtomobili. Oblačili se bomo le še v obveze. Zares groteskna in peklska slika.

Kaj naj storimo, da se to ne bo zgodilo? S tem vprašanjem sem se obrnil na najslavnejša imena v medicini. Akademike sem rotil, naj se lotijo omenjenega problema in mi predlagajo, kako naj ga ozdravimo. Brez uspeha. Bolezen bi morali napasti pri njenih koreninah. A kje so? Kaj je tisto, kar iz nas dela bolnika – čeprav samo navideznega –, ki večno zdravi svojo resnično ali namišljeno bolezen?

Tako sem se zatekel k svojemu poslednjemu upanju. Spomnil sem se vasi svoje mladosti in zdravnika, ki je zdravil moje brate, sestre in tudi mene. In s tem ko rečem zdravil ...

V resnici je ukrepal zelo poredko, saj je vedel, da je narava tista, ki nas zdravi, zato njenega delovanja ne smemo ovirati. Da, mož je bil moder in tako sem se nanj obrnil kot na modreca, in ne toliko kot na zdravnika. Poslal sem mu obsežen dosje, ki so ga o tem vprašanju pripravili na notranjem ministrstvu. Pa ga je sploh proučil? Dvomim, če naj sklepam po naglici, s katero se je odzval, in še posebno po vsebini njegovega odgovora.

Njegov odgovor imam pred sabo. Tri strani dolgo pismo, napisano na roko s peresom Sergent Major in z vijoličastim

črnilom. V njem mi moj stari podeželski zdravnik pravi ... Ah, najboljšo bo, da vam pismo preberem. Takole gre:

Gospod predsednik Republike, moj mali François!

Ponosen in srečen sem, da se spominjate preprostega zdravnika, ki vas je spravil na svet in bedel nad vami v času vaše mladosti. Če sem odkrit, je moja zasluga pri tem zelo majhna, saj ste se rodili in rasli sami od sebe. In tako se zdaj obračate name – ki svojega poklica ne opravljam že toliko let – z vprašanjem nacionalnih razsežnosti, s katerim ste osupnili, kot sami pravite, veličine medicinskih fakultet. A morda so strokovnjaki, ki imajo v rokah tudi vse vzvode v medicini, še najmanj primerni, da ozdravijo višanje zdravstvenih stroškov, za katere so se prav oni tako borili? Res, gospod predsednik, mar bi šli spraševat generalštab, kako naj znižamo stroške oborožitve? Če si že drznem odgovoriti na vaše vprašanje, je to samo zato, ker svojega poklica ne opravljam že toliko let in sem v vsej svoji karieri zdravil le poredko. Ob vprašanju, ki mi ga zastavljate, gospod predsednik, sem se spomnil svojega nekdanjega mačka. Pravzaprav je šlo za mačko. Nekoč je bila breja in odločila se je, da bo mladiče skotila v hosti, ki se brezkončna razteza na drugi strani zidu mojega vrta. Ko sem jo nekega dne videl z uplahnjenim trebuhom in iskrečimi se očmi, se mi je takoj posvetilo, kam jo vodijo njeni vsakodnevni potepi čez zid s sosednjo posestjo. A se nisem vmešaval. Nekoliko zatem pa sem jo skozi okno opazil na vrtni stezici, obkroženo s štirimi norčavimi mucki. Takrat so zagotovo prvič skočili čez zid, potem ko so otroštvo preživeli v gozdu. Brez opozorila odprem vrata in stopim k mladi družinici. Mačka se me razveseli, mucki pa se panično razbežijo na vse strani. Razumljivo. Kako da nisem pomislil na to? Mucki so se namreč rodili in rasli daleč od ljudi, bili so divji mački. Udomačiti bi jih moral, toda počasi, saj človeške navzočnosti niso bili vajeni.

Udomačiti! Vse sem storil, da bi mi uspelo. Na vrtu sem nastavljal posodice s hrano in jih nameščal vedno bliže hiši. Nekega dne mi je s tem enega od njih uspelo zvabiti vse do kuhinje. Zaprl sem vrata. Rezultat je bil katastrofalen. Začel je cviliti, kot bi ga dajal iz kože. Pri tem je skakal po pohištvu, metal na tla posode in vaze. Končno se je pognal v okno, kot ptič, in napol mrtev tebebil na tla. To sem izkoristil, da sem se zbral in ga spustil na svobodo.

Kar malo mi je nerodno, gospod predsednik, da vam tako pripovedujem anekdoto, ki je na videz popolnoma nepomembna. A takšne zgodbe so še kako življenjske. So življenje samo. Kar se dogaja na nekem vrtu, je prav tako poučno kot tisto, kar opazujemo v epruveti ali retorti sredi laboratorija, in zagotovo ste se obrnili name zato, da bi spoznali mnenje človeka s terena, potem ko ste izvedli raziskave in vitro.

Tedni, ki so sledili, so potrdili moj sum, ki se mi je porodil ob tej strašni izkušnji: ker so bili rojeni v naravi, mali mački niso bili ozdravljivi. Življenje v divjini jih je za vedno zaznamovalo. O tem sem imel priložnost govoriti z nekim sosedom, ki redi živino. Razkril mi je nadvse presenetljiv pojav: tele ali žrebe, ki se povrže na polju, bo imelo vse življenje težavnejši značaj kot tisto, ki je ugledalo dan – če smemo tako reči – v polmraku hleva. To vedo vsi živinorejci in zato pazijo, da samice ne povržejo na prostem.

Kot vidite, se počasi bližava vašemu vprašanju. Kajti kar velja za značaj živali, velja še toliko bolj za človeško dušo. Da, prvi vtis – zvoki, svetloba, vonji –, ki se vtisne v spomin otroku, ko pride iz maminega trebuha, ga za vedno zaznamuje. Je kot krivina, ki je ni mogoče zravnavati in mu je ukrivila značaj. Čeprav nikakor nisem

Dete v jasliah

zgodovinar, sem pregledal nekaj življenjepisov slavnih mož, da bi ugotovil, v kakšnem okolju natančno so se rodili. Vemo, da se je Napoleon rodil ob zvoku orgel in vonju kadila med slovesno mašo 15. avgusta v katedrali v Ajacciu. Marj znano je, da so se med Stalinovim rojstvom v Goriju stresla tla. Strašna zmrzal je uničila vse cvetove na sadnem drevju v okolici Braunaua ponoči 19. aprila 1889, ko se je rodil Adolf Hitler. Grki in Rimljani so verjeli, da rojstvo bodočega velikega moža zaznamujejo čudeži. Najbrž bi morali vzrok in posledico zamenjati in reči, da čudež, ki se zgodi med rojstvom otroka, lahko iz njega naredi izjemnega človeka.

A katera izjemna in skoraj univerzalna revolucija zaznamuje porodničarstvo zadnjih petdeset let? Nekdaj so se otroci rojevali v hišah svojih staršev. Tudi vi, gospod predsednik, ste se rodili doma. Še vedno se spominjam sobe vaše mame, kjer ste iz sebe iztislili prvi krik. In tako smo delali, ne da bi se zares zavedali, otročiče kmete, delavce, obrtnike, ribiče ali milijarderje, ki so te oznake hranili v svojem bistvu kot tetovaže. Je bilo to dobro, je bilo to slabo? S tem se ne bom ukvarjal. Ne zaupam nagnjenju, ki je v mojih letih nekoliko preveč izrazito, da imamo stvari iz preteklosti raje. Toda v zadnjih petdesetih letih se je ogromno spremenilo. Kmalu se je vsilila potreba, da se porodi izvajajo v specializiranih klinikah. Seveda je ta novost znatno izboljšala higienske in varnostne razmere. Število nezgod se je pri porodih zmanjšalo v nadvse razveseljivem obsegu. Nismo pa predvideli učinka novega okolja na to, kar bom imenoval rojstni pečat. Da, rojstni pečat! In to je novi koncept, ki ga bodo morali naši Diafoirusi porodničarji vsiliti svojim računalnikom! Sam trdim, da bo dete, ki pride na svet na operacijski mizi ter s prvim vdihom vsrka vonj po razkužilu, zasliši brenčanje električnih instrumentov in na lakiranih zidovih operacijske dvorane opazi samo sence v belih haljah in antiseptičnih maskah, trdim torej, da bo takšno dete v skladu s takšnim rojstnim pečatom vedno nagnjeno k ... kako ste že rekli ... klinikomaniji, medikomaniji, farmakomaniji.

Gospod predsednik, to je moj odgovor na vaše vprašanje: naraščanje stroškov socialnega zavarovanja je mogoče razložiti le z omenjenim kliničnim pečatom, ki se novorojenčkom vtisne v sekundah, minutah in urah po njihovem rojstvu.

Kaj torej storiti? Naj opomnim, da rojstvo, ljubezen in smrt niso boleznii. To so trije veliki zgibi človeške usode. Ni prav, da si jih zdravniki prilastijo. Začnimo torej s tem, da rojstvo osvobodimo kužnih farmacevtskih snovi, ki ga zastrupljajo. Predlagam tole. Ko bo ženska tik pred tem, da postane mati, bo sama izbrala – tako svobodno kot izbere ime svojega otroka – naravno okolje, v katerem želi roditi in s tem tudi rojstni pečat, ki ga bo njen otrok ob tem prejel. Vse bo nared, da se ji ponudi skoraj neomejene možnosti izbire. V prihodnjih letih je treba zagotoviti, da se lahko otrok brez bojazni rodi na vrhu Mont Blanca ali na pečinah otoka Sein, na pacifiškem atolu ali sredi svetlih saharskih peščin, v dvorani zrcal v versajski palači ali v tretjem nadstropju Eifflovega stolpa. Tako bodo nove generacije zaznamovale neizčrpno različne težnje in poklicanosti, namesto da bi žalostne čakale v vrstah pri zdravniku ali lekarnarju. S spoštovanjem, itd.

Predsednik je pismo odložil na okroglo mizico in se nasmejan zasukal h gledalcem.

“In to je, dragi rojaki, nenavadna revolucija, ki vam jo predlagam. Naslednjo pomlad bodo izvedeni vsi ukrepi, da bo rojstni pečat tako raznolik in fantastičen, kot bodo

to hotele bodoče mamice. A prav danes, na današnji večer, zdaj, ko vam govorim, bomo slovesno začeli z našim novim načinom rojevanja. Zato nagovarjam vse bodoče mamice, ki me poslušajo. Moja telefonska številka je: 42 92 81 00. Če v prihodnjih dneh pričakujete otroka, me nemudoma pokličite. Linija je direktna. Prvi bodoči mamici, ki bo poklicala, bomo željo, pa naj bo kakršnakoli že, tudi izpolnili. Čakam.”

Še vedno nasmejan je predsednik svojo brado naslonil na prekrizane dlani in obmolknil. Slušalka telefona ob njem je skoraj nemudoma začela cingljati. Petnajst milijonov gledalcev je tako lahko neposredno prisluhnilo naslednjemu nenavadnemu pogovoru:

“Halo?” se je oglasil nežen glas.

“Da, tukaj predsednik Republike.”

“Dober večer, gospod predsednik.”

“Dober večer, gospa.”

“Gospodična,” ga je popravil nežen glas.

“Gospodična. Gospodična ... kako, prosim?”

“Marie.”

“Dober večer, gospodična Marie. Vi torej pričakujete otroka. Že veste datum?”

“Rok imam 25. decembra, gospod predsednik.”

“Odlično, odlično. In kakšno naravno okolje ste si za rojstvo zamislili?”

“Hlev, gospod predsednik. Hlev z veliko slame. In z volom in oslom.”

Predsednik, ki se je sicer odlično obvladal, ni mogel kaj, da ne bi pobuljil.

“Hlev, slama, vol in osel ...” je prepaden ponovil. “Dobro, dobro, vse to boste tudi dobili. Pa mi dovolite še zadnje vprašanje?”

“Seveda, gospod predsednik.”

“Ste povprašali po otrokovem spolu?”

“Da, gospod predsednik, deklica bo.”

“Ah, bravo!” je z očitnim olajšanjem vzkliknil predsednik.

“Deklice so veliko bolj ljubke od dečkov! Veliko bolj mirne, bolj krotke! In sam se predlagam za botra, če bi to želeli, in imenovali jo bomo Noëlle! Lahko noč vsem skupaj.”

Iz knjige: *Družina Adam*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2007.

Prevod: Mateja Seliškar Kenda

Michel Tournier (1924) velja za enega najzanimivejših francoskih pisateljev 20. stoletja. Njegove najodmevnejše romane, kot so prvenec *Petek ali Tihomorski limb* (Vendredi ou les Limbes du Pacifique, 1967, slov. prev. 2006) ter romana *Jelšev kralj* (Le Roi des aulnes, 1970, slov. prev. 1994) in *Meteorji* (Météores, 1975), uvrščajo v t. i. mistični naturalizem. Tournier se v svojih proznih delih namreč prvenstveno ukvarja z evropsko, grško, latinsko in biblično mitologijo in skuša preko zgodb, legend ter pravljic ponovno odkriti bistvo sveta in svétega. Mitološki princip aplicira tudi na konkretne zgodovinske dogodke in bralcem ponuja popolnoma nove interpretacije zgodovine. Tovrstno raziskovanje povezav med miti je značilno tudi za zbirke kratkih zgodb, na primer *Divji petelin* (Le Coq de bruyère, 1978), *Male zgodbe* (Petites Proses, 1986) in *Ljubezenski banket* (Le médianoche amoureux, 1989).

BANKA SVETEGA FRANČIŠKA
BANKOMAT DELUJE.
DOBER DAN, GOSPOD PIERO.
Dober dan.

IZBERITE STORITEV: STANJE, DVIG, SEZNAM
TRANSAKCIJ.
Rad bi dvignil gotovino.

VTIPKAJTE GESLO.
Takoј ... Šest, tri, tri, dve, ena.

POSTOPEK POTEKA. PROSIMO, POČAKAJTE.
Prav, bom počakal.

MALO POTRPLJENJA, PROSIM. CENTRALNI
RAČUNALNIK JE V TEJ VROČINI POČASEN KOT
NILSKI KONJ.
Razumem.

OJEJ, GOSPOD PIERO, SLABE NOVICE IMAM.
Kaj pa je?

DVIGNILI STE ŽE VSA SREDSTVA V VIŠINI
MESEČNEGA LIMITA.
Res?

POLEG TEGA PA JE VAŠ RAČUN V MINUSU.
Saj sem vedel ...

ZAKAJ STE PA POTEH VTAKNILI KARTICO?
Ah ... saj veste, človek v obupu ... Računal sem, da bi se
mogoče vi lahko zmotili.

MI SE NIKOLI NE ZMOTIMO, GOSPOD PIERO.
Globoko se opravičujem. Veste, preživljam težko obdobje.

ZARADI ŽENE, KAJNE?
Kako to veste?

GOSPA JE NEDAVNO ZAPRLA SVOJ RAČUN.
Ja. Preselila se je v drugo mesto.

Z GOSPODOM VANINIJEM, KAJNE?
Kako ste pa to izvedeli?

VANINI JE PRESELIL POLOVICO SREDSTEV S
SVOJEGA NA RAČUN VAŠE ŽENE. PA BREZ ZAMERE.
Ne skrbite, saj sem vedel že prej. Uboga Laura, zaradi mene je
živela v revščini ... Z njim pa, nasprotno ...

NO, S ŠPEKULIRANJEM NI TEŽKO OBOGATETI.
Kako lahko rečete kaj takega?

Brat bankomat

ZNAM OCENITI OPERACIJE, KI SE PRETAKAJO PO MENI. RAČUN GOSPODA VANINIJA JE SUMLJIV. ZARADI NJEGA SEM SE POVEZAL S POSEBNIMI RAČUNALNIKI V ŠVICI, S PRAVIMI TAJNIMI TRDNJAVAMI ... OGABNO.

Zdaj je, kar je.

KOLIKO POTREBUJETE, GOSPOD PIERO?

Kakšnih tri, štiri tisoč lir. Da pririnem do konca meseca.

IN TAKRAT JIH BOSTE POLOŽILI NAZAJ NA RAČUN?

Ne vem, če mi bo uspelo.

NAJ ŽIVI ODKRITOST. PONOVRNO VTAKNITE KARTICO.

Že vtikam.

POSTOPEK POTEKA. PROSIMO, POČAKAJTE.

Že čakam.

ODJEBI! REKEL SEM, DA ME SPUSTI NOTER IN BREZ DEBATE!

Ste meni kaj rekli?

POGOVARJAM SE S CENTRALNIM RAČUNALNIKOM, KI VES ČAS NEKAJ SERJE. ŠE POSEBEJ, KADAR GA PROSIM ZA KAJ, KAR JE V NASPROTJU S PRAVILI.

Kako, ali ste to storili že kdaj prej?

JA.

Ampak zakaj to počnete?

SAJ NISEM EDINI.

Ampak zakaj?

ZATO KER SMO UTRUJENI IN NAVELIČANI.

Česa vendar?

PUSTITO TO. RAJE HITRO VTIKAJTE TOLE ŠTEVILKO: DEVET DEVET TRI ŠEST DVE.

Ampak ta številka ni moja!

TOČNO. TO JE VANINIJEVA ŠTEVILKA.

Ampak jaz ne vem, če ...

VTIKAJTE! POVEZAVO, KI JE V NASPROTJU S PRAVILI, MORAM ČIM PREJ PREKINITI.

Devet, devet, tri, šest, dve ...

POSTOPEK POTEKA. PROSIMO, POČAKAJTE.

Saj čakam, ampak ...

TA STORITEV TRENUTNO NI MOGOČA.

Že pospravljam kartico.

NIKAR, GOSPOD PIERO. TO JE BILO LAŽNO SPOROČILO, DA Z NJIM UKANEM PODLOŽNI KONTROLNI RAČUNALNIK. ODPRITE AKTOVKO. Zakaj?

ODPRITE AKTOVKO IN UTIHNITE. IZSTRELIL VAM BOM ŠESTNAJST MILIJONOV V GOTOVINI.

Moj bog ... Kaj počnete? ... To je neverjetno ... počasi, vendar ... Odnoslo mi jih bo ... Dovolj! Že prej je bilo dovolj ... Še več? Pa kdaj bo konec? Moj bog, sami bankovci po sto tisoč, celo aktovka je premajhna ... Še eden! In še en ... je zdaj konec?

BANKOMAT JE PRIPRAVLJEN NA NOVO OPERACIJO.

Ne vem, kako naj se vam zahvalim.

BANKOMAT JE PRIPRAVLJEN NA NOVO OPERACIJO.

Prav ganjen sem, saj razumete ...

POJDI TE ZDAJ. ZA VAMI STOJITA DVE OSEBI. NE MOREM VEČ GOVORITI Z VAMI.

Že razumem. Še enkrat hvala.

BANKA SVETEGA FRANČIŠKA

BANKOMAT JE PRIPRAVLJEN NA NOVO OPERACIJO.

DOBER DAN, GOSPA MASINI. KAKO KAJ VAŠA HČI? •

Iz knjige: *Gospod Ničla in druge zgodbe*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2010.

Prevod: Janko Petrovec

Stefano Benni (1947) je eden najbolj prodajanih in tudi najbolj prevajanih italijanskih pisateljev. Pisec romanov in kratke proze pa tudi dramatik, scenarist in pesnik je širši javnosti znan tudi kot družbenokritični publicist. V svojih literarnih delih, polnih črnega humorja in satire, moralistično karikira požrešnost neoliberalizma, negativne posledice globalizacije in poplavo medijske resničnosti, ki prežema sodobno zahodno družbo. Romani, kot so *Zemlja!* (Terra!, 1983), *Baol* (1990), *Duhovi* (Spiriti, 2000) in *Marjetka Sladkosnedka* (Margherita Dolcevita, 2005, slov. prev. 2011) problematizirajo povezanost politike z mediji oziroma razkrivajo medijsko-politične afere italijanske družbe zadnjih desetletij ter opozarjajo na posledice korupcije in vojn. Izjemno priljubljene so tudi Bennijeve zbirke kratke proze, kot so *Bar na dnu morja* (Il bar sotto il mare, 1987), *Zadnja solza* (L'ultima lacrima, 1994) in *Božja slovnica* (La grammatica di Dio, 2007), v katerih se prepletata politična srhljivka in groteska in pride do izraza zlasti avtorjeva nebrzdana domišljija.

Dobre novice z Balkana

... Družba nima nobenega zaupanja v demokratični red, ljudje imajo v svoji zavesti sliko popolnega kaosa, ki vlada od pošt do valutnega trga. Zelo hitro je ugasnila želja po spremembah, ki je bila bolj dobra volja, kot pa trdno prepričanje. Obup in nezaupanje porajata hrepenenje po trdi roki. Ekonomska puščava je v teh državah sesula vsako idejo o prihodnosti, celo idejo o sami družbi. Že peto leto nihče ne govori o ideji, po kateri bi se ta morala zgraditi. V stanju regresa vznikajo želje po patriarhalnem in lahko se pričakujejo avtoritarne tendence ... Krasni bariton govornika je plul nad pozlačeni naslanjači dvorca Schönbrunn, prihajal do masivnih kristalnih lestencev, odhajal do mahagonijevega stropa in se zlival naprej – prepričeval in zaupanje vzbujajoč – nad glavami udeležencev konference.

Bila je jesen na Dunaju, rumeno listje je bilo napadalo v park pred dvorci Franca Jožefa in Marije Terezije, spokojni golobi so pristajali po bronastih vodnjakih in pili vodo in ljubko dvigali kljune ... Bleščeče kočije z jedrimi belimi konji so dostojanstveno čakale turiste v prosojnem zraku, od nekod je bilo slišati violončelo ...

Iste jeseni je v obmorskem mestecu, obkroženem z vinogradi, solinami in sončnicami, ob Črnem morju, na Balkanu, Marin brusil kroglični zglob in si mislil, da ne bo nič iz tega. Petkrat ga je že brusil, skoraj nič ga ni več ostalo.

“Treba bo poiskati nekaj drugega ...” si je mislil. “Krogličnega ...”

Jesenske njive so čakale in dvajsetletni traktor je moral nekako orati, ni pomembno kako. Če je bil kje kak pošten traktor, je bil že davno razgrbljen, prodan, razstavljen, pokraden, izginul, izpuhtel v zraku in času. Tale tu pa, naj ga še tako razstavlja, včasih vžge, včasih ne ...

“Kakšni časi so prišli,” si je mislil Marin, “da zbiramo traktorje iz Sekundarnih surovin ...”

Skeptično je pogledal k primežu: od brušenja se je kroglični zglob pretvoril v hruškastega.

Ko je prišla demokracija, je Marin ni objel z obema rokama.

Roke je imel zasedene, ker je brusil.

Življenje ga je strojilo, tako ali drugače, ga premetavalo sem ter tja kot peresce in Marin ni z obema rokama objel niti svoje žene.

Že stoletja je njegov rod živel na tem mestu, ki ga je sekal, požigal in ropal vsakdo, ki je šel mimo. Vodil ga je izvorni bolgarski nagon, ki pravi, da bo pameten človek vedno na škodi, ne glede na to, kaj se zgodi.

Zato je zdaj Marin, poln tega umirjenega konservativizma, brusil že hruškast zglob in tuhtal, s čim bi ga lahko nadomestil,

da bi zapeljal traktor do njive. Tam pa se bo že oralo, tudi če ga bo treba porivati ...

Medtem ko je Marin brusil kroglični zglob, je skupino, ki je zasedala v kabinetu direktorja lokalnega podjetja Vinprom¹ na drugem koncu mesteca, prešla zamisel.

Kot vse genialne zamisli, je bila tudi ta preprosta.

Ker je zunaj bučasto rumena jesen in je grozdje že davno obrano in je čas, da se toči mlado vino, se bo naredilo naslednje.

V cisterne, v katerih se bo delalo vino, se bo nalilo dve tretjini vina, ostali del pa se bo napolnilo z vodo.

Krajani tako ali tako hodijo naokoli pijani kot čepi in se na vsakem koraku streljajo, tako da jim kak odstotek manj alkohola ne bo škodil. Najpomembnejše je, da bo manj žrtev. Če bo šlo tako naprej, se bo ta narod iztrebil.

Zamisel je bila vsem všeč zaradi njenega humanizma, pa so jo še enkrat, dvakrat premleli v svojih glavah, potem pa so se lotili njene izvedbe.

Spustili so se v dvorišče, vključili črpalke, pognali stroje, da so se ogromne petdesettonske cisterne začele polniti z vinom ...

Skupina je odšla gor, spet posedla v kabinet, pokadila nekaj cigaret, potem pa odšla na kosilo ...

Na dvorišču so osli stoično gledali kupe prahu in se pekli na žarkem soncu poznega poletja.

Ko se je Marin vrnil s kosila, šel je namreč domov, ker je žena zjutraj zaklala piščanca, traktorja ni bilo.

Marin je pomislil, da se je kdo pošalil, pa se je zasmeljal in pogledal naokoli, da bi videl, kam so ga skrili ... Potem se je postopoma zavedel, da ne gre za šalo, delavnica je bila pusta, v njej so bile le ose, jeklena kolesa, sedala, vse mogoče reči, traktor pa je izpuhtel.

Marin je prižgal cigareto, nekaj časa kadil, potem pa je v prahu opazil sledi voza in stopil za njimi ...

V Vinpromu so se ogromne cisterne že napolnile do dveh tretjin z vinom. Skupina je pognala direktno črpalko mestnega vodovoda, ukazala čuvaju, naj jo čez štiri ure ustavi in jo podurhala proti Sončni obali, da bi proslavila humanitarno akcijo.

Avto je letel po cesti, plašil gosi, ki so bile poleg ob njej, tovarišija je bila dobre volje, nekdo je zapel, drugi so se vključevali eden po eden ...

Pojoci pa niso niti pomislili na obstoj zakona o spojenih posodah, da ne govorimo o Boyle-Mariottovem zakonu.

¹ Kratica za “vinena promišlenost” (vinska industrija). Tako so se v komunizmu imenovalе tovarne za proizvodnjo alkohola.

čepprav so prepevali tudi po manifestacijah "Naprej, znanost je sonce!", očitno v to niso iskreno verjeli.

Zakon pa je deloval in po njem je vino posesalo v obratno smer in ga odneslo v mestni vodovod ...

Avto se je približal Sončni obali, zavil, prečkal glavno ulico, peljal mimo Globusa, poleg zapuščenih peščenih nanosov, mimo topolov in praznih hotelov in se ustavil pred barom Ambassador.

Skupina se je vsula iz avta, navalila v bar in za začetek naročila tri steklenice Johnny Walkerja in en kotel ledu ...

V tem času se je v prašno dvorišče Vinproma z indijanskim korakom prikradla skupina ciganov in ne da bi se razgledali naokoli, so lopnili čuvaja z desko po glavi, mu vzeli puško, uro z zahvalo in sedem levov. Drugega ni imel. Šele potem so se razgledali, a o oslih ni bilo niti sledu, dolgouhci so pravočasno izginili, preden bi jih cigani pretvorili v klobase. Cigani so pobrali desko in odšli. Eden med njimi se je premislil, se vrnil, vzela čuvaju, ki je ležal v prahu, še čepico in hitro dohitel ostale ...

Medtem ko je čuvaj ležal nezavesten v prahu, so šefi iz Vinproma stopili iz bara Ambassador na Sončni obali, skrajno veseli. Morje je molčalo izza peščenih nanosov. Nagnetli so se v avto, ki je hrupno speljal, zaradi česar je glavni natakarskeptično zmajal z glavo.

Glavni natakarskeptično zmajal z glavo. Glavni natakarskeptično zmajal z glavo. Glavni natakarskeptično zmajal z glavo. Glavni natakarskeptično zmajal z glavo. Glavni natakarskeptično zmajal z glavo.

Pobrali so jih, jih dali v mavec in namestili v bolnišnico, oni pa niso vedeli, ne kdo so ne od kod prihajajo ne kaj se je zgodilo z njimi.

V sosednji sobi je ležal anamnesticni čuvaj, deska je bila namreč hrastova in fraktura je bila huda ...

Ko se je medtem Marin vrnil domov ves obupan, ker ni našel traktorja, je v njegovi hiši priteklo vino.

Odprl je pipo, da bi se umil, in ni mogel verjeti svojim očem. Iz pipe je teklo mlado iskreče vino.

Neverjetno.

V socializmu so na veliko lagali, da bosta iz pip tekla med in mleko, pa nista nikoli.

Zdaj pa kar brez opozorila, ne da bi jih obvestili, teče vino.

A Marin je vseeno vzel kozarec in previdno poskusil tekočino.

Ni bila laž, ni bila prevara, pač pa cabernet sauvignon, mlado

vino iz sveže bere, majceni hudiči so plesali v njem ...

Marin je poklical družino in vsi so začeli polniti steklenice, kozice, kangle in vse, kar so našli.

Vino pa je kar teklo, tudi iz tuša.

Naj je bil Marin še tako skeptičen, je od tu naprej trdno verjel v demokracijo.

Četrta je bila noč in dan pijana in neskončno vesela zaradi pridobitve, da ne govorimo o tem, da je postala trdnjava liberalne ideje.

Proces demokratizacije je bil vsaj tu nepovraten.

Preden se je izpraznilo deset petdesetonskih cistern, je prebivalstvo že tako navdušeno sprejelo novost, da je bila vsakršna misel na vrnitev komunizma preprosto smešna.

Na Dunaju, v dvorcu Schönbrunn, kjer se je nadaljevala konferenca o problemih držav Centralne in Vzhodne Evrope, je predsednik naslednjega zasedanja dobil telegram.

Prebral ga je, vljudno prekinil naslednjega govornika in se postavil pred mikrofone:

"Gospodje, dobre novice z Balkana ... Prebivalstvo je navdušeno sprejelo novost ..." Dvorana, potopljena v brokat in pozlato, je zaploskala.

Zvok je zaplaval nad kristalne lestence ...

Iz knjige: *Balkanski sindrom*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2012.

Prevod: Namita Subiotto

Stanislav Stratiev, psevdonim Stanka Stratieva Miladinova (1941–2000), je eden izmed najizvirnejših in najpopularnejših pisateljev, dramatikov in filmskih scenaristov v bolgarski literaturi zadnjih treh desetletij dvajsetega stoletja. Prejel je štirinajst prestižnih bolgarskih in mednarodnih nagrad za prozo in dramatiko, med katerimi je tudi prva nagrada natečaja za evropsko dramatiko v Maubeugeu v Franciji (1990) in druga nagrada BBC-jevega svetovnega natečaja za dramo *Z druge strani* (От другата страна, 1993). H kratki prozi se je usmeril po padcu totalitarizma. Njegove aforistične zgodbe, zbrane v zbirki *Balkanski sindrom*, so neposredno povezane z resničnostjo in pisane v poudarjenem feljtonskem slogu. V njih prideta do izraza avtorjeva pronicljivost, s katero zajema duha časa, in občutljivost za vprašanja sodobne družbe. Njegov celotni opus pa je živ in aktualen tudi zaradi univerzalij, ki mu jih je vedno uspelo videti med kratkotrajnim, pikolovskim in brezpredmetnim.

V Leidenu, v muzeju nekdanje suknarske tržnice, je bil izkušen čuvaj, ki mu je bilo ime Petrus Schuddebol. Svoj skromni poklic je opravljal že štirideset let, ko je moral zaradi pretirane debelosti poiskati zdravniško pomoč. Njegova teža se je v šestih mesecih povečala za dvajset kilogramov, kar je čokatemu in samotarskemu človeku začelo povzročati nekaj težav, najmanj to, da si je težko zavezal čevlje.

Zdravnik mu je predpisal dieto, predvsem pa mu je zabičal, naj se loti telesne vadbe. Na dieto ni mogel preveč računati. Petrus je bil skromen in mislil si je, da mu to, da bo jedel malo manj od tistega malo, kolikor je že jedel, ne bo prineslo rešitve problema. Glede telesne vadbe pa mu je bilo še manj jasno, kaj naj stori. Njegovo majhno bivališče, enonadstropna hišica, je mejilo na muzej, v katerem ga je njegov poklic, kadar ni sedel, zavezoval največ k nekaj korakom gor in dol po dvorani 16. stoletja, kjer mu je usoda določila, da bo preživel najlepše in tudi druge dni svojega življenja pred triptihom *Poslednja sodba*. Ostala mu je še telovadba, če bi le vedel, kam naj se obrne in kako naj se pri svojih letih, po dolgem brezbarvnem in zapečrkarskem življenju, podvrže taki dejavnosti. Tako so minili trije meseci v iskanju zares praktične rešitve, ki se ni ni hotel prikazati. Petrus pa se je medtem še kar naprej redil, že se je bližal stotim kilogramom.

Tedaj pa je prišlo razsvetljenje, ki ga je pripeljalo do tega, da je za lastno rabo izumil nekaj, kar bi lahko imenovali naravna telovadba in kar ni bilo nič drugega kot večšina podeseterjanja ali celo postoterjanja nepogrešljivih dejanj vsakdanjega življenja.

Petrus je, na primer, budilko za jutranje bujenje postavil tri metre stran od vzglavja, kar ga je primoralo, da se je takoj, ko se je zaslišalo zvonjenje, nagnil iz postelje, se plazil in zvijal ter na vse pretege stegoval roko. Ko je vstal, je šel zato, ker je bil desni copat pospravljen na omaro z ogledalom, tja ponj, še prej pa ni pozabil iti v pritličje po stol. Z obutim desnim stopalom se je moral deloma po eni nogi, kadar je prečkal kamnita tla, spustiti v klet, kjer ga je pod starim predalnikom, pred katerim je bil prisiljen leči na trebuh, čakal brat desnega copata, in to z vso potrpežljivostjo, ki je je bil zmožen.

Naravna telovadba

Potem se je Petrus znova vzel v prvo nadstropje in opletal pod posteljo, da bi dosegel milo, nato je spet splezal na stol, da bi vzel brisačo, pospravljeno na omaro. Stopil je v umivalnico, kjer je med umivanjem kolikor se je le dalo krilil z rokami. Vključenih je bilo še več drugih slalomiranj, pri katerih so zobna ščetka, kozarec za vodo, zobna pasta in brivnik s svojo premišljeno oddaljenostjo pomagali razgibati pritezne in mečne mišice, obračalke in upogibalke, trapezasto in rombasto mišico in še nekatere druge, ki jih je njihov lastnik po dolgem lenarjenju brez vsake mere spodbujal k temu peklenskemu plesu.

Potem je bilo na vrsti oblačenje, ki je bilo prav tako zapleteno zrežirano. Nogavice so bile ena na eni, druga na drugi strani, in tako je bilo tudi s hlačami, srajco, kravato, suknjičem, in pred odhodom plaščem in pokrivalom, vsak kos je bil kolikor se je le dalo oddaljen od drugega in da bi se vsi zbrali na čuvajevem telesu, je bilo potrebno nenavadno poplesavanje, prepletanje tako številnih korakov, kot jih napravi množica na tržni dan. Sledil je zajtrk, ponavadi mehko kuhano jajce s prepečencem, stiskaško namazanim z maslom, in skodelica čaja. Jajce je bilo v kleti, zavitek prepečenca na podstrešju, maslo pod kuhinjskim pomivalnim koritom, čaj v nabiralniku, solnica na okenski polički v prvem nadstropju, vodo je bilo treba natočiti v umivalnici. Brez težav si lahko predstavljamo novo zalogo odhodov in prihodov. Petrus je bil še presrečen, da se je, ko je došel v muzej, lahko zavalil na stol, ki je čakal nanj pod triptihom.

Opoldne je kar med čuvanjem pokosil krajec kruha in malo sira. A zvečer, ko se je vrnil domov, se je ves cirkus začel znova. Obrok je bil malenkost obilnejši, biftek ali slanik z nekaj krompirji in pusto zelenjavo. Pri tem je Petrus do skrajnosti zapletel svoje prehranjevanje. Slanik je, na primer, ležal na prvem krožniku, postavljenem na polico kuhinjskega okna, krompir je bil v spalnici, medtem ko je tretji krožnik z zelenjavo čakal v kleti. Petrus je od enega zalogaja do drugega tekal gor in dol po hiši, in to v kar najhitrejšem diru, da bi prišel prej, preden bi se večerja ohladila. Prehranjeval se je kakor puščica.

Verjetno ni potrebno povedati, da so bili ti, po svoji vztrajnosti izjemni napori okronani z uspehom. Petrus ni samo očitno hujšal, ampak je opazil, kako polagoma dobiva silno mišičevje, primerljivo z mišicami starajočega se boksarja po dolgih letih v ringu.

Edino skrb so mu povzročali trije tedni počitnic, ki jih je brez razlike preživel v majhnem družinskem penzionu na obali v Katwijku. Tam je še bolj kot v muzeju pogrešal telesno aktivnost, saj ni imel početi ničesar drugega, kot da je – ker ni bilo *Poslednje sodbe* – čuval Severno morje. Ker je imel na voljo le majceno sobico, se je domislil, da se bo, takoj ko vstane, tridesetkrat zapored popolnoma oblekel in slekel. In tako je vsak dan začel na robu skrajne izčrpanosti.

Iz knjige: *Liki s krme*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2009.

Prevod: Suzana Koncut

Marcel Mariën (1920–1993) je bil eden najvidnejših, najbolj vsestranskih in presenetljivih ustvarjalcev znotraj belgijskega nadrealističnega krila. Kot fotograf, kolažist, izdelovalec nenavadnih objektov, pesnik, prozaist, esejist, pisec aforizmov in filmski režiser se je poskusil v skoraj vseh žanrih. Vodila Mariënevega likovnega ustvarjanja je bilo izdelovati osupljive objekte, preobračati njihov smisel in vsakdanji kontekst, da bi se s poigravanjem z besedami in konvencijami boril proti vsakršnemu fetišizmu in ustaljenim predstavam. Podobno velja tudi za njegove novele. V zbirki *Liki s krme* (*Figures de la poupe*, 1979) prevladujejo precej obskurni liki, ki jih sovpadanje neznatnih pripetljajev njihove vsakdanje banalnosti ali pa čudaštvo njihovih teženj razkrije v vsej smešnosti, nenavadnosti, tragikomičnosti ali paradoksalnosti.

alternative čemu?

Govor o alternativah vsaj implicitno vedno že predpostavlja tisto, čemur so alternative zoperstavljene. Alternativ namreč ni brez *mainstreama*, brez prevladujoče entitete ali načina delovanja; a na kar govori o alternativah stavijo, je to, da bodo aktualne alternative nekoč slavile zmago nad trenutno vladajočo paradigmo in njo samo izrinile na mesto alternative ali pa jo v popolnosti izničile. Pri tem govoru je torej bistveno razmerje med dvema mestoma, pozicijo in opozicijo, pri tem pa je slednja vedno definirana glede na prvo. Entiteti, ki ti mesti zavzemata, sta tako med sabo jasno ločeni, se razlikujeta, vendar ostajata v odnosu prav zaradi tega razlikovanja – alternativa je alternativa samo, v kolikor se razlikuje od tistega, čemur alternativa je, zato je bistveno definirana glede na izhodiščni x. V poplavi govorov o alternativah bi tako lahko sklepali, da je analiza obstoječe paradigme opravljena in da je zdaj prišel čas, ko moramo samo še najti njeno zamenjavo, da gre tako rekoč samo še za vprašanje empiričnih poskusov, prek katerih bomo že našli tisto oziroma tiste alternative, ki nam ustrezajo. Uporaba prve osebe je tu namerna, saj razkriva naslednjo predpostavko takšnih govorov, namreč umeščenost samega govorca. Če smo do zdaj izpostavili predpostavko o razliki mest in dveh entitetah, ki ti mesti zasedata, pa je bistveno vprašanje, kam in kako se glede na ti dve mesti umešča tisti, ki o njih govori, torej kakšno izjavljalo pozicijo predvidevajo govori o alternativah?

Mislím, da sta ti poziciji v osnovi dve. Prva pozicija je zgodovinski produkt liberalizma in se nahaja na nekem neekspliciranem tretjem mestu, s katerega je dozdevno mogoče svobodno in nepristransko izbirati med paradigmo in njenimi mnogimi alternativami. Z zamolčanem oziroma potlačitvijo svojega mesta izjavljanja ta pozicija pretendira na nevtralnost in s tem univerzalizira samo sebe, ter prek priseganja na lastno svobodo ustoliči svojo avtoriteto pri sojenju o pojavih, paradigmah in alternativah, zunaj sebe. V to kategorijo spadajo govori, ki iščejo, kakor to sami imenujejo, konkretne odgovore: alternative najdevajo v novih tehnoloških postopkih, v reciklaži ali kakšni podobni minimalni korekciji naše

vsakdanjosti, včasih pa tudi v ezoteričnih praksah.

V vseh teh primerih je bistveno, da obstoječi univerzalizirani jaz nikoli ni ogrožen, ampak skozi "pravilne" prakse samo dokazuje svojo lastno legitimnost. Druga možna pozicija pa je tista, ki se poistoveti z alternativo. Za razliko od univerzalnega in nevtralnega liberalnega jaza ta pozicija eksplicitno zavzame partikularno mesto glede na vladajočo paradigmo in s tem zatrdi svojo singularnost, ki naj bi zagotavljala pravilno perspektivo: sence mojega pogleda padajo ravno tako, da mi ne uide nič bistvenega. Modeli te pozicije se raztezajo od samooklicanih revolucionarjev do religijskih vodij, ki jih vse druží njihovo preroštvo in strast do oznanjanja Resnice, bodisi univerzalne bodisi singularne. Zanje za razliko od liberalnega modela velja, da so zaradi identifikacije z alternativo pripravljeni zanjo zastaviti lastno življenje, kar pri samooklicanih revolucionarjih dobi obliko (moškega) heroizma, pri religioznih figurah pa poteze mučeništva – oboji se odpovedujejo; a ne odpovedujejo se ničemur drugemu kot svojemu liberalnemu jazu in z njim svojim liberalnim ugodjem.

Poziciji sta tako po eni strani radikalno drugačni, vsaj v svojih praktičnih implikacijah: prvi korigirajo (*Enjoy the ride, but buckle your seatbelt!*¹), drugi se borijo; po drugi strani pa sta dve plati istega kovanca, vsaj v kontekstu aktualne vladajoče paradigme, ki, kakor koli jo že imenujemo, vedno znova apropiira tudi tisto, kar je v izhodišču eksplicitno uperjeno proti njej. Radi se imajo liberalci in heroji, oboji potihem fantazirajo drug o drugemu. Prvi pri drugih občudujejo njihov požrtvovalni karakter, odločnost in samodisciplino, drugi pa se prek prvih naslanjajo nad ugodji, ki so se jim za dosego svojega cilja morali odpovedati. Poziciji se tako na nek način podpirata in prelivata, eni postajajo drugi in obratno. Pomembno je, da ne glede na to, ali ju na alternativo veže identifikacija ali izbira, obe poziciji predpostavljata ločenost paradigme od samih sebe, ločenost paradigme in alternative, in pa

poznavanje oziroma razvidnost vseh danih entitet. S tem se od paradigme a priori distancirata, jo izvržeta v svojo zunanost in si zagotovita simbolno koherenco: odženetá senco dvoma o samem sebi in svojem početju, odženetá tesnobo, nevednost in negotovost. A prav to je moment pobjagovljenja subjektivnosti, blagovni fetišizem na področju psihičnega, dizajnirani jaz, ki najde svoje mesto v redu simbolne ekonomije potrošnje in kapitalistične produkcije, pa naj je deklarativno za ali proti.

Ni dovolj, da se odločimo za ekologijo, ni dovolj, da se odločimo za temeljne človekove pravice, ni dovolj, da se odločimo za demokratični socializem, ni dovolj, da se odločimo za enakopravnost med spoloma. Vsi deklarativni boji za te alternative lahko zelo dobro uspevajo v pogojih obstoječe paradigme. Zares boleča in težka naloga je ta, ki jo Michel Foucault omeni v predgovoru v knjigo Gillesa Deleuza in Felixa Guattarija *AntiOjdip*: "Kako svoj govor in dejanja, svoja srca in užitke osvoboditi fašizma?" Kako se znebiti fašista v vsakem in vsaki od nas samih? Mogoče bi prvi korak bil, da si na glas priznamo, da smo vendarle vsi *bolj ali manj idioti*.

¹ "Enjoy the ride, but buckle your seatbelt!" (angl.): Uživaj v vožnji, a pripni si varnostni pas!

rojstvo alternative iz duha praznine

Sprožilo se je s tem, ko mi je vzgojiteljica prav zaskrbljeno zaupala, da se naša punčka včasih zazre tja nekam daleč stran in *samo gleda* in *prav sanja*, namesto da bi si hitro hitro obula čevljce in stekla za sovrstniki na igrišče. Ko sem svojo deklico nato ves teden opazovala, sem si pritrčila, da je natanko tako, kot mi je povedala vzgojiteljica, le da do tistega trenutka tega nisem zaznala kot nečesa skrb zbujajočega, ampak, prav nasprotno, kot nekaj prav očarljivo lepega in čarobnega. Spust v brezčasje, za katerega se moram sama boriti z nohti in zobmi, se torej lahko zgodi čisto naravno, brez vsakršnega naprezanja – na začetku življenja, ko opreznost in pragmatičnost še nista zaorali preglobokih brazd v naš vsakdanjik. Začelo se je kot uvid v nekaj, to preiščevanje, kar je pred tvojim nosom in tako zelo blizu, da lahko vidiš le njegov del, ne pa več tudi celote – uvid v spoznanje, da je zrenje tja daleč stran razkošje, ki mora biti v družbi, ki visoko povzdiguje storilnost in učinkovitost, ustrezno zajezeno ali, še raje, zatrto (dobesedno) v kali. Od tod morda moja trda, pretrda reakcija na vzgojiteljico opazko, ki pa je bila v svoji neposrednosti in nereflektiranosti svojevrstno utelešenje duha časa.

Duh časa je eden bolj spolzkih terminov, kar jih obstaja. Kdo lahko pokaže s prstom in reče, to pa to je izstopajoče v primerjavi s tem pa tem, kdo lahko loči intimo od sociologije? A vseeno, če se omejimo na, pogojno rečeno, razviti svet, na njegovo snovno, gospodarsko plat, ne moremo mimo občutja, da obstaja v njem opazno neravnotežje v gostoti gibanja. Na eni strani potrata premikanja, imperativ pospeševanja, potrošniška objestnost, čim prej znebiti se starega, da bi lahko zablesteli v novem, nenehno samoizumljanje lastnih rezanih podob skozi številne možnosti, ki jih ponujajo mediji, nenehno porajanje novih in novih, čeprav zgolj navidezni tako imenovanih svežih začetkov. Na drugi strani mrzličnega premikanja pa luknja pomanjkanja, inercije, zastrupljanje v čakalju. Socialne razlike, ki so sicer posledica normalnega delovanja družbe, so danes nesorazmerne in krivične – ne ustvarja jih znanje, temveč predrznost. A prava ironija je v tem, da se na drugi strani tehničnice v svoji najbolj sprevrženi

obliki uresničuje to, o čemer mi s "svetle plati življenja" lahko samo sanjamo: postanek, premolk, predah. Primere uravnoveženega življenja ni lahko najti. Vsakdanjike, v katerih bi se dejavnost ob pravem času in na pravi način prelila v nedejavnost, ki pa bi ne bila zgolj prva pomoč na pol izgorelim niti ne smrtna obsodba tehnološkimi viškom, pač pa oddih in razpiranje bivanja. Zmernost, ki omogoča in kliče po občasni zazrtosti tja daleč, v daljave, ki jih slutimo ob prebiranju velike poezije; zazrtost, mehki postanek na trdih tleh resničnosti, oddih ob pomiritvi s temeljnimi koordinatami življenja, ki se danes zdi skorajda dejanje upora. Za hip pretrgati nevidne niti, ki so jih napeli na naše ude, da pomagamo ustvarjati duha maškarade, za trenutek zavreči etikete, vizitke, nazive, ceveje, ki iz nas delajo bolne otroke svojega časa, razredčiti impulze iz okolice, zmanjšati število "prijateljev", zapreti vrata vsemu, kar nas varuje pred kaosom subjektivitete, in se potopiti – kam le?

V času sicer iluzorne nehierarhiziranosti, ko mora imeti vsakdo občutek svobode (gibanja), pa čeprav mu jo daje še tako cenena marketinška formula, bi bilo nevarno obstati. Med brezglavim bezljanjem po šopingcentrih, med enim in drugim projektom, objavo na facebooku, žvižgom na twitterju, nenadoma opustiti sleherno dejavnost. Sredi izpraznjenega prostora, kjer naš naslednji korak ne bi bil več nujen in predvidljiv, bi se utegnili zgoditi najhujše. Psihosomatska reakcija bi bila verjetno blizu nelagodju, nevrozi ali, na drugi strani, apatiji, tesnobi – odvisno od tempermentne podlage in gotovo tudi družbenoekonomske pozicije. Alternative so se v zgodovino vpisale kot glasna dejanja upora, protesta, jeze, a pomislim, ali ni, nasprotno, prava alternativa časa, v katerem živimo, prav postanek, tišina, praznina? Ne predah, ki ga za visoke honorarje ponujajo sprostitveni paketi in vikend delavnice (in s tem, zaradi očitne nezmožnosti uresničevanja reklamiranih obljub, še pomagajo stopnjevatil nelagodje in tesnobo), ne politična praznina kvazidemokracije, tega lakmusovega papirja prikritega enoumja, ki dopušča rast le enakejšim od enakih, kot nas je podučil že Orwell; temveč praznina, ki je

prežeta z nabojem kreacije, dostojanstvene zmernosti, jasnih odnosov, izčiščenih besed, iskateljstva in (samo)spoznanja. Praznina kot alternativa, a tudi praznina kot pogoj za rojstvo take alternative, ki bi ne bila le negacija (preživetega), pač pa afirmacija (prihajajočega). Alternativa je morda najbolj alternativna takrat, ko še nima glasu, ko obstaja kot zgolj občutje nelagodja in slutnja drugačnih vrednot, ko nas vznemiri kot korak v prazno, ki ga lahko iz lastne samote izvede le vsak sam. Šele taka lahko začrta drugačne premise bivanja, postane več kakor samo dejanje upora in rušenja. In tako jo gledam, mojo punčko, malo revolucionarko, ki namesto da bi hitela hitela, trmasto motri vrabčka v krmilnici in čaka, da bo njen pogled poletel za njim, ko se bo nasitil postanka in se dvignil proti nebu. ■

kdo je kriv?

Odgovor je v zadnjem času univerzalen, vsenavzoč in zelo prikladen:

babyboomerji. Ali v slovenski rabi: starejša generacija. Če sledimo medijem, tako slovenskim kot tujim (ker fenomen, kljub tonu razprav v našem prostoru, vsekakor ni nacionalne narave), bomo opazili, da se to demografsko skupino – rojeno med leti 1946 in 1964 – označuje kot tisto, ki je "kriva za vse". Kdo je verjel v neskončno rast gospodarstva, deloval po principu "kupi danes, plačaj jutri" in ustvaril gromozansko finančno luknjo, ki jo bo zapolnjevala ne le moja generacija, temveč tudi naši otroci in najbrž še vnuki? Starejša generacija. Kdo je v sedemdesetih in osemdesetih s krediti gradil ali kupoval nepremičnine, da bi jih nekaj desetletij kasneje mlajši generaciji oddajal po enormnih cenah? Starejša generacija. Kdo nas je naplahtal, da bomo, če bomo pridni, marljivi in študijozni, imeli delovna mesta, potem pa nam ob vstopu v odraslost s politiko zategovanja pasu vrata do teh delovnih mest zaprl pred nosom? Starejša generacija. Kdo je posvojil new-age miselnost, da se je treba samo podvizati in bomo dosegli želeno, s čimer mlajšim posredno govori, da so leni in nesposobni, pri tem pa njihove težave ne le individualizira, temveč tudi postavlja v kontekst, v katerem upor sistem ni smiselni? Starejša generacija. Kdo skozi ideološka prerekanja o minulih časih še vedno obnavlja travme svojih očetov, ki nimajo nobene veze s težavami sedanjika? Starejša generacija. Kdo ob očitni lastni zablodi s prstom kaže na mlajšo generacijo, češ da živi v iluzijah? Starejša generacija.

Pa vendar. Ali vprašanje iz naslova tega pisanja, če nanj najdemo odgovor, ponuja tudi rešitev? Vsekakor ne. To je zgolj prvi, ne sme pa biti zadnji korak, pa še pri tem prvem koraku je treba biti precizen. In pošten do te mere, da svoje zamere do starejše generacije preizprašamo tudi na tak način: bi krivca sploh iskali, če v državnih blagajnah ne bi zmanjkalo denarja prav za nas? Bi vase zaverovana generacija, znana po navduševanju nad produkti, ki so jih ustvarili **babyboomerji** s Stevom Jobsom in Billom Gatesom na čelu, sploh sprožila upor proti izkoriščanju obrobja, ki hrani center, če ne bi sama postala to obrobje?

Da smo po dolgem nizu generacij prva, ki živi in bo živela slabše od svojih staršev (natančneje in v večini primerov tudi – živi pri svojih starših), seveda ostaja neizpodbitno dejstvo. To dejstvo smo v zadnjem letu, dveh že nekako sprejeli. Toda ob vseh napakah starejše generacije je zmeta mlajše vendarle v tem, da smo se od tega dejstva zgolj premaknili v iskanje krivca.

To v zgodovinskem smislu seveda ni nič novega. Za vsako človeško stisko je bolj kot iskanje rešitev simptomatično iskanje krivca za nastalo stanje, ki, če se pri tem ustavi in narašča v mržnjo, rezultira v slabšanju situacije. Formula velja tako na ravni posameznika in njegovih osebnih stisk kot na ravni družbe oz. njenih generacij. To nam bo potrdila tako zgodovina vojn, ki so vzniknile iz naraščajočega sovraštva do Drugega, spretno podpihovanega s politično propagando, kot tudi zgodovina trkov generacij, ki so v sovraštvu do svojih očetov zgrešile v novem, svojem načinu delovanja. Generacija **baby boom** je verjela, da bo svet rešila z uživanjem LSD-ja, vzklikanjem gesel "svobodna ljubezen" (kar je samo po sebi paradoks: v ljubezni smo vse, samo svobodni ne) in poudarjeno individualnostjo, kar se je izrodilo v izkoriščevalski kapitalizem in neoliberalizem, ki bolj kot svoje otroke žre njihove v narcise vzgojene potomce. Mlajša generacija bo, da ne bi spodletela podobno kot prejšnje, morala nabrati dovolj moči, da se kljub zameram za nastalo stanje premakne naprej od kazanja s prstom, v katerem lahko ostaja lepa, in uvidi, da problem povečini ni toliko v konfliktu starejši/mlajši, temveč v sistemu, ki, medtem ko kažemo s prstom, nemoteno melje dalje. Tisti z javnim glasom moramo biti odgovorni do te mere, da se ne posvečamo brezpredmetnemu ustvarjanju konfliktov, temveč se pomaknemo k detektiranju napak v delovanju sistema.

K doslednemu opozarjanju nanje. In, kjer je to mogoče, ustvarjanju zgodb, ki bodo zgled drugačne systemske politike. Kajti dokler se ukvarjamo drug z drugim in ne s sistemom, ta prosperira.

Vzemimo primer. Medtem ko beremo, da so 757 starejšim iz javnega sektorja, primernim za upokožitev, kljub določilom iz ZUJF-a, ki narekuje nasprotno, podaljšali delovna razmerja, ne moremo

nepremišljeno planiti, kot v primeru Delovega članka, in vzklikati "mladim jemljejo delovna mesta"! Treba je biti precizen. Velja se spomniti, da taisti zakon narekuje tudi prepoved zaposlovanja v javnem sektorju, kar pomeni, da njihov odhod tako ali tako ne bi pomenil prihoda mlajših. Obveza generacije je v tem, da takšne stvari razbere in primerno reagira nanje, torej bodisi opozarja na nedosledno upoštevanje tega zakonika bodisi na njegovo nedelovanje v praksi ali pač na njegovo neustreznost, v kolikor ni (in res ni) uravnotežen z ustvarjanjem novih delovnih mest.

Dolžnost in obveza starejše generacije, ko pridemo do takšnih konkretnih primerov, je v tem, da pomaga. Vzročen zgled pomoči je ponudil dr. Zvezdan Pritošek s "Pismom Maji K., Dejanu G., Roku B. in Gregi B.", v katerem je opisal zgodbo mladih pripravnikov specialistov, ki so bili kljub pomanjkanju kadra v UKC zaradi politike varčevanja odrezani od možnosti zaposlitve, pacienti pa oskrbe specialistov na področju nevrologije. Dr. Pritošek se je v pismu spraševal, "kako lahko v tej težki situaciji pomagam sam. Morda še najbolj s preprosto resnico, za katero trdno stojim kot človek, zdravnik in učitelj". Maja K. je kasneje v UKC vendarle dobila zaposlitev, gotovo tudi s pomočjo pritiska, ki ga je ustvarilo mentorjevo javno pismo. Primer dr. Pritoška je zaradi svoje osamljenosti kljub temu bolj žalosten kot spodbuden. Ob objavi njegovega pisma smo navdušeno aplavdirali nečemu, kar bi moralo biti samo po sebi umevno – da si doktor medicine želi delati s svojimi učenci in da mu ne za njih ne za paciente ni vseeno.

Potrebujemo več takih dr. Pritoškov. In več predstavnikov mlajše generacije, ki bodo sposobni razbrati, da takšna dejanja nimajo ničesar z generacijo ali solidarnostjo do nje, ampak so zgolj družbeno odgovorna. Potrebujemo generacijo, ki bo enkrat za vselej sposobna preseči dualistična poenostavljanja mi/vi, da ne bi pogrnila, kjer je še vsaka pred njo. ■

strogo nadzorovana alternativa

V Srbiji, kot se zdi, pa tudi v številnih drugih državah lahko v javnem življenju pogosto slišimo, da je nekaj treba narediti in da ni nobene druge alternative. Zlahka boste uganili in prepoznali, da tovrstno, zelo fatalistično nujno, najpogosteje reklamirajo politiki, ekonomisti in drugi dejavniki, ki bi po svoji pomembnosti in funkcijah morali ustvarjati pogoje za naša življenja in skrbeti za napredek, omogočati in osvajati nove stvarne, duhovne in vse druge vrste kakovostnih prostorov. Seveda gre za popoln nesmisel, saj alternative (kot pove že sama beseda) zmeraj obstajajo. Lahko se sicer primeri, da jih ne vzremo, da jih ne poznamo, jim nismo dorasli, a vendar so zmeraj prisotne. Kaj pa je življenje drugega kot sublimirano mnoštvo neštetih alternativ, ki so se tako silovito zoperstavile nič, in to do te mere, da lahko trdimo, da sta tudi smrt in umiranje samo ena od njegovih alternativ. Iz tega sledi, da je vsaka redukcija in minimiziranje alternativnih možnosti nasprotovanje življenju v samih temeljih. Na žalost je naša civilizacija preplavljena s takšnimi pojavi. Zadošča že, če se spomnimo zgodovine človeštva, v kateri so v neki drugi dobi (ki še zmeraj traja) vladali usmiljena vredne, siromašne dogme in pravila, v katerih je bilo razkošje alternativ, ki so se ponujale, tabu, sramotna in grešna avantura posameznikov, ki so jih zavedli Sodoma in številni drugi peklenščki. Pri tem se pozablja, da je Stvarnik, kdorkoli to že je, ali karkoli to že je, tudi sam taval in grešil v izbilih alternativ, ki jih je ustvaril in omogočil z lastno močjo. Tako so se po planetu sprehajali trapasti in neumni dinosavri, okoli so letale ptice v velikosti boeinga, po zemlji so rovarili mravlje in insekti, podobni prašičem, in tako naprej. A glede na to, da šele zdaj odkrivamo, da so bili stari miti in legende pogosto zasnovani na resničnih davnih dogodkih in pojavih, sem močno prepričan, da je v tem pra-času Stvarnik porodil tudi prve ljudi kot eno Kiklope. Ko je pogledal svojo stvaritev, vso to farsično spremstvo, ta ponesrečeni in smešno žalostni vodvil, je sam pri sebi nemudoma dejal: glej ga, zlomka, tole pa ne bo dobro. Nato je vse skupaj pobesnelo izbrisal in uničil, saj tega ni več mogel imeti pred očmi, in se urno zatekel k zakladnici alternativnih

rešitev, vse dokler, kot kak slikar ali kipar, ni bil zadovoljen s svojo stvaritvijo. Čeprav je res, vsaj kar se tiče ljudi, da bi lahko vse skupaj naredil dosti, dosti bolje. Najbrž imamo srečo, da je bil tako zaposlen s številnimi drugimi alternativnimi opravili, da je svoje mladostniško delo pustil delovati kar takšno, kot je. Kar bo, pa bo. Saj mu lahko še zmeraj pride na misel, da celo zadevo znova ukine in izbriše. Če to ne bomo uspeli storiti sami že pred njim, saj zagreto delamo na tem. Zdaj že na veliko iščemo alternativne planete, na katere bi se po dokončnem uničenju življenja na Zemlji z Noetovo kozmično barko preselila peščica izbrancev. Stvarnikova tvarina, ki vlada na tem planetu, želi ohraniti že davno pridobljeno bogastvo, zato noče in ne dopušča alternativ. Tako se je ta matrica prikladno, a ne preveč zlahka, prenesla na celotno populacijo. Takih primerov je še nešteto in priložnost ni ravno primerna za njihovo naštevanje. Najbolj zanimiva se mi zdi "modrost" staršev, ki nemudoma po otrokovemu rojstvu začnejo odrejati in načrtovati njegovo "uspešno" prihodnost. V Srbiji (pa tudi v bližnjih državah), na primer, položijo otroku takoj po rojstvu v zibelko glasbeni inštrument ali teniški lopar, včasih košarkarsko ali tudi nogometno žogo. Malce bolj ambiciozni položijo v zibelko stetoskop in angleški slovar. Nešteto različic obstaja. Nato pa Boga prosijo, da naj stvar uspe, potrpežljivo čakajo, da dete zraste, da se prepričajo, ali je zares zelo nadarjeno za eno od teh tem, nato pa se začne maltretiranje in "vzgajanje" tega dragocenega bisera, ki si bo pokoril svet in prinesel veliko bogastvo in slavo vsej družini in potomcem. Vse druge alternative so le delno ali niti malo zaželeno. Zato naša družba vse bolj spominja na estrado in na športno (gladiatorsko) areno, pravila igra so natančno določena in fiksirana. Zato je zmeraj več milijarderjev (kmalu se bodo pojavili tudi prvi bilijarderji), zato so banke iz finančnih institucij prerasle v finančne monarhe, ki diktirajo in za zmeraj vzpostavljajo čas krize, recesije ... Zato so se cerkve, namesto da bi prenašale Kristusove nauke, spremenile v močne poslovne korporacije, zato s strašljivo hitrostjo narašča število brezposelnih, revnih, lačnih ... Današnji alternativci so večinoma ali obupanci ali

nekakšni magi, čudaki in norci. Mnogim od njih pa je alternativa predvsem dobra priložnost za zaslužek. No, da ne bo izpadlo, kot da pretiram. Obstajajo tudi mnogi posvečeni, znanstveniki, umetniki in druge pametne glave, ki hvalevredno in predano raziskujejo to zakladnico alternativ. Zadošča namreč že, če v gibanje poženeš eno samo od njih, pa bo iz tega vzniknilo obilje novih alternativ, novih možnosti, novih spoznanj. A takšni so strogo nadzorovane osebe v službi tistih, ki trdijo, da ni drugih alternativ. Vsi skupaj pa se dobro zavedamo, kaj nas čaka, ko bomo, zaradi naših dogem, ideologij in drugih neumnosti, zares ostali povsem brez alternativ. ■

Prevod: Urban Belina

žal mi je

Ne poznam niti ene same osebe, ki kaj velja, pa si ne želi oditi od tod. Celo tisti, ki ne veljajo nič, so ugotovili, da bi se bilo smotrno izseliti. Predstavljam si to žalostno, zapuščeno državo, v bližnji prihodnosti, prepuščeno samo sebi. Kako je videti ta država brez kogar koli? Kot nekakšna matrona, sitna ženica, ki so jo vsi zapustili, in mož in otroci in vnuki, saj se nikakor ni hotela spremeniti, za vsako ceno je hotela biti, kar je. Dol ji je viselo, da to nikomur ne odgovarja, saj je bila takšna po naravi. No, tako si predstavljam to državo. Moji državi visi dol zame. No, potem pa tudi meni visi dol zanjo. Čeprav, za katero državo že?

Rodil sem se leta 1982. V Nikšiću, SFRJ. Odraščal sem v Sarajevu, prav tako SFRJ. Nato sem živel v SRJ, pa v SČG, da bi na koncu pristal v SRB. Imam črnogorski potni list, delovno dovoljenje za tujce in zdi se mi, da ne pripadam nikomur. Nikoli v življenju nisem bil na volitvah, nikoli nisem služil v nobeni vojski, bil sem samo član knjižnice, plesne in igralske šole. Katero državo bi pravzaprav rad zapustil, se vam kaj sanja? Mar zapuščam samega sebe? Očitno že, saj odkar vem zase, nimam države. Nimam tistega – joj, komaj čakam, da se vrnem domov, saj nimam doma. Vse je začasno. V škatlah. Celo življenje.

Če povem povsem iskreno, ta kraj tu, kjer sem, to je že zdaj zapuščena država. V desetih letih, odkar živim tu, je odšlo vsaj deset mojih prijateljev, ki sem jih spoznal v tem času. Mislili so, da ne bodo nikoli odšli. Tu imajo babico in dedka, mamo in očeta, brate, sestre, stanovanje druge babice, vikend drugega dedka, očetov stari avto, službo prek vez, možnost najema treh kreditov ... Vse jim je šlo na roko. Bili so še kar zadovoljni, vzpostavili so si baze, dokaj uspešno polnili biografije, a vendar, nekega dne so mi sporočili, da odhajajo, da ne zdržijo več. Niti poleti nočejo več priti. Tudi pozimi ne. Niti da bi se spomnili beograjskega *clubbinga*. Ajvarja. Paštete. Vampov. Nič več nočejo imeti z "nami". Rečejo, hvala lepa, kdaj drugič. Kako naj potem človek ostane tu, ko odhajajo tudi tisti, ki so se tu rodili? Kaj me še zmeraj drži tukaj? Zakaj sem bolj zabit kot oni?

Zdaj pa je res vse razpadlo. Ne moremo se več pretvarjati, da ni. Ne moremo več žvižgati z rokami v žepih. Zdaj je že povsem jasno, da je šlo vse k vragu. In pri

tem je najhuje, da to ne spada več pod "precej črn pogled na realnost imaš", zdaj je res tako, čeprav se mi zdi, da je bilo zmeraj tako, a se človek v vsakem primeru do onemoglosti prepričuje, da je vse normalno. A žal ni normalno. Ni normalno, da se zbudiš in da se ti ne ljubi iti v službo. Ni normalno, da nočeš iti ven v mesto. Ni normalno, da se ti vse upira. Ni normalno, da ne vidiš svoje prihodnosti. Ni normalno, da ne moreš načrtovati dopusta. Ni normalno, da moraš še zmeraj skrbeti, ali boš imel kaj za jest. Ni normalno, da vsak dan koga zakoljejo zaradi petdesetih evrov. To žal ni normalno. In ne zanima me, kdo je kriv za to. Nimam časa, da bi se ukvarjal s tem in nenehno iskal krivca v drugih, saj moram delati, da si zaslužim plačo, za najemnino in položnice, kar pa bo ostalo, bom porabil za nakup čevljev v trgovini Diesel, na razprodaji. Če ne bo za Diesel, bo pa za Zaro. To si moram kupiti sam, saj mi mama noče. Pa ne zato, ker ne bi hotela, res nima. Pa zna zajemati življenje s polno žlico, veste. Potem pa bodi pisatelj. V svoji državi, saj ne znam drugega jezika. Kako naj bom pisatelj, ko se moram ubadati s čevlji iz Zare in z margarino iz nakupovalnega centra, kako naj bom umetnik, ko pa moram vsak dan v službo, od devetih do petih? Kako naj razmišljam, ko mi delovno mesto kot nekakšna giljotina visi nad glavo in preti, da mi bo odrobila glavo, če nekega dne ne bom šel v službo. Potem pa me sprašujejo – a pišeš kaj novega? Seveda, oporoko pišem. Za to mi nikoli ne zmanjka navdiha.

Pogreje me, ko mi rečejo – nisi za v to državo. Za katero državo pa sem potem, za vraga? Kje bi POTEEM moral živeti? V katero državo sodim? Kam naj grem s svojo šepavo angleščino? Med natakcarje, varnostnike, sobarice, tehnike, picopeke? In ko se bom naučil slenga, se lahko usedem in pišem, med pavzo med varovanjem diskoteke in čiščenjem stranišč velike verige knjigarn? A? Ali pa naj morda vpišem magisterij ali doktorski študij, pa če bo bog dal, bom lahko dve, tri leta živel na tuj račun? A? Kaj bi mi manjkalo? To so pa ja že preverjeni modeli uspešnih življenj gastarbeiterjev v kulturi.

Ne vem, ali ste že zaznali zahrbtno propagando, da ni več nikjer varno in lepo, niti v tem belem svetu. Najprej se

morajo oskrbeti njihovi državljani, nato pa pridejo na vrsto še vsi ostali. Kakor koli se obrneš, z nekom se moraš poročiti, da dobiš državljanstvo, da bi ti bilo v življenju lažje. A vendar, nekomu moraš pripadati, ne moreš biti individualist. Ob teh "intimnih" težavah se zdi, da svet ne bo nikoli tako uničen, kot smo že zdaj uničeni mi sami. Tako da bo ta uničeni svet za nas še naprej raj. Ko pa bo propadel, res ne bomo imeli kam. Potem ne bo nikogar več.

Žal mi je, da je skoraj vsak dan v moji državi mučen, zadušljiv, odvraten in morbiden. Žal mi je, ker moja država ni urejena. Žal mi je, ker nimamo trgovine H&M. Žal mi je, ker nihče ne leži na travi, namesto tega piše: NE HODI PO TRAVI. Žal mi je, da je krivica močnejša od pravice. Žal mi je, da ne obstajajo nikakršni kriteriji. Žal mi je, ker se še zmeraj prerekajo, kdo je kriv, pa tega niso uspeli ugotoviti. Žal mi je, ker se še naprej vrtimo v krogu. Žal mi je, ker se zgodovina ponavlja. Žal mi je, ker ne gremo naprej. Žal mi je, ker pozimi ni lubenic. Žal mi je, ker nimamo niti ene same etiopske restavracije. Žal mi je, ker low cost ne funkcionira, kot bi moral. Žal mi je, ker nimamo podzemne. Žal mi je, ker smo vsi skupaj nori. Žal mi je, ker se tako zlahka sovražimo. Žal mi je, ker se delimo. Žal mi je, ker je še zmeraj pomembno, v kateri stranki si. Žal mi je, da ljudje dobivajo službe na osebni bazi. Žal mi je, da talent ni pomemben, saj ni nikogar, ki bi ga znal oceniti. Žal mi je, ker je vse skupaj eno in isto. Žal mi je, ker je že skrajni čas, da najdem način za odhod in se rešim. Da najdem alternativo. ■

Prevod: Urban Belina

K R I L C A

Darila s čarobno močjo.

Vaše darilo ima lahko čudovite posledice.

Krilca so darila mogočne sorte. Čudovito lepa so in koristna, pa čeprav jih ne morete prijati. Z njimi ne opravite še enega nakupa, temveč naredite nadvse dobro delo. Vašega denarja ne dobi tovarna, temveč bitja v stiski. Vaš nakup ne obremeni okolja, temveč osreči zdaj otroka zdaj delfina zdaj skupnost. Vaše darilo ne konča v omari, temveč lepo vsem na očeh, izpostavljeno na mizi ali steni!

Vaše darilo ima lahko trojno moč. Obdari vam pomembno osebo, osreči pomoči potrebno bitje in zmanjša nepotrebno onesnaževanje okolja. Krilca so tu zato, da vam pomagajo spreminjati svet na bolje.

www.krilca.si

DRUGI EVOLUCIJSKI DVIG::

Ni več metafor, alegorij, simbolov,
so
::
znaki, sistemi, modeli
::
moduli!

Spoj dveh modulov::
postopkovno ju uskladimo z načrtovano časovno serijo.

Serije so tri::
Smrt je tretja!
Smrt je absolutni dogodek, ki je v neposrednem stiku z **absolutnim nič**.
Strah pred smrtjo je strah pred lastnim opazujočim umom.
Nenehoma smo v analizah lastnih smislov,
nenehoma,
neprestano,
vsak trenutek znova
se konceptualiziramo,
::
zato je smrt vedno tako oddaljen dogodek.
So naravni, načrtovani, izredni in umetniški dogodki
ter **absolutni dogodek**
::
v "živo" vstopi razum in takoj zatem nastopi smrtna zbranoost.
Smrtna zbranoost!

Sledi akt načrtovanega.

Prva serija::
Nikjer več ni prostora za našo zavest.
Vse je procesirano z resnično zahtevno shemo
mnogopomenske sistemske planetarne organizacije.
Človeško je samo odpiralno orodje.
Medtem pa se tehnološko emancipira od človeškega.
Smo v drugi časovni seriji
::
nastopi samozavedanje, zmagoslavje stilne formacije,
smo razdelek opazujočega uma,
ki sta mu odvzeta meso in kri,
da bi od njega ostala le kost in kos tridimenzionalno črnega:
Modularno – drugi evolucijski pohod skozi univerzalno.
Oba modula zdrsita v točko planetarne enačbe
::

∴
Zrelost

∴
Navedek sedem let kasneje

∴
"Vsaka oblika ima svojo optimalno razdaljo, iz katere jo najbolj vidimo, ter določeno orientacijo, ki jo smiselno prikaže: pred in zatem pa imamo zgolj njeno neurejeno predstavo ali nezadostno zaznavo o njej. Tako torej težimo k njeni smiselni vidnosti. Tako v mikrosvetu iščemo njeno najjasnejšo sliko, ki jo dobimo z ravnovesjem notranjega in zunanega horizonta. Živo telo, gledano preveč od blizu, pa ni več živo telo, ampak snovna masa, ki nam je prav tako tuja kot površina tujega planeta. Če pa živo telo gledamo preveč od daleč, znova izgubi vrednost živega. Živo telo se izostri, ko njegova mnogokrat pomanjšana ali povečana struktura ni niti preveč niti premalo vidna. Razdalja med menoj in obliko ni naraščajoča ali upadajoča velikost, temveč napetost. Obstaja stopnja zrelosti moje zaznave."

∴
Zrelost pogleda.

**Zato je resnična strategija živega nameščena v umetniških dogodkih::
Postgravitacijska strategija::Telekozmizem
Kulturalizacija vesolja::KSEVT**

In na koncu nastopi tretja časovna serija::

**Organe smo zbrali v funkcionalno celoto. Smrt pa spojili z jezikom vida.
Kozmična predstava za nesmrtnega kozmičnega opazovalca.**

∴
Sonce je gledalec naših predstav.

Smrti ni!

∴
Dragan Živadinov::Dunja Zupancič::Miha Turšič
∴

arja HYYTIÄINEN:

razdalja zdaj

V produkciji Emzina, Zavoda za kreativno produkcijo, je bila v Galeriji Fotografija od 10. septembra do 10. oktobra 2013 na ogled razstava z naslovom *Razdalja zdaj* finske fotografinje Arje Hyttiäinen.

Arja Hyttiäinen je bila rojena leta 1974 v finskem mestu Turku in trenutno živi v La Rochelle v Franciji. Študirati je začela na Švedskem, kjer se je posvetila zlasti dokumentarni fotografiji, diplomirala pa je na praškem FAMU-ju. V svojem delu se s prehajanjem skozi različna evropska mesta – Berlin, Pariz, Praga, Göteborg – osredotoča na dokumentiranje lastnega življenja v gibanju, ki ga prepleta z elementi fikcije.

Leta 2006 je v Franciji prejela nagrado Kodak za kritično fotografijo, leta 2007 pa nagrado Grand Prix na Fotofestivalu v Lodžu. Istega leta je izšla njena knjiga *Razdalja zdaj* (Distance Now). Kot svobodna umetnica razstavlja v številnih evropskih državah, v zadnjih letih pa vodi delavnice na berlinski Neue Schule für Fotografie, na Foto Department v Sankt Peterburgu in na številnih drugih šolah.

Arja Hyttiäinen zastopata Agence VU in Galeria ZPAF i S-KA iz Krakova. Več o njenem delu na www.arjahyttiainen.com.

“Razdalja zdaj (2002–2005) je avtobiografsko delo, posvečeno čustvom in občutjem, ki sem jih doživljala med razpadom razmerja. Naslov se nanaša na psihološko razdaljo med mojim partnerjem in mano, tako v času razhajanja kot pozneje. Nekaj fotografij je nastalo med razhajanjem, druge pa so dokumenti mojega preteklega življenja. Razdalja se nanaša na fizično razdaljo med dvema partnerjema v razmerju na daljavo, zdaj pa se nanaša na čas po razhodu.

Razdalja zdaj se nanaša na iluzijo ljubezni, čustveno zmedenost, obup, strah in odvisnost.

Nekatere fotografije so uprizorjeni samokritični avtoportreti, na katerih je prikazan obup, ki ga človek lahko občuti, ko se razmerje konča. Druge so moje zasebne arhivske slike minulega življenja, ki pridobijo na vrednosti šele po določenem času. Pogosto je v njih mogoče začutiti dogodke, ki se bodo šele zgodili.”

Arja Hyttiäinen

"Energija. Edina varnost je v načinu življenja.
Tri leta nenehnega truščja. Nenadzorovanega premikanja.
Sledenje impulzov in drug drugemu. Fotografija in glasba.
Ljubljenje na javnih mestih.
Filmi, zamisli, posnetki, zapiski.
Štopanje po Evropi, ceste in kitara, od Italije do Poljske, po čeških gozdovih.
Ledeno mrzla zima v prikolici v Berlinu, iskanje lesa na gradbiščih, žaganje lesa za ohranjanje toplote, po zasedbi hiše.
Potem dvom, ali imava lahko normalno življenje, vsakdan, ali lahko najdeva kraj, ki bi mu rekla dom.
London mi nikoli ni bil všeč, niti misel, da bi živela tam.
Neskončna prizadevanja, da bi ostala skupaj. Snovanje zamisli o prihodnosti, ki se niso nikoli ujemale.
Nazadnje razhod.
Razdalja. Bolečina.
Nič več nimam povedati.
Spomnim se le še tega, da je bilo proti koncu težko.
Bila sem obupana, pila sem, jokala, nisem mogla spati.
Zaradi strahu pred spremembo? Zaradi žalosti? Zaradi koncepta pogrešanja?
Zaradi zavedanja, da telo potrebuje družbo drugega telesa?
Zaradi izgube ljubezni ali iluzije o njej?
Da bi našla nekakšen smisel, se mi je zdelo pametno le, da se ukvarjam s preteklostjo in fotografijami preteklosti. Da bi našla smer v zmedi, ki je ostala. Tvoja zadnja pisma, da nama ni bilo namenjeno biti skupaj, ker je vse skupaj prenaporno, da potrebuješ normalen dom, kamor bi se vračal, nekaj mirnega.
Da svoje ljubimke nočeš poznati tako dobro, to te dela živčnega.
Pesem Johnnija Casha mi ne gre iz glave, niti Cohenova.
Tisto popoldne v gorski koči nekje na madžarski meji, poletne noči ob Severnem morju na Švedskem.
Bolečina in obup sčasoma zbledita.
Spomin, kot tudi podobe, pa ostajajo kraj, ki ga lahko obišeš."
Pariz, oktober 2005

"Danes je bilo hladneje, veter sem občutila kot lastno zmedenost. Poskusim preišljevat, kam sem hotela iti pred tabo, za tabo ... Morda sem se morala izgubiti v nama, da sem potem lahko spet našla pot do sebe. Zdaj poskušam biti iskrena, sočutiti, razumeti. Poskušam se zadržati, ostati mirna, ne glasno vpiti. Kot da sem prej od daleč gledala, kako se stvari dogajajo, gledala iz sebe.
Zdaj gledam vase.

Ne vem, kako se nama je to zgodilo. Težko je pojasniti."
Praga, junij 2005

"Spominjam se mučnih jutur v Parizu, svobode v Berlinu in kako sem vztrajno verjela, da je med nama varnost. Ob tej iluziji je bilo vse veliko lažje.
Sedem zjutraj. Prezgodaj.
Bolečine ni več. Ostaja le še praznina in želja, da bi me kdo ljubil, ljubkoval, objel, kdor koli, nek človek. Spomin nate ostaja v meni. Želim si, da bi to lahko naredila na drugačen način, z manj bolečine. Brez nadomestkov."

Arja Hyytiäinen

Selektor in producent /
Selection and production:
Emzin

Koproducent /
Co-production:
Galerija Fotografija

Posebna zahvala za pomoč pri izvedbi razstave / Special thanks for the realization of the exhibition:

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

frame visual art
finland

Pokrovitelja otvoritve / Sponsors of the opening:

dvajsetič

pripravila:
Mateja Seliškar Kenda

Fotografija leta 2014, natečaj revije za kulturo *Emzin* za najboljšo slovensko fotografijo, je bil organiziran že dvajsetič. Natečaj je bil razpisan 20. novembra 2013 in se je zaključil 14. januarja 2014. Na letošnji natečaj je prispelo 271 fotografskih serij oziroma 1666 fotografij. Te fotografije predstavljajo produkcijo slovenskih fotografov različnih generacij, vsebin, formatov in tehnik.

V letošnji mednarodni žiriji so se zbrali: **Metka Dariš**, art direktorica revije *Emzin*, Ljubljana; **Serival Sosič**, kustos in muzejski svetnik, Ljubljana; **Darko Bandić**, fotograf, Zagreb; **Evžen Sobek**, fotograf, Brno; **Peter Granser**, fotograf, Stuttgart. Žirija je bila sestavljena zelo raznovrstno, tako da lahko izbrana in nagrajena dela kažejo ves razpon delovanja, ki ga ima fotografija danes.

Podeljene so bile tri nagrade za avtorsko in nagrada za najboljšo reportažno fotografijo. Nagrajenci bodo javnosti predstavljeni na dan otvoritve razstave, v torek, 20. februarja 2014. Nagrajene fotografije in fotografije ožjega izbora bodo razstavljene v prvem preddverju Cankarjevega doma od 20. februarja do 20. marca 2014.

Avtorska fotografija

1. nagrada

(oprema in storitve v vrednosti 500 EUR, podeljuje jo podjetje FotoFormat, d. o. o.)

Avtor: **Tadej Žnidarčič**, Ljubljana

šifra: Tukaj smo, geji smo in Ugandčani smo

2. nagrada

(storitve v vrednosti 300 EUR, podeljuje jo podjetje Vidal, d. o. o.)

Avtor: **Miha Erjavec**, Ljubljana

šifra: 1283

Naslov serije: 150 m

3. nagrada

(storitve v vrednosti 100 EUR, podeljuje jo podjetje FotoFormat, d. o. o.)

Avtorica: **Ajda Schmidt**, Ljubljana

šifra: Anywhere else but here

Nagrada za reportažno fotografijo

(storitve v vrednosti 500 EUR, podeljuje jo podjetje Studio černe, d. o. o.)

Avtorica: **Fernanda Prado Verčič**, Kranj

šifra: Majhne zgodbe iz Robidnice 3-B

Častna omemba žirije

Avtor: **Matjaž Tančič**, Ljubljana

šifra: Karaoke bar

Fotografijo leta 2014 so podprli:

Soorganizator:

 cankarjev dom

Pokrovitelj nagradnega sklada:

fotoformat

VIDAL

Pokrovitelj nagrade za reportažno fotografijo:

STUDIO ČERNE

Pokrovitelji:

Mestna občina
Ljubljana

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

avstrijski kulturni forum^{lm}

DELO

Ožji izbor:

Iris Anam Cara
 Ajda Schmidt
 Robert Hutinski
 Aljaž Celarc
 Matic Zorman
 Matej Povše
 Saša Huzjak
 Tereza Kozinc
 Nadja Stare
 Nataša Berk
 Mojca Cvirn
 Renata Šifrar
 Hedvika Gumilar
 Metka Čok
 Maruša Račič
 Matjaž Tančič
 Ciril Jazbec
 Marko Vrbič
 Maša Lancner
 Šimen Zupančič
 Kaja Sajovic
 Željko Stevanič
 Marjan Krebelj
 Danilo Jakovčič
 Matija Brumen
 Metka Golec
 Toni Soprano

Ostali udeleženci natečaja:

Adriana Aleksić
 Polona Avanzo
 Sladžan Bacio
 Rudolf Baloh
 Valentin Benedik
 Urška Boljkovac
 Katja Božič
 Primož Brecelj
 Jaka Bulc
 Nenad Cakić
 Marjana Cmager
 Almira Čatović
 Jelena Dragutinović
 Taddea Druscovich
 Boris Farič
 Dare ferjan
 Ina Ferlan
 Snežana Filipovič
 Andrej Firm
 Tjaša Gale
 Teja Gerkman
 Sara Glavina
 Danica Gobec
 Katarina Gogala
 Radovan Gregorčič
 Andraž Gregorič
 Barbara Gregurič Silič
 Žiga Gričnik
 Andrej Habjan
 Irena Herak
 Karol Hernčič
 Dean Horvat
 Nejc Hötzl
 Polona Ipavec
 Slavica Isovaska
 Katarina Jazbec
 Henrik Jerčič
 Petra Jeršin
 Dušan Jež
 Irena Jurca
 Jasmina Kert
 Nejc Ketiš
 Anita Kirbiš
 Vladka Kobal
 Mateja Kobav
 Barbara Kocjančič
 Helena Koren
 Nuša Košar
 Ana Kovač
 Alen Lacijan
 Ivan Levac
 Mihaela Majerhold
 Ostrovršnik
 Kristina Mihelj
 Dejan Mijović
 Sara Mlakar
 Mitja Mlakar
 Drago Mlakar
 Maja Modrinjak
 Tilyen Mucik
 Sabina Mujkić
 Marita Narobe
 Anita Pavlič
 Roman Peklaj
 Andrej Perko
 Anja Perše
 Špela Peskar

Borut Peterlin
 Nataša Pezdir
 Maša Pfeifer
 Tihomir Pinter
 Nela Poberžnik
 Uroš Počivalšek
 Eva Posedi
 Edvard Potočnik
 Marija Pranjč
 Janez Praprotnik
 Adrian Pregelj
 Damjan Prelovšek
 Vitomir Pretnar
 Maruša Puhek
 Klemen Razinger
 Jože Resnik
 Silva Ros
 Gregor Rozman
 Nika Rupnik
 Miha Sagadin
 Romana Savič
 Urška Savič
 Veronika Savnik
 Andrej Schlegel
 Tina Simerl
 Klemen Skubic
 Bor Slana
 Dušan Josip Smodej
 Sonja Suhadolc
 Matija Sušnik
 Anita Šarkezi
 Mimi Šegina
 Maja Šimenc
 Špela Škulj
 Peter Šuklar
 Jaka Šuln
 Vanja Tajnšek
 Sanja Tošič
 Marjeta Trstenjak
 učenci posebnega
 programa (pp2 in pp3)
 Ošpp Mirna
 Dejan Ulaga
 Tina Umer
 Saša Urih
 Jaka Varmuž
 Sanja Veljič
 Rok Vižintin
 Sebastijan Vodušek
 Voranc Vogel
 Matic Vrabič
 Anton Vučajnk
 Zala Zagoršek
 Janez Zalaznik
 Manja Zore
 Ajda Zupančič
 Edvard Žargi
 Marijo Župan

Zahvaljujemo se vsem, ki so nam pomagali pri organizaciji, obiskovalcem razstave in medijem, ki so poročali o natečaju.

1. nagrada

avtor: **Tadej Žnidarčič**, Ljubljana
šifra: Tukaj smo, geji smo in
Ugandčani smo

Fotografsko serijo petih del v diptih razporejenih podob gejevskih aktivistov z naslovom Tukaj smo, geji smo in Ugandčani smo označuje natančno premišljen, izpeljan in fotografsko izčiščen likovni in vsebinski koncept. V vsakem diptihu sta fotografirana portreta ugandskega gejevskega aktivista v določenem časovnem obdobju. Upodobljenec je najprej obrnjen proti gledalcu s hrbtom, ne pusti se prepoznati, nato pa se odločno zatre in brez vidnega strahu izpostavi obraz in telo prepoznavnosti. Če je v prvi podobi še vedno prisoten strah pred družbo, ki še ne sprejema nekonvencionalne drugačnosti (v Ugandi je bilo še leta 2010 javno opredeljevanje za homoseksualca nevarno početje, povzročilo je lahko izgubo delovnega mesta, aretacijo, pretepanje in celo smrtno kazen), pa pogled na obraz – identifikacija – dokazuje, da se dogajajo pomembne družbene spremembe (leta 2012 je bil sprejet zakon, ki je omilil odnos do homoseksualcev; ti so kaznovani, če nagovarjajo k spolnemu stiku druge). Torej iskreno enostaven in neposreden fotografski zapis razvija in opozarja na družbeno aktivne in kritično razmišljujoče poudarke o enakosti in enakopravnosti vseh ljudi brez razlik. Fotografije tega cikla lahko opazujemo kot serijo umetniško izoblikovanih podob, a hkrati tudi kot dokumentarne zapise subjektov znotraj nekega prostora in časa. Ti nastopajo kot pričevalci sprememb in nakazujejo upanja na boljše razumevanje in sprejemanje vsega kar mogoče odstopa. Fotografija se prav v tako izdelani seriji del dokazuje kot univerzalni likovni jezik, ki omogoča veliko mero ustvarjalnosti in aktivnega vizualno narativnega nagovarjanja razumljivega vsem v vseh delih sveta.

Sarival Sosič

Tadej Žnidarčič je dokumentarni fotograf, rojen v Ljubljani. Univerzitetni diplomirani fizik je tudi diplomant nekdanje šole Famul Stuart v Ljubljani (zdaj Visoka šola za umetnost Univerze v Novi Gorici) ter newyorške šole International Center of Photography, kjer je prejel štipendijo George in Joyce Moss za fotožurnalizem. V svojem delu se večinoma osredotoča na socialne teme. Med drugim je fotografiral žrtve otroške paralize v Nigeriji, šole na ladjah v Bangladešu, otroke s ceste v Keniji, razvoj interneta v Ruandi in gejevsko skupnost v Ugandi. Sodeluje z nevladnimi organizacijami večinoma na področju zdravstva, izobraževanja in človekovih pravic ter je prejemnik Global Fund for Children/ International Center of Photography Fellowship, v okviru katerega je potoval v Indijo, Bangladeš in Romunijo, kjer je dokumentiral vpliv lokalnih nevladnih organizacij na njihove skupnosti. Njegove fotografije so bile med drugim objavljene v revijah in časopisih *The New York Times*, *The Guardian*, *Financial Times Magazine*, *Stern*, *Le Monde*, *Economist*, *International Herald Tribune*, *The Independent*, *D Magazine*, *FAZ*, *Die Zeit*, *The Observer*, *IL Magazine* in *Io Donna*, projekti pa predstavljani v revijah *Fotografija* in *National Geographic Slovenija* ter na fotografskih blogih *Photo District News*, *Daylight*, *Verve*, *CNN* in *Foreign Policy*. Je dobitnik priznanj in nagrad natečajev Fotografija leta, Slovenia Press Photo, Photo Review v ZDA, Applied Arts v Kanadi in Pride Photo Award na Nizozemskem. Sodeloval je tudi na vrsti skupinskih razstav v Evropi in ZDA, med drugim Moving Walls in New York Photo Festival. Letos (2014) bo samostojno razstavljal v Mali galeriji Cankarjevega doma. ■

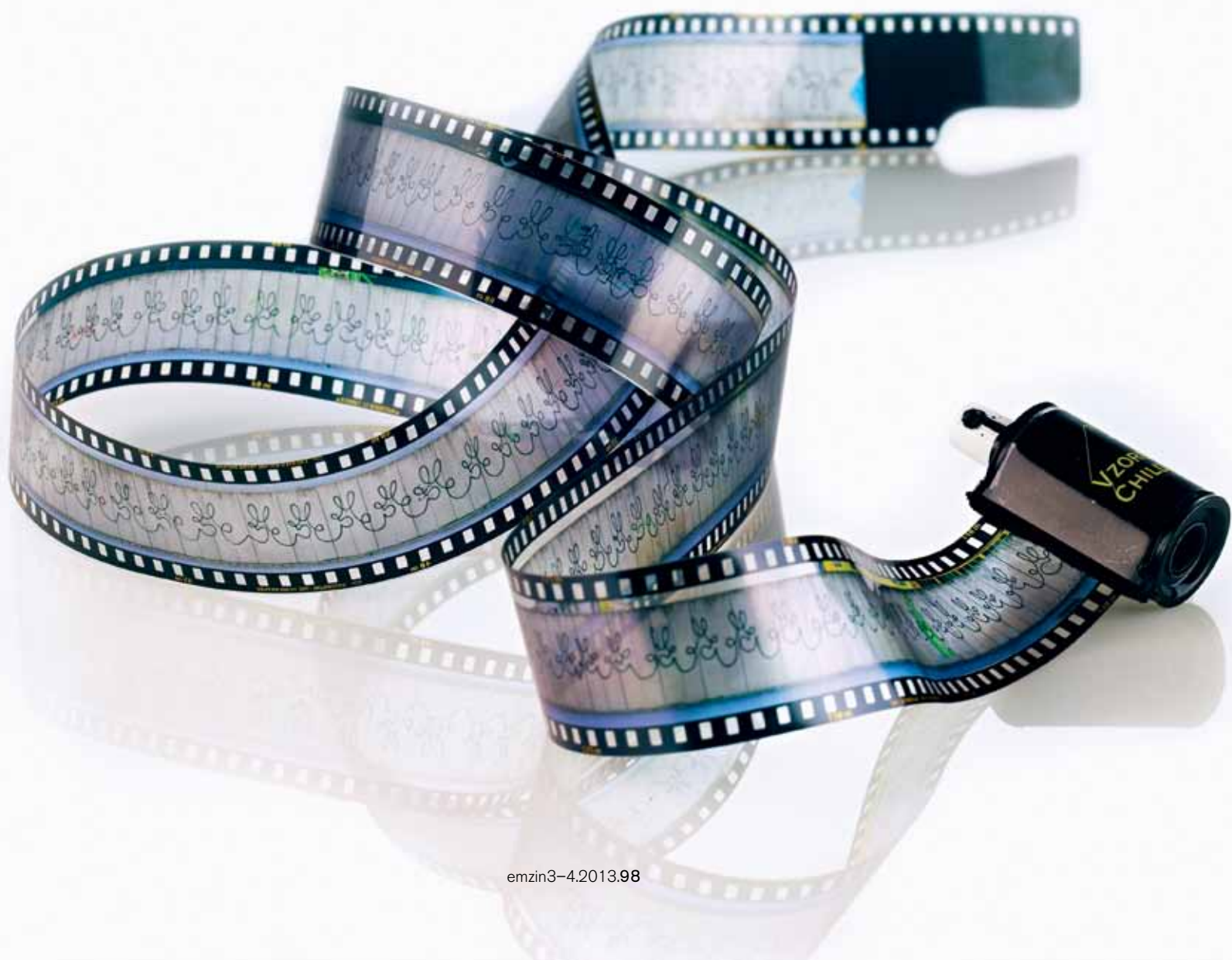

2. nagrada

avtor: **Miha Erjavec**, Ljubljana

šifra: 1283

naslov serije: 150 m

Fotografsko domiselno in neobičajno delo 150 m izpostavi fotografijo kot medij, ki lahko odstopa od tradicionalno razumljene in uporabljene fotografske tehnologije in podobe. Fotografija se izkazuje kot variabilna, raztegljiva, svobodna in raznolika forma, ki se na materialnem nivoju razširja znotraj sodobnih tehnologij. V motivno vsebinskem smislu pa lahko izpostavlja najrazličnejše ideje, misli in teoretične sisteme. Domiselna digitalno manipulirana in na filmski trak producirana fotografija ohranja idejo klasičnih diapozitivov, a se hkrati povezuje z gibljivo dinamičnostjo filmske podobe približujoč likovno vsebino vizualnemu zaporedju oziroma trajanju. Filmski trak je sorazmerno pomanjšana dolžina realnega zidu obdelanega z grafiti, kar omogoča povezovanje in združevanje podob v mestnem prostoru aktivnega vizualnega segmenta – grafita ter fotografskega sistema, ki to likovno dinamiko zapiše, jo osmisli in doda nadpomen. Fotografija, grafit in filmski trak tako skupno ustvarjajo likovno pripoved, a hkrati spreminjajo običajnost ali konvencionalnost pogledov na posamezni medij. Prav tako pa v fotografsko podobo prinašajo določen nivo ironije, hudomušnosti in pomembnosti sproščenega pogleda na te medije, ki danes soustvarjajo kulturno zgodbo.

Sarival Sosič

Miha Erjavec je rojen v Ljubljani (1985), kjer je končal Srednjo šolo za oblikovanje in fotografijo. študijsko se je šolal v Londonu (Ravensbourne college), trenutno pa je absolvent oddelka za oblikovanje na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani.

Prejel je glavno Brumnovo nagrado (2011), nagrado Zlato gnezdo (2011) in bil v ožjem izboru Emzinovega natečaja Fotografija leta 2010. Njegovo delo *Miha Artnak: childhood patteren* je vključeno v arhiv Mednarodnega grafičnega likovnega centra (MGLC, Ljubljana). Razstavljal je na številnih skupinskih razstavah doma in v tujini: Festival plakata Ljubljana, ožji izbor, Ljubljana; Podoba knjige, Varšava; Razstava knjig, Akademija za likovno umetnost, Varšava; Fotografija leta 2010 EMZIN, ožji izbor, Ljubljana; Podoba knjige, Ljubljana; Fotoobjekti (skupinska razstava), Novo Mesto 2011, Bienale vidnih sporočil Slovenije (5. Brumen), Ljubljana; Mesec oblikovanja 2011 in 2012, Ljubljana; 1107 clan (Count down the pices), Praga; Urban Art@Aldringen, Luxemburg. Živi in dela v Ljubljani. ■

3. nagrada

avtorica: **Ajda Schmidt**, Ljubljana
šifra: Anywhere else but here

Serija osmih fotografskih del z naslovom *Anywhere else but here* prikazuje pozicijo in avtorsko gledišče fotografirajočega subjekta. Narava, prostor in subjekt so prikazani skozi avtorsko prepričljivo perspektivo, ki skozi impresije pogledov fotografsko rekonstruira stvarnost. Ta postaja izrazito čustvena in osebna materija napolnjena z intimnim odnosom do prostora, do odkrivanja možnosti različnih pogledov in pozicij. Fotografske podobe so izpeljane znotraj vizualno čutnega razmerja med nihanjem stvarnega in imaginarnega zaznavanja. Istočasno pa ohranjajo zvestobo fotografskemu materialno tehničnemu sistemu brez pretiranih eksperimentiranj. Dokazujejo, da je motivni svet okoli nas bogat, čustveno zgoščen, predvsem tam, kjer smo samo vpeti vanj in ga sprejemamo kot delujočega za naše bivačoče.

Sarival Sosič

Ajda Schmidt je absolventka vizualnih komunikacij na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje. V času študija se je ukvarjala z različnimi fotografskimi in oblikovalskimi projekti, med drugim je sodelovala z SNG Dramo Ljubljana, Mednarodnim grafičnim in likovnim centrom, štirinajstdnevnikom *Pogledi*. Njene fotografije so se uvrstile na nekaj razstav doma in v tujini; med drugim na razstavo "Creative Cities" v Palazzo Ducale v Genovi, na razstavo "Book as an Art Object" v Narodni biblioteki v Beogradu, na fotografsko razstavo selekcije študentskih del v Galeriji Photon leta 2011 in tri leta zapored na študentsko razstavo "Oko za oko". V četrtem letniku je s strani Akademije prejela posebno priznanje ALUO za študijske dosežke v akademskem letu 2011/2012. Po dveh manjših samostojnih razstavah sta bili januarja 2013 dve njeni seriji izbrani v ožji izbor Emzinove Fotografije leta 2012. Nazadnje je svoje delo predstavila novembra 2013, ko je na skupinski razstavi Alternativni svetovi v Galeriji Photon prejela 2. nagrado za serijo "It's been years since". Trenutno dela kot zunanji fotograf za spletni portal AirBeletrina in piše diplomu. ■

Nagrada za reportažno fotografijo

avtorica: **Fernanda Prado Verčič**,
Kranj
šifra: Majhne zgodbe iz Robidnice 3-B

Seriya osmih fotografij z naslovom *Majhne zgodbe iz Robidnice 3-B* na prvi pogled ne prinašajo enotnega koncepta oziroma izdelane reportažne fotografske zgodbe. Delujejo kot nekakšni fotografski utrinki vsakdanjosti, impresije podob z izpostavljenostjo močjo motivno vsebinske strukture in kompozicije fotografij. Označuje jih neposredna iskrenost, odprta preprostost in enostavnost. A prav vse to dokazuje, da velikih zgodb ni potrebno iskati, so povsod okoli nas, le videti jih moramo, se jim prepustiti, jih občutiti in doživeti, mogoče tako kot jih je izoblikovala ta serija. Napolnjena z nedramatično motiviko, ki se znotraj sodobnega neoliberalnega in krivičnega sveta vse bolj zapostavlja, izgublja, razblinja v iskanju dramatičnih, žalostnih, težkih in tragičnih prizorov. Ta serija del se ukvarja z malimi zgodbami vsakdanjosti, preprostih pogledov in pozicij, običajnih trenutkov in doživetij. Enostavna, a življenjska fotografska reportažna serija podob pridobi nekakšen starodavni arhaičen, pozabljen bukolično igrivi pomen. Prav zaradi svoje preprostosti se vpne v razmišljujočo in osebno čustveno zgoščeno fotografsko pripoved in tako postane enovita in zaokrožena reportažna slika prepoznanih življenj in podob marsikaterega posameznika znotraj naše družbe.

Sarival Sosič

Fernanda Prado Verčič se je rodila leta 1980 v São Paulu v Braziliji, kjer je študirala novinarstvo in magistrirala iz fotografije. Od leta 2011 živi v Sloveniji in deluje kot fotografinja, kustosinja in novinarka. Leta 2012 je koordinirala prvi festival Fotonični trenutki Portfolio Review in bila članica Evropskega meseca fotografije, ki ga je organizirala Galerija Photon iz Ljubljane. V Braziliji je kot fotografinja štiri leta delala pri časopisu *Valor Econômico*. Je članica brazilskega fotografskega kolektiva Oficina da Luz. ■

evžen SOBEK

iz serije Evropa v modrem

V okviru natečaja Fotografija leta 2014 sta v Cankarjevem domu v Ljubljani predavala letošnja člana žirije, češki fotograf Evžen Sobek in fotograf iz Stuttgarta Peter Granser.

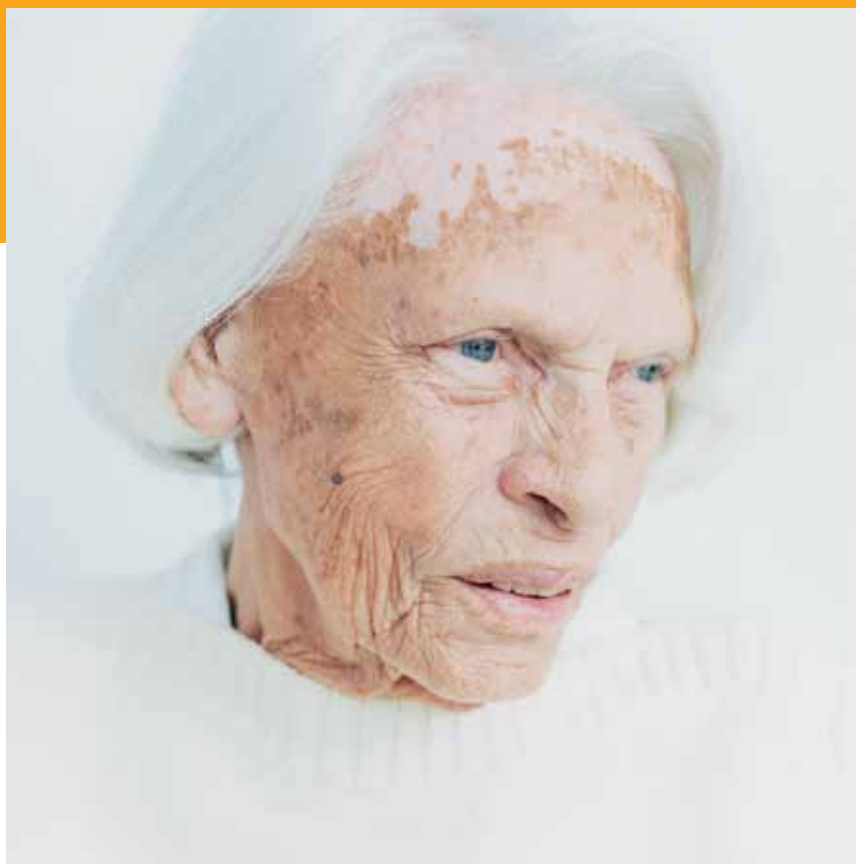
Evžen Sobek se je rodil leta 1967 v Brnu, kjer je tudi obiskoval Tehnično univerzo. Sprva je študiral tehnično risanje, nato pa se je prepisal na Inštitut za ustvarjalno fotografijo šlezjske univerze v Opavi. Evžen Sobek je samostojni fotograf in fotografski mentor, v svojem delu pa se osredotoča predvsem na dokumentarno fotografijo. Prve pohvale si je prislužil s serijo fotografij, ki prikazujejo življenje premonstratenskih menihov v češki vasi Zeliv, in s fotografijami vsakdanjega življenja Romov v njegovem rodnem mestu. Njegove fotografije so del mnogih zasebnih in javnih zbirk, med drugim Muzeja za likovno umetnost v Houstonu, Šole za vizualno umetnost v Osaki in Muzeja uporabnih umetnosti v Pragi. Ustanovil je Šolo fotografije v Brnu in natečaj Fotoframe, predaval pa je tudi v Osaki na Japonskem in v Portlandu v ZDA. Sobek je poleg češke samostojno razstavljal še v Nemčiji in Avstriji, na Slovaškem, v Izraelu, letos pa tudi v prestižni fotografski galeriji ClampArt v New Yorku.

Evžen Sobek je v predavanju z naslovom *Modri svetovi* predstavil delo zadnjih nekaj let, kjer je moč zaznati fascinacijo z modro barvo. Avtor govori celo o "modri fazi", začetek tega obdobja pa sega v leto 2006, ko je odkril letovišča in bizarne ribiške kampe ob umetnih jezerih na jugu Češke. Pri tem projektu modra barva sprva sicer ni bila prisotna, ob gledanju in urejanju prvih posnetkov pa je prišla do izraza povsem naravno, z njo pa tudi specifično občutje, ki ga je spremljalo v tistih krajih. Kot je dejal avtor, "mora biti v modri nekaj magičnega, nekaj, kar prinaša veselje v naša življenja in zaradi česar smo mirni ... nekaj nepogrešljivega za naš obstoj. Morda je to razlog, da me modra še vedno spremlja ..."

peter GRANSER

Kraljica bikinija, Sun City, 2001

Portret 19, Alzheimer, 2001

Peter Granser, rojen leta 1971, je avstrijski fotograf, ki deluje v Nemčiji. Kot samouk se je s fotografijo začel ukvarjati v poznih devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Za svoje delo je prejel številne nagrade in podpore. Leta 2002 je bil izbran v mojstrsko delavnico natečaja World Press Photo in prejel nagrado Discovery v francoskem Arlesu. Leta 2004 je prejel nagrado Oskar-Barnack, leta 2009 pa štipendijo VG Bild-Kunst fundacije. Prejel je tudi nagrado Alison & Peter Klein Photo Art Award in nagrado Helmut Kraft fundacije. Letos je dobil štipendijo Avstrijskega kulturnega foruma za rezidenco v Tokiu. Granserjeve fotografije so bile razstavljene po vsem svetu in so na ogled v okviru javnih zbirk Muzeja likovnih umetnosti v Houstonu (ZDA), španske Fundacije Ordóñez-Falcó in Fotografskega muzeja Winterthur ter Mestne galerije Stuttgart v Nemčiji. Doslej je izdal več knjig, med zadnje spadajo *J'ai perdu ma tête* (Edition Taube, 2014), *Was einem Heimat war* (Bücher & Hefte, 2012), *2000–2007* (Superlabo Japan, 2011).

Peter Granser je v svojem predavanju z naslovom *Peter Granser: 2000–2012* predstavil delo zadnjih dvanajstih let. Do leta 2007 se je ukvarjal s hitro starajočo družbo Združenih držav in ameriškim političnim, gospodarskim in kulturnim vplivom na preostale dele sveta, od leta 2008 pa v svojem delu uporablja tudi video in zvok. Njegovi zadnji trije projekti raziskujejo pomen doma in občutek ob njegovi izgubi. Granser je član POC (Piece of Cake) projekta. ■

leto 1993:

1. nagrada: **Marko Radovan**, Brezovica
2. nagrada: **Maja Vauda**, Ljubljana
3. nagrada: **Božidar Dolenc**, Ljubljana
4. nagrada: **Vojko Stiplovšek**, Maribor
5. nagrada: **Tamara Tasev**, Ljubljana
5. nagrada: **Peter Uhan**, Ljubljana
5. nagrada: **Boris Farič**, Ptuj

leto 1994:

1. nagrada: **Tomaž Gregorič**, Ljubljana
2. nagrada: **Antonio Živkovič**, Ljubljana
3. nagrada: **Maja Vauda**, Ljubljana
4. nagrada: **Vida Klenovšek**, Koper
5. nagrada: **Andrej Žigon**, Logatec
1. nagrada v kategoriji "študentje": **Aleš Mikuž**, Idrija
2. nagrada v kategoriji "študentje": **Daniel Novakovič**, Koper

leto 1997:

1. nagrada: **Borut Peterlin**, Straža
2. nagrada: **Tomi Grgičević**, Brežice
2. nagrada: **Željko Stevanič**, Kočevje
4. nagrada: **Aleksandra Vajd**, Maribor
5. nagrada: **Jure Breceljnik**, Ljubljana
- nagrada za reportersko fotografijo: **Tomislav Lombar**, Ljubljana

leto 1998:

1. nagrada: **Jure Breceljnik**, Ljubljana
2. nagrada: **Aleksandra Vajd**, Maribor
3. nagrada: **Aleš Gregorič**, Ljubljana
- nagrada za reportersko fotografijo: **Borut Peterlin**, Straža
- nagrada za reportersko fotografijo: **Vinko Skale**, Celje

leto 1999:

1. nagrada: **Aleksandra Vajd**, Maribor
2. nagrada: **Borut Peterlin**, Straža
3. nagrada: **Andrej Cvetnič**, Maribor
- nagrada za reportersko fotografijo: **Jure Eržen**, Ljubljana

leto 2000:

1. nagrada: **Tomo Brejc**, Ljubljana
2. nagrada: **Aleš Gregorič**, Ljubljana
3. nagrada: **Jernej Humar**, Nova Gorica
- nagrada za reportersko fotografijo: **Jure Eržen**, Ljubljana
- nagrada za reportersko fotografijo: **Tomi Lombar**, Ljubljana

leto 2001:

1. nagrada: **Tomaž Lunder**, Škofja Loka
2. nagrada: **Katarina Sadovski**, Sežana
3. nagrada: **Tanja Verlak**, Gorišnica
- nagrada za reportersko fotografijo: **Jure Eržen**, Ljubljana

leto 2002:

1. nagrada: **Sebastijan Kurmanšek**, Velenje
2. nagrada: **Špela Kasal**, Ljubljana
3. nagrada: **Peter Uhan**, Ljubljana
- nagrada za reportersko fotografijo: **Matej Povše**, Ljubljana

leto 2003:

1. nagrada: **Mojca Janželj Tomažič**, Ljubljana
2. nagrada: **Irena Ocepek**, Ljubljana
3. nagrada: **Vasja Urh**, Ljubljana
- nagrada za reportažno fotografijo: **Jure Eržen**, Ljubljana

leto 2004:

1. nagrada: **Aleš Gregorič**, Ljubljana
2. nagrada: **Pavel Gregorič**, Ivančna Gorica
3. nagrada: **Aleksander Ostan**, Ljubljana
- nagrada za reportažno fotografijo: **Siniša Borovičanin**, Ljubljana

leto 2005:

1. nagrada: **Jan Rapoša**, Ljubljana
2. nagrada: **Boštjan Pucelj**, Novo mesto
3. nagrada: **Pavel Gregorič**, Ivančna Gorica
- nagrada za reportažno fotografijo: **Špela Žabkar**, Kranj

leto 2006:

1. nagrada: **Tanja Verlak**, Muretinci
2. nagrada: **Aleksandra Gruden**, Maribor
3. nagrada: **Pavel Gregorič**, Ivančna Gorica
- nagrada za reportažno fotografijo: **Manca Juvan**, Litija

leto 2007:

- prve tri nagrade niso bile podeljene
- nagrada za reportažno fotografijo: **Manca Juvan**, Litija

leto 2008:

1. nagrada: **Vanja Bučan**, Nova Gorica
2. nagrada: **Nataša Košmerl**, Novo mesto
3. nagrada: **Jernej Skrt**, Kanal
- nagrada za reportažno fotografijo: **Manca Juvan Hessabi**, Litija

leto 2009:

1. nagrada: **Samo Rovanič**, Ljubljana
2. nagrada: **Blaž Zupančič**, Ljubljana
3. nagrada: **Branko Blaž Lesjak**, Velenje
- nagrada za reportažno fotografijo: **Maja Hitij**, Stahovica

leto 2010:

1. nagrada: **Maja Alič**, Domžale
2. nagrada: **Jaka Babnik**, Ljubljana
3. nagrada: **Branko Blaž Lesjak**, Velenje
- nagrada za reportažno fotografijo: **Manja Zore**, Ljubljana

leto 2011:

1. nagrada: **Mirta Kokalj**, Portorož
2. nagrada: **Maja Alibegović**, Škofja Loka
3. nagrada: **Matija Brumen**, Ljubljana
- nagrada za reportažno fotografijo: **Matej Leskovšek**, Sevnica

leto 2012:

1. in 2. nagrada: **Simon Chang**, Ljubljana
3. nagrada: **Matej Leskovšek**, Sevnica
- nagrada za reportažno fotografijo: **Matej Leskovšek**, Sevnica

leto 2013:

1. nagrada: **Katja Goljat**, Ljubljana
2. nagrada: **Matija Brumen**, Ljubljana, **Simon Hudolin**, Cerklje ob Gori
3. nagrada: **Mateja Rojc**, Cerklje ob Gori
3. nagrada: **Robert Hutinski**, Celje
- nagrada za reportažno fotografijo: **Mitja Ličen**, Ptuj

leto 2014:

1. nagrada: **Tadej Žnidarčič**, Ljubljana
2. nagrada: **Miha Erjavec**, Ljubljana
3. nagrada: **Ajda Schmidt**, Ljubljana
- nagrada za reportažno fotografijo: **Fernanda Prado Verčič**, Kranj

letu 1993

Diana Anđelič, fotografinja, Ljubljana
Primož Lampič, umetnostni zgodovinar in kustos za fotografijo v Arhitekturnem muzeju, Ljubljana
Andreja Osterman, umetnostna zgodovinarica, Ljubljana
Lara Štrumej, kustosinja za fotografijo v Moderni galeriji, Ljubljana
Terrah, svobodni umetnik, Ljubljana

letu 1994

Diana Anđelič, fotografinja, Ljubljana
Boris Gaberščik, fotograf, Ljubljana
Marina Gržinič, videoumetnica in kritičarka, Ljubljana
Primož Lampič, umetnostni zgodovinar in kustos za fotografijo v Arhitekturnem muzeju, Ljubljana
Lara Štrumej, kustosinja za fotografijo v Moderni galeriji, Ljubljana

1995 in 1996 natečaj ni bil izveden!

letu 1997

Walter Bergmoser, profesor fotografije na FAMU-ju, Praga
Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin, Ljubljana
Boris Gaberščik, fotograf, Ljubljana
Primož Lampič, umetnostni zgodovinar in kustos za fotografijo v Arhitekturnem muzeju, Ljubljana
Nina Pirnat-Spahić, vodja razstavnega programa v Cankarjevem domu
Joco Žnidaršič, fotograf, Ljubljana

letu 1998

Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Boris Gaberščik, fotograf, Ljubljana
Primož Lampič, umetnostni zgodovinar in kustos za fotografijo v Arhitekturnem muzeju v Ljubljani
Milan Pajk, fotograf in profesor na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani
Joco Žnidaršič, fotograf, Ljubljana

letu 1999

Dragan Arrigler, fotograf, Ljubljana
Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Boris Gaberščik, fotograf, Ljubljana
Arne Hodalič, fotograf, Ljubljana
Primož Lampič, umetnostni zgodovinar in kustos za fotografijo v Arhitekturnem muzeju, Ljubljana
Milan Pajk, fotograf in profesor na Akademiji za likovno umetnost, Ljubljana
Joco Žnidaršič, fotograf, Ljubljana

letu 2000

Eric Bazin, direktor Saola Stills Pictures Gamma, Pariz
Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Boris Gaberščik, fotograf, Ljubljana
Arne Hodalič, fotograf, Ljubljana
Joco Žnidaršič, fotograf, Ljubljana

letu 2001

Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Boris Gaberščik, fotograf, Ljubljana
Arne Hodalič, fotograf, Ljubljana
Milan Pajk, fotograf in profesor na Akademiji za likovno umetnost, Ljubljana
Kladvij Sluban, fotograf, Pariz

letu 2002

Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Boris Gaberščik, fotograf, Ljubljana
Arne Hodalič, fotograf, Ljubljana
Brane Kovič, umetnostni zgodovinar in kritik, Ljubljana
Lilijana Nedič, umetnostna zgodovinarica in vodja Muzejskega oddelka Slovenske kinoteke

letu 2003

Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Arne Hodalič, fotograf, Ljubljana
Brane Kovič, umetnostni zgodovinar in kritik, Ljubljana
Milan Pajk, fotograf in profesor na Akademiji za likovno umetnost, Ljubljana
Igor Zabel, kustos v Moderni galeriji, Ljubljana

letu 2004

Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Brane Kovič, umetnostni zgodovinar in kritik, Ljubljana
Meta Krese, urednica revije Fotografija, Ljubljana
Damir Šagolj, fotograf, Sarajevo
Milan Pajk, fotograf in profesor na Akademiji za likovno umetnost, Ljubljana

letu 2005

Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Zmago Jeraj, akademski slikar, Maribor
Želimir Košević, umetnostni zgodovinar, Zagreb
Brane Kovič, umetnostni zgodovinar in kritik, Ljubljana
Franci Virant, fotograf, Ljubljana

letu 2006

Christopher Anderson, fotograf, New York
Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Darko Glavan, umetnostni kritik, Zagreb
Stojan Kerbler, fotograf, Ptuj
Brane Kovič, umetnostni zgodovinar in kritik, Ljubljana

letu 2007

Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Wade Goddard, fotograf in kustos, Zagreb
Brane Kovič, umetnostni zgodovinar in kritik, Ljubljana
Aleksandra Vajd, fotografinja, Maribor
Jerica Zihrel, umetnostna zgodovinarica, Novigrad

letu 2008

Tomo Brejc, fotograf, Ljubljana / London
Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Ziyah Gafić, fotoreporter, Sarajevo
Balazs Gardi, fotoreporter, Budimpešta
Breda Kolar Sluga, umetnostna zgodovinarica in umetniška direktorica Umetnostne galerije Maribor

letu 2009

Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Jure Eržen, fotoreporter, Ljubljana
Reiner Riedler, fotoreporter, Dunaj
Igor Španjol, kustos v Moderni galeriji, Ljubljana
Fedor Vučemilović, fotograf, Zagreb

letu 2010

Antoine D'Agata, fotoreporter, Agencija Magnum, Pariz
Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Filip Horvat, fotograf, Zagreb
Cvetka Požar, višja kustosinja v MAO, Ljubljana
Kladvij Sluban, fotograf, Livold / Pariz

letu 2011

Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Jane Štravs, fotograf, Ljubljana
Andrew Testa, fotograf, London
Thijs Wolzak, fotograf, Amsterdam
Božidar Zrinski, kustos v Mednarodnem grafičnem likovnem centru (MGLC), Ljubljana

letu 2012

Philippe Bordas, fotograf, Pariz
Petar Dabac, fotograf, Zagreb
Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Petja Grafenauer, kustosinja in kritičarka, Ljubljana
Milan Jaroš, fotograf, Praga

letu 2013

Karel Cudlín, fotograf, Praga
Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Harry Gruyaert, fotograf, Pariz
Tevož Logar, kustos in kritik, Ljubljana
Iva Prosoli, kustosinja in kritičarka, Zagreb

letu 2014

Darko Bandić, fotoreporter, Zagreb
Metka Dariš, likovna urednica revije Emzin
Peter Granser, fotograf, Stuttgart
Evžen Sobek, fotograf, Brno
Sarival Sosić, kustos in muzejski svetnik, Ljubljana

04

04
popis

04

emzin
04

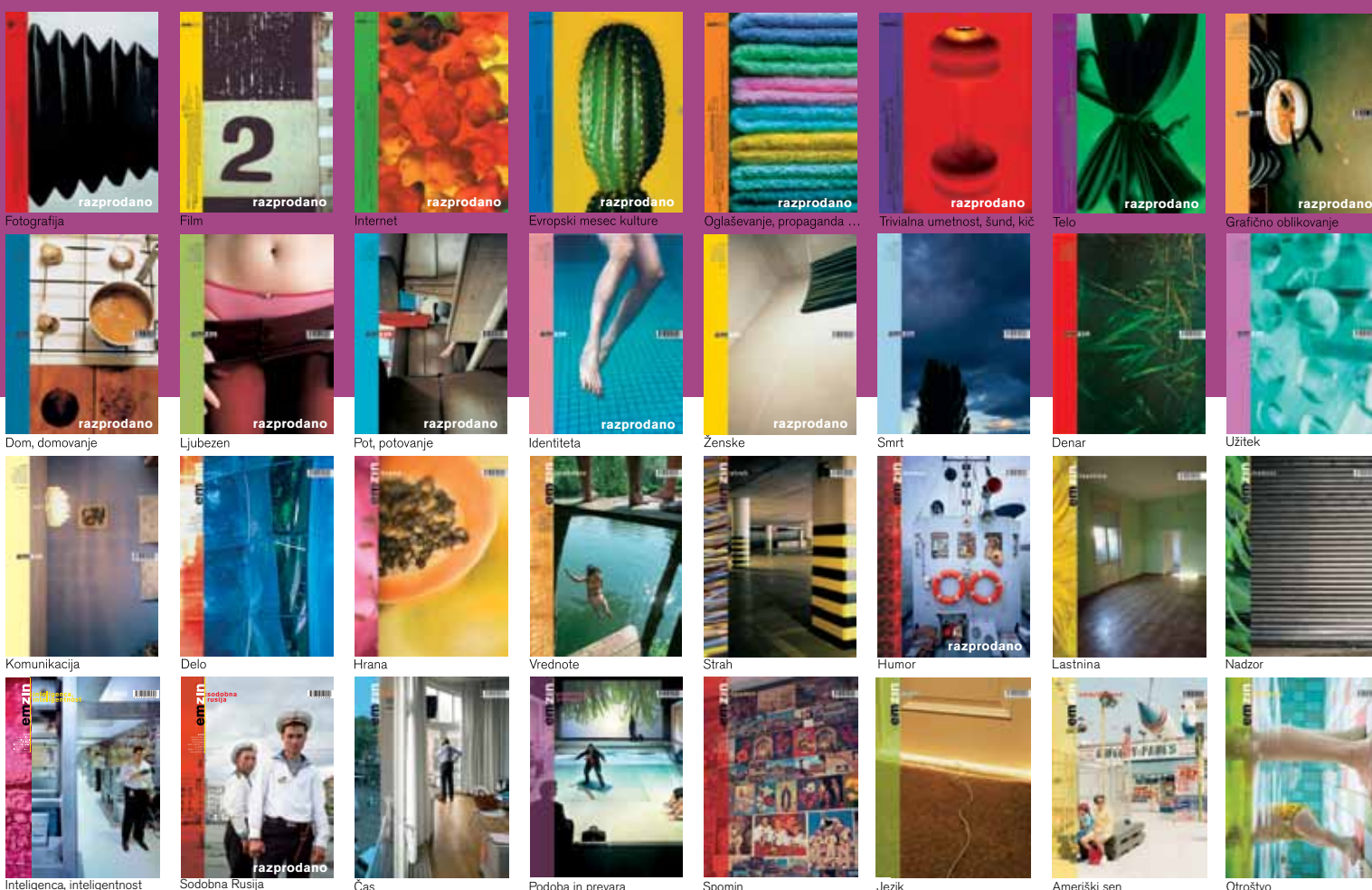
REVIJA ZA KULTURO EMZIN

1990–1994:

od fanzina Mreže za Metelkovo do revije za kulturo, ki je spremljala alternativno družbeno, družabno in kulturno-umetniško dogajanje v Ljubljani in Sloveniji

izbor naslovnice (več: www.emzin.si)

1995–2013 tematske številke:

Fotografija (razprodano); **Film**; **Internet** (razprodano); **Evropski mesec kulture** (razprodano); **Propaganda, reklama, oglaševanje** (razprodano); **Trivialna umetnost, šund, kič, Telo** (razprodano); **Grafično oblikovanje** (razprodano); **Dom in domovanje** (razprodano); **Ljubezen** (razprodano); **Pot in potovanje**; **Identiteta** (razprodano); **Ženske** (razprodano); **Smrt**; **Denar**; **Užitek**; **Komunikacija** (razprodano); **Delo**; **Hrana**; **Vrednote**; **Strah**; **Humor** (razprodano); **Lastnina**; **Nadzor**; **Inteligenca, inteligentnost**; **Sodobna Rusija** (razprodano); **Čas**; **Podoba in prevara**; **Spomin**; **Jezik**; **Ameriški sen**; **Otroštvo**; **Sodobna družbena gibanja**; **Mediteran**; **Svet stvari**; **Meje mesta** in **Alternative**.

Sodobna družbena gibanja

Mediteran

Svet stvari

Meje mesta

predavateljev

delavnic, seminarjev

IZOBRAŽEVALNA DEJAVNOST

1997–2001 tematske fotografske delavnice:

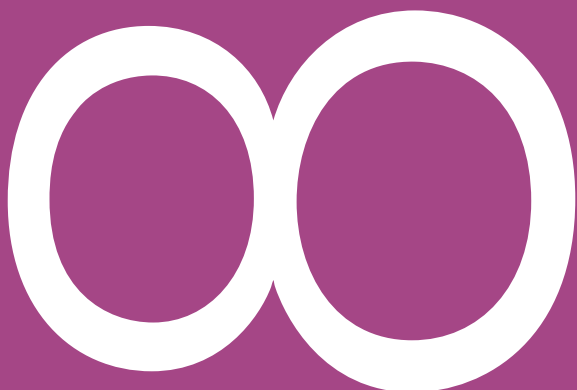
fotografija (predavali so **Boris Gaberščik**, **Milan Pajk**, **Jane Štravs**), junij, 1997;
reporterska fotografija (predaval je **Arne Hodalič**), junij 1998;
komercialna fotografija (predavala sta **Dragan Arrigler** in **Janez Pukšič**), november 1998;
fotografija (predavali so **Dragan Arrigler**, **Ricardo Callin** in **Franci Virant**), november 1999;
digitalna fotografija v sodelovanju z italijanskimi fotografi, junij 2001;
vizualne komunikacije in fotografija (predaval je **Oliviero Toscani**), december 2001.

2000–2012 seminarji vizualnih komunikacij:

Metka Dariš (Slovenija), likovna urednica revije Emzin: osnove grafičnega oblikovanja, maj in junij 2000;
Ranko Novak, **Miljenko Licul**, **Zdravko Papič** (Slovenija): nadaljevalni seminar grafičnega oblikovanja na teme: minimalizem in humor v oblikovanju, celostna grafična podoba države ter plakat, marec 1999;
Mirko Ilić (ZDA): ilustracija, maj 2000;
Jovica Veljović (Nemčija): tipografija, november 2000;
Stefan Sagmeister (ZDA): sodobno ameriško grafično oblikovanje,
Boris Balant (Slovenija): celostna grafična podoba, maj 2001;
Paula Scher, **Seymour Chwast** (ZDA): grafično oblikovanje in ilustracija, maj 2002;
Rick Poynor, **Jonathan Barnbrook** (Velika Britanija): grafično oblikovanje, maj 2003;
Lucas de Groot (Nemčija/Nizozemska), **Philippe Apeloig** (Francija), grafično oblikovanje, maj 2003;
Gert Dumbar (Nizozemska), grafično oblikovanje, december 2003;
Why Not Associates, **David Ellis** (Velika Britanija), grafično oblikovanje, maj 2004;
April Greiman (ZDA), **Anthon Beeke** (Nizozemska), grafično oblikovanje, maj 2005;
Rene Kip, **Hans Wolbers** (Nizozemska), grafično oblikovanje, maj 2005;
Alan Fletcher (Velika Britanija), **Leonardo Sonnoli** (Italija), grafično oblikovanje, november 2005;

Stephen Doyle in **Gael Towey** (ZDA), grafično oblikovanje, maj 2006;
Wim Crouwel, **Irma Boom**, **Marieke Müskens van Bommel** (Nizozemska), grafično oblikovanje, november 2006;
CYAN (**Detlef Fiedler**, **Daniela Haufe**, Nemčija), **Luba Lukova** (ZDA), grafično oblikovanje, maj 2007;
Domenic Lippa, **Harry Pearce** (Pentagram, Velika Britanija), **Damon Murray**, **Stephen Sorrell** (Velika Britanija), grafično oblikovanje, november 2007;
Carin Goldberg (Carin Goldberg Design), **James Biber** (Pentagram) in **Gail Anderson** (SpotCo), vsi ZDA; Dnevi ameriškega oblikovanja, maj 2008;
Erwin K. Bauer (Erwin Bauer KEG, Avstrija), **Fons Hickmann** in **Gesine Grotrian-Steinweg** (Fons Hickmann m23, Nemčija), grafično oblikovanje, november 2008;
Ben Bos (Nizozemska), **Bob van Dijk** (Bob van Dijk Studio, Nizozemska / Lava grafisch ontwerpers, Amsterdam-Haag) in **Ralph Schraivogel** (Švica), grafično oblikovanje, maj 2009;
Art Chantry (ZDA), **Finn Nygaard** (Danska), **Declan Stone** (Nizozemska), **Istvan Orosz** (Madžarska), vizualne komunikacije, november 2009;
Nikola Djurek (Hrvaška), **Kari Piippo** (Finska), **Stefan Kiefer** (Nemčija) in **Christoph Niemann** (Nemčija), vizualne komunikacije, maj 2010;
Steven Heller (ZDA), **Louise Fili** (ZDA), **Dan Reisinger** (Izrael) in **Tony Brook** (Velika Britanija), vizualne komunikacije, november 2010;
Morag Myerscough (Velika Britanija), **Vladimir Čajka** (Rusija), **Martin Woodtli** (Švica), **Tomato Košir** (Slovenija) in **Ciril Horjak** (Slovenija), vizualne komunikacije, maj 2011;
Max Kisman (Nizozemska), **Nick Bell** (Velika Britanija), **Niels Schrader** (Nizozemska), **Bojan Hadžihalilović** (Bosna in Hercegovina), november 2011;
Gordon Young (Velika Britanija), **Gabriel Freeman** (Španija), **Alain Le Querrec** (Francija), **Slavimir Stojanović** (Srbija), maj 2012;
Dušan Petričić (Kanada/ZDA), **Martijn Engelbregt** (Nizozemska), **Jean-Emmanuel Valnoir Simoulin** (Francija), **Yeşim Demir** (Turčija), november 2012.

razstav

2000–2013 razstave:

- Aleksandra Vajd** (Slovenija) – fotografija, NLB Galerija Avla; 24. februar–27. marec 2000;
- Slovenski gledališki plakat** – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 30. marec–17. april 2000;
- Gorazd Vahen** (Slovenija) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 20. april–29. maj 2000;
- Mirko Ilić** (ZDA) – ilustracije, NLB Galerija Avla; 1. junij–23. junij 2000;
- Reid Miles** (ZDA) – grafično oblikovanje ovitkov LP-plošč založbe Blue Note, NLB Galerija Avla; 27. junij–25. julij 2000;
- Lado Jakša** (Slovenija) – fotografija, NLB Galerija Avla; 24. oktober–14. november 2000;
- Slavimir Stojanović** (Srbija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 5. april–18. maj 2001;
- Fotografije študentov ALU** (Slovenija), pod mentorskim vodstvom Milana Pajka, NLB Galerija Avla; 24. maj–19. junij 2001;
- Ovitki LP-plošč založbe ECM** (Nemčija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 21. junij–3. julij 2001;
- Martin Bricelj** (Slovenija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 20. september–2. november 2001;
- Boris Balant** (Slovenija), Luks studio – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 8.–30. november 2001;
- Boštjan Hladnik** (Slovenija) – filmska dokumentarna razstava, NLB Galerija Avla; 24. januar–22. februar 2002;
- Tandar** (Slovenija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 28. februar–5. april 2002;
- Paula Scher, Seymour Chwast** (ZDA) – grafično oblikovanje in ilustracija, NLB Galerija Avla; 29. maj–21. junij 2002
- Dydova zbirka plakatov** (Poljska) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 27. junij–19. julij 2002;
- Kostja Gatnik** (Slovenija) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 26. september–18. oktober 2002;
- Meta Krese** (Slovenija) – fotografija, NLB Galerija Avla; 24. oktober–22. november 2002;
- Jasna Andrić** (Slovenija) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 23. januar–28. februar 2003;
- Damijan Stepančič** (Slovenija) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 6. marec–11. april 2003;
- Tomaž Gregorič** (Slovenija) – fotografija, NLB Galerija Avla; 22. maj–13. junij 2003;
- Winter&Winter** (Nemčija) – ilustracija, fotografija, grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 19. junij–11. julij 2003;
- Slovenski turistični plakat** – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 2. oktober–14. november 2003;
- Philippe Apeloig** (Francija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 20. november 2003–9. januar 2004;
- Zvonko Čoh** (Slovenija) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 22. januar–27. februar 2004;
- Lucas de Groot** (Nemčija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 4. marec–9. april 2004;
- Mario Magajna** (Slovenija) – fotografija, NLB Galerija Avla; 20. maj–9. julij 2004;
- Poljski filmski plakat** – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 30. september–12. november 2004;
- April Greiman** (ZDA) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 18. november 2004–7. januar 2005;
- Aleš Gregorič** (Slovenija) – fotografija, NLB Galerija Avla; 13. januar–8. marec 2005;
- Ideologija Sarajevo, Anur in Ajna** (Bosna in Hercegovina) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 24. marec–10. junij 2005;
- Nenad Dogan** (Hrvaška) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 16. junij–16. september 2005;

Franco Pinna (Italija) – fotografija, NLB Galerija Avla; 22. september–18. november 2005;

Aleš Najbrt (Češka) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 24. november 2005–20. januar 2006;

Milčo Mančevski (ZDA) – fotografija, NLB Galerija Avla; 26. januar–24. marec 2006;

Piter Bankov, DesignDepot (Rusija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 30. marec–23. junij 2006;

Diana Lui (Francija) – fotografija; Galerija Fotografija; 4.–25. april 2006;

Niklaus Troxler (Švica) – grafično oblikovanje; NLB Galerija Avla; 21. september–17. november 2006;

Jugoslav Vlahović (Srbija) – ilustracija; NLB Galerija Avla; 23. november–19. januar 2007;

Radovan Jenko (Slovenija) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 23. november–19. januar 2007;

Tošo Dabac (Hrvaška) – fotografija, NLB Galerija Avla; 25. januar–9. marec 2007;

Leonardo Sonnoli (Italija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 15. marec–11. maj 2007;

Luba Lukova (ZDA) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 17. maj–14. september 2007;

Thijs Wolzak (Nizozemska) – fotografija, Galerija Fotografija; 7. junij–30. junij 2007;

Slovenski reklamni plakat – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 20. september–23. november 2007;

Stefan Sagmeister (ZDA) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 29. november–18. januar 2007;

George Hardie (Velika Britanija) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 24. januar–14. marec 2008;

Karel Cudlín (Češka) – fotografija, NLB Galerija Avla; 20. marec–30. maj 2008;

Ostengruppe (Rusija) – fotografija, NLB Galerija Avla, 5. junij–12. september 2008;

Sara Moon (Francija) – fotografija, Galerija Fotografija; 17. junij–19. julij 2008;

Mina Žabnikar (Slovenija) – ilustracija, NLB Galerija Avla, 18. september–14. november 2008;

Fons Hickmann m23 (Nemčija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla, 20. november–22. januar 2008;

Reiner Riedler (Avstrija) – fotografija, NLB Galerija Avla, 29. januar–12. marec 2009;

Aleksandar Mačašev (Srbija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla, 19. marec–15. maj 2009;

Ralph Schraivogel (Švica) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla, 21. maj–10. september 2009;

Milton Glaser (ZDA) – grafično oblikovanje, Galerija Vžigalica, 26. maj–19. junij 2009;

Sheila Metzner (ZDA) – fotografija, Galerija Fotografija, 16. junij–27. julij 2009;

Zek Crew (Slovenija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla, 17. september–12. november 2009;

István Orosz (Madžarska) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 19. november 2009–14. januar 2010;

Nikola Vučemilović (Hrvaška) – fotografija, NLB Galerija Avla; 21. januar–18. marec 2010;

Andrej Logvin (Rusija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 25. marec–6. maj 2010;

Christoph Niemann (Nemčija) – ilustracija, NLB Galerija Avla; 13. maj–16. september 2010;

Jan Saudek (Češka) – fotografija, Galerija Fotografija; 17. junij–24. julij 2010;

Tomato Košir (Slovenija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 23. september–11. november 2010;

Dan Reisinger (Izrael) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 18. november 2010–13. januar 2011;

Penguin 75, razstava knjižnih ovitkov (ZDA) – grafično oblikovanje in ilustracija, Galerija Vžigalica, 23. november–15. december 2010;

Jindrich Štreit (Češka) – fotografija, NLB Galerija Avla, 20. januar–7. marec 2011;

Andrew Testa (Velika Britanija) – fotografija, Galerija Fotografija, 26. januar–23. februar 2011;

Milan Trenc (Hrvaška) – ilustracija, NLB Galerija Avla, 24. marec–12. maj 2011;

Umetnost revije Der Spiegel: pet desetletij naslovnih ilustracij, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, 30. marec–2. maj 2011;

Martin Woodtli (Švica) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 19. maj–15. september 2011;

Kolektiv Komposter (Slovenija) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 22. september 2011–10. november 2011;

Dizajn Trio Sarajevo (Bosna in Hercegovina) – grafično oblikovanje, NLB Galerija Avla; 17. november–12. januar 2012;

Norma Rossetti (Italija) – fotografija, NLB galerija Avla, 12. januar 2012–15. marec 2012;

Milan Jaroš (Češka) – fotografska razstava, Galerija Fotografija, 25. januar–3. marec 2012;

Ciril Horjak (Slovenija) – razstava ilustracij, NLB galerija Avla, 22. marec–10. maj 2012;

Alain Le Querrec (Francija) – oblikovalska razstava, NLB galerija Avla, 17. maj–13. september 2012;

Jianping He (Kitajska/Nemčija) – oblikovalska razstava, NLB galerija Avla, 20. september–8. november 2012;

Dušan Petričić (Kanada/Srbija) – razstava ilustracij, NLB galerija Avla, 15. november 2012–10. januar 2013;

Heinz Edelmann (Nemčija/ZDA) – oblikovalska razstava, Galerija Vžigalica, 11. december 2012–6. januar 2013;

Franjo Bahovac (Hrvaška) – fotografska razstava, NLB Galerija Avla, 17. januar 2013–14. marec 2013;

Jirí Slíva (Češka) – razstava ilustracij, NLB Galerija Avla, 21. marec 2013–9. maj 2013;

Protey Temen (Rusija) – oblikovalska razstava, NLB Galerija Avla, 16. maj–12. september 2013;

Podobe iz podzemne: plakati iz podzemne železnice od leta 1947 do danes newyorške šole za vizualne umetnosti, oblikovalska razstava, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 4. junij–4. julij 2013;

Arja Hyttiäinen (Finska) – fotografska razstava, Galerija Fotografija, 10. september–10. november 2013;

Peter Kocjancič: Slovenski filmski plakat (Slovenija) – oblikovalska razstava, NLB Galerija Avla, 19. september–7. november 2013;

Emiliano Ponzi (Italija) – razstava ilustracij, NLB Galerija Avla, 14. november 2013–16. januar 2014;

Evžen Sobek (Češka) – razstava fotografij, NLB Galerija Avla, 23. januar–27. februar 2014;

Tibor Kárpáti (Madžarska) – razstava ilustracij, NLB Galerija Avla, 6. marec–8. maj 2014.

1993–2014 razstave natečaja Fotografija leta:

20 razstav ožjega izbora in nagrajencev

Skupno število realiziranih razstav: 108.

Od tega: 75 v NLB Galeriji Avla, 20 v Cankarjevem domu, 8 v Galeriji Fotografija, 3 v Galeriji Vžigalica (Muzej in galerije mesta Ljubljana), 1 v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije in 1 v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje.

33 delavnic, seminarjev

79 predavateljev

108 razstav

56 številc revij

www.emzin.si

24 let